STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01198

VERK

David Bergelson

*Permanent preservation of this book was made possible
by Rabbi Louis Stein
in memory of
his grandparents, Louis & Rivka Cohen and Lieber & Chana Stein*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דוד בערגעלסאָן

ווערק

נייע פארבעסערטע אויסגאבע

WOSTOK

פארלאג »וואָסטאָק«, בערלין C 2
An der Spandauer Brücke 2
1923

דוד בערגעלסאָן

באנד VI

נאָך אַלעמען

*

פארלאג »וואָסטאָק«, בערלין C 2
An der Spandauer Brücke 2
1923

Copyright by Wostok (Der Osten)
Verlag und Büchervertriebsgesellschaft m. b. H. Berlin
1923

Druck von B. G. Teubner in Leipzig

נאָך אַלעמען

III

I.

»שמואליק, גיי דיר אַוועק!«

שמואליק שטייט איבער איר מיט אַ האַלבאָפּענעם מויל, לאַכט אונטער און רייניגט זיך די ציין פון נאָכן עסן. אינדרויסן וואַרט שוין אויף אים די אייגענע געשפּאַנטע פור, וואָס וועט אים אין משך פון גאַנצע דריי שעה אין פּאָטערס גוראַלניע אַריין אָפּפירן.

ער טרעט סוף כל סוף אָפּ פון דער קאַנאַפּע, וואָס מירל ליגט אויף איר, שפּייט אויס באַשעפּטיגט ביי דער טיר, טשמאָקעט עפּעס אַרויס פון צווישן די ציין און זאָגט איר אַ ליגן:

»פרייטאָג, מירעלע, פרייטאָג.«

פרייטאָג וועט ער פאַרפריה פון גוראַלניע קומען, ער וועט זיין אין שטאָט און וועט פרעגן, פאַרוואָס מ'שיקט נישט צו דעם גרויסן שטייזייגער.

זיין ליגן איז אַן איבעריגער, אינטערעסירט זי נישט און רופט אַרויס אין איר אַן עקל. זי וויל אויף אים נישט קוקן, זיין גאַנצע אָפּגעלאָזענע פיגור, די רויטליכע בערדל, וואָס ער האָט שוין צוויי וואָכן צייט נישט אַרומגעשוירן, דערמאָנט איר, אַז צוריק מיט אַ חודש צייט האָט זי זיך אים אָפּגעגעבן אָהן שום ליידנשאַפט און ווילן; אַז ער, שמואליק, האָט שוין באקומען פון איר אַלץ, וואָס ער האָט באַדאַרפט, און איז דערפאַר גע־

וואָרן רוהיגער׳ אָפּגעלאָזענער און נִמאסער. אָט איז נעכטן אַ טאָג שבת געווען׳ און אין די ווייטע אַרבל איז ער דעם גאַנצן בייטאָג אָפּגעשלאָפן אויף דער נידעריגער קאַנאַפּע׳ וואָס אין קליינעם פּירעקיגן קאַבינעט. איינער פון זיין מוטערס יונגע קרובים האָט אים דאָרטן פאַר זונזעצן געוועקט און געקיצלט׳ האָט ער זיך אין אַ קנויל צוזאַמענגעצויגן און זיך ביים יונגן קרוב אָפּגעבעטן:

»ניט ... קיצל נישט ... כ׳בין דאָך שוין אַן אַלטער ייד.«

און זי׳ מירל׳ האָט געמיינט׳ אַז זי האָט חתונה אויף קאַטאָוועס׳ און האָט מיט אים כּלהווייז אַ תּנאַי אויס־גענומען:

»לעבן מיט איר ווי אַ מאַן מיט אַ ווייב זאָל ער זיך גאָרנישט ריכטן.«

און פיל כּלהמיידלעך׳ וואָס ווייסן נישט׳ וואָס זיי ווילן׳ האָבן׳ ווי זי׳ געמיינט׳ אַז זיי האָבן חתונה אויף קאַטאָ־וועס׳ אויף דערווייל׳ און האָבן מיט זייערע ניט געראָטענע חתנים דעמזעלבן תּנאַי אויסגענומען.

ס׳דערהערט זיך סוף כּל סוף דער גערויש פון שמואליקס אָפּפאָרנדיגער בריטשקע׳ און ס׳ווערט עטוואָס גרינגער׳ וואָס ער פאָרט אַוועק אויף אַ גאַנצער וואָך. און נאָכדעם איז שוין אַזוי טרויעריג און שטיל אין אַלע פיר ניי אויס־געמעבלטע חדרים׳ און ס׳הערט זיך׳ ווי אין קיך צעוואשט מען אויפגיך די געפעס. טעלער צו טעלער פאַלן דאָרטן צו מיט אַ וויינענדיג טויבן קלאַנג׳ גלייך ס׳טוען זיי ווייד די קלעפּ׳ וואָס זיי כאַפּן.

גלאַטאַזוי גייט זי אַרויס צו איר גרויסן האַלב אויס־געגראָבענעם׳ האַלב פאַרטריקנטן גאָרטן׳ שטעלט זיך אָפּ און קוקט:

אַלץ איז שוין דאָרטן געל׳ פאַרטריקנט און שמעקט מיט שפעטן זומער׳ אָפגעפליקטע ווײנשלבוימער ציהען זיך פון איר קלײנעם פליגל ביז צו דעם שווערס גרויסן ווײס אָפגעקאַלכטן הויז און סודען זיך וועגן מרה־שחורהדיגע הימלען און קילן אָנהײב אֶלול. און פונ־דאָרטן, פונם ווײטן סאָדווינקל, וואוהין ס׳גײט אַרויס די גלעזערנע וועראַנדע פון שווערס שטוב, שטעקט די שוויגער אַרויס דעם קאָפּ דורך אַן אָפגערוקטן פענסטער און שרײט:

»מירעלע! דעם האַלבן פונט טײ ... האָסט געליהען אַ האַלבן פונט טײ, פאַרוואָס האָסטו נישט אינזינען אָפצו־שיקן?«

נישט אין האַלבן פונט טײ גײט איר, דער שטאַרק רײכער ײדענע, נאָר ס׳פאַרדריסט זי, און זי וויל זי אויס־לערנען:

»אַ ווײבל באַדאַרף אײנמאָל פאַר אַלעמאָל געדענקען: אז מ׳אַנטלײהט, מוז מען אינזינען האָבן אָפצוגעבן.«

מירל ענטפערט נישט. די שוויגער איז איר מיאוס. זי דרײט זיך אַוועק צום פאַסאַד פון איר פליגל און זעצט זיך דאָרטן צו אויף די טרעפּלאַך פון גאַניק.

אַן אויסגערוהעטער איזוואָזטשיק אויף אײן פערד רוקט זיך פונדאַנען פאַמעליך צו דער לאַנגער קײטנבריק, צו דער פילגאַסיגער גובערניעשטאָט און צו איר האַלבן מיליאָן באַשעפטיגטע מענשן, וואָס ברומען דאָרטן אַ קײלעכדיגן מעת־לעת דעם גערויש פון זײער וואָכעדיגן טומל. און זי זיצט און קוקט דעם איזוואָזטשיק נאָך:

»וואָס וואָלט זי, אַשטײגער, איצט געקענט נעמען טאָן?«

ווײט, ווײט אויפן געברוקירטן וועג, קעגנאיבער דעם צווײטן פוסטן פאָרשטאָטעק רוישט נאָך עמיצנס אַ לוי־פנדיגע פור, ס׳דוכט זיך: נישט קײן רעדער קלאַפּן

דאָרטן׳ נאָר אַ טרוקענער בת־קול האַלט זיך דאָרטן אין איין חזרן:

»מאָרגן וועט דאָסזעלבע פּאָרקומען··· איבערמאָרגן וועט דאָסזעלבע פּאָרקומען·«

און אַקעגן קלעטערט אַן אַלטער האָן אויפן שטיינער־נעם׳ ערטערווייז אָפּגעפּאַלענעם פּאַרקן פון פוסטן קלויסטערהויף און עפנט זיין פּיסק:

»קו—קו—רי—קו—ו·«

און שאַ׳ שטיל· אויסגעשטאָרבן מיט אַ תּשובהגעדאַנק אַלע געמיינע און פיינערע הייזער׳ וואָס אין זאַמדיגן עק פּאָרשטאָט· ס׳זעהט זיך שוין קיין מענש ניט אַרום׳ און ס׳געדענקט זיך אַ מעשה פון אָנהייב זומער׳ פון צוריק מיט צוויי חדשים:

געוועזן דאָ ר׳ גדליה מיט גיטעלען; פאַרבראַכט ביים שווער אין שטוב דעם רוישיגן ״פריילי‌כן שבת״׳ זיך געפילט שלעכט און עלנט׳ דערפאַר וואָס זיי האָבן אַ שידוך געטאָן מיט רייכערע פון זיך׳ און האָבן נישט׳ מיט וואָס זיך אויסצושטעלן׳ און זיך אַלעווייל איינער דעם צווייטן אויף סודות אָנאַזייט אָפּגערופן׳ געזעסן נאָכדעם׳ ווי פרעמדע׳ צווישן די פיל רייכע שטאָטגעסט׳ וואָס זיינען אויף דער מלוה־מלכה געקומען אַהער׳ אין איר מיט שמואליקס ניי אויסגעמעבלטן פליגל; און אַוועק־געפאָרן זיינען זיי פונדאַנען שטיל׳ מיט אַ פאַרבאָרגענעם געפיל פון אַ פּאָר דערווייטערטע קרובים־יורדים·

איצט זיינען זיי שוין אַזוי ווייט פונדאַנען מיט זייער געפּאַלנקייט׳ מיט זייער גאַנצן פוסטן שטעטעלע און מיטן גאַניק׳ וואָס ביי אים איז די טיר תּמיד געשלאָסן· דערמאָנט מען זיך אָן זיי׳ דוכט זיך נישט אַנדערש׳ נאָר זיי שלאָפן דאָרטן בייטאָג׳ און אין די אַרומיגע חדרים איז שטיל׳ און די ווענט לאַנגווייליגן זיך דאָרטן און

טראַכטן: „שוין חתונה געמאַכט מירעלען, שוין חתונה געמאַכט.״

איצט האָט זי זיך שוין אָפּגעגעבן שמואליקן, און גיין גייט זי שוין אָפּט צו איר היגער געשוועסטערקינד, אידאַ שפּאָליאַנסקי, דער ווייבליך אויסגעלאַסענער שטאָט־פּאַרשוין, וואָס איז שטאַרק רייך און וואָס פעלשט אָנם אַוועקגעפּאָרענעם מאַן. און אין סאַמע צענטער פון דער גובערניעשטאָט האָט זי, מירל, שוין פילמאָל זיך אַרומגעדרייט און באַגעגנט האָט זי זיך שוין דאָרטן מיט נתן העלער, וואָס וויל דאָ אין כּרך אַ קאָפּיקעצייטונג אַרויסגעבן. שפּעט אינאָוונט האָט זי זיך איינמאָל פון אידאַן אַהיים אומגעקערט, דורכגעגאַנגען די צענטראַלגאַס און האָט דאָרטן אים, נתנען, צום ערשטן מאָל אין די פּלייצעס דערזעהן. אין אַ נייעם און ברייטן האַרבסטמאַנטל איז ער געשטאַנען אויף אַ פּוסטן ראָג, לעבן אַ הויכן עלעקטרישן לאַמטערן, וואָס האָט שוין ביים אויסלעשן געהאַלטן, און האָט גערעדט מיט אַ לייטישן באַיאָרטן קריסט וועגן זיין לאַנג פּאַרטראַכטער קאָפּיקעבלעטל:

»פּאָנימאַיעטע, אָבער דער ערשטער נומער מוז דאָך ערשיינען נישט שפּעטער פונם פּופּצעהנטן.«

זי איז געווען צעטומלט און האָט נישט געדענקט, ווען זי האָט גאָר נאָהענט לעבן זיך דערזעהן אים, זיין לענגליכן מאַט־טונקעלן און פרישן פּנים מיט די פרישגעגאָלטע באַקן און וואָנצעס, וואָס האָבן אויסגעזעהן שטאַרק שוואַרץ, ווי ביי אַ רומענער.

»סוף כּל סוף, האָט ער שטייענדיג אַקעגן איר אין אויפרעגונג געזאָגט, זיי האָבן זיך, סוף כּל סוף, נאָכאַמאָל באַגעגנט.«

ביי איר האָט די האַרץ געפּרובט טאָן עטליכע גיכע אָפּגעריסענע קלעפּ. דאָס, וואָס ער האָט געזאָגט, איז

דווקא געווען נאַריש און האָט דערוועקט אין איר אַ געדאַנק:

»ער איז נאָך אַלין נישט קליגער געוואָרן, נתן.«

נאָר אַרום און אַרום אים האָט שוין די לופט געשמעקט מיט די פאַרצווייייאַריגע פרילינגסאָוונטן, וואָס ביי איר אין שטעטל, מיטן פייכטן גראָז פונם גרינעם בערגל, וואָס אויף אים זיינען זיי אַרום די גויישע הייזער ביז שפעט אינדערנאַכט געזעסן.

ביינאַכט האָט זיך איר געחלומט, אַז זי איז ייִנגער מיט צוויי יאָר, און אַז זי האט אים ליב, נתנען. און נאָכדעם האָט זי שוין אַלע גאַנצפריה געצויגן צום רוישיגן שטאָטצענטער און ווייטער, צו יענער שטילער, פאַר־וואַקסענער גאַס, וואו נתן האָט אויף איר אין אָנהייב אָוונט באַדאַרפט וואַרטן.

בייטאָג האָט זי שוין געדענקט, אַז ס'איז נאַריש אָטדאָס, וואָס זי ציהט צו אים. זי איז געזעסן אויף די טרעפּלאַך פון גאַניק, געקוקט אויפן פוסטן עקפאָרשטאָט און גע־טראַכט, אַז זי אַליין איז שוין אַמאָל העכער פון אָטדעם געפיל געשטאַנען און האָט אַליין אָטדעם נתנען פון זיך משלח געווען; דענסטמאָל האָט זי עפּעס געוואָלט, און איצט איז דאָס לעבן אירס פוסט, און שמואליקן האָט זי זיך שוין אָפּגעגעבן, און אויפאייביג האָט זי זיך שוין אָפּ־געריסן פון ר' גדליהן מיט גיטעלען.

און פאַרנאַכט איז אויפן האַרצן נאָך אומעטיגער גע־וואָרן, און דער מוח מיט די געפילן זיינען שוין געווען ווי פאַרנעפּלט פונם איבערגעלעבטן טאָג, און געדענקט האָט זיך, אַז מענשן זיינען ערגעץ גליקליך. לינקס, אין עק אייזערנעם פאַרקן, וואָס רינגלט אַרום דעם שווערס שטוב, האָט דענסטמאָל כמעט שטענדיג אין איין צייט אַ קלאַפּ געטאָן די אַווטאָמאַטישע טירל, און אַרויסגעגאַנגען

איז פונדאָרטן פאַרפוצטערהייט שמואליקס קלענערע שוועסטער ריקל, אַ וואוקסיגע ניינצניאָריגע מיידל, וואָס האָט אָקאָרשט פאַריגן זומער די גימנאַזיע געענדיגט, זעהט אויס עלטער, ווי אויפן אמת, פאַרשפרייט אַרום זיך אַ געפיל צי פון מידקייט, צי פון גלייכגילטיגקייט, און איז אינגאַנצן מיטן גרויסן הוט און מיטן פאַרקעם, וואָס זיינען ביידע אַביסל אָנגערוקט אויפאַזייט, ווי געמאַכט געוואָרן נאָכן גרויסשטאָטישן פאַסאָן. לעבן מירלען שטעלט זי זיך אָפּ שווער, ווי אַן ענג איינגעשפּאַנטע אין איר לאַנגן, גאָרסעט מיטן נייעם גרויסשטאָטישן אָנצוג, און דערציילט, אַז זי גייט איצט פאָרן מיטן טראַמוויי אין שטאָט:

»מירל באַדאַרף דאָרטן גאָרנישט האָבן?«

מירל האָט געקוקט אויף איר פונאונטן אַרויף און האָט זי באַטראַכט:

אַ וואוקסיגע, אַ שלאַנקע, האָט אַ מאַט טונקעלן פּנים מיט אויך אַזעלכע מאַט טונקעלע אויגן, שווייגט ס׳רוב און וויל נישט הערן וועגן די שידוכים, וואָס מ׳רעדט איר, ס׳דוכט זיך, אַז זי רעדט קיינמאָל ניט קיין קלוגע זאַכן נאָר דערפאַר, וואָס זי איז צופיל מידי. נאָר אינאמתן איז גאָר ביי איר דער קאָפּ, ווי ביי איר מוטער, צופיל טעמפּ, און ס׳ווערן אין אים זעלטן ווען מחשבות גע־בוירן. און אַ חשד איז דאָך פאַרהאַן, אַז אָטדי מיידל איז אין שטאָט עפּעס געוואָר געוואָרן וועגן איר, מירלען, און וועגן העלערן און וועט עס היינט, מאָרגן ביי דער שוויגער אין שטוב דערציילן.

איבער אָטדעם לעצטן געדאַנק טוט ביי מירלען אַ קלאַפּ די האַרץ און ווערט באַלד ווי פאַרשטאָרבן. צומאָנהייב קוקט זי, ווי ריקל דערווייטערט זיך און ווערט פאַרשוואונדן, און נאָכדעם גייט זי אַריין אין שטוב און טוט זיך לאַנג

אָן ביי זיך אין שלאָפּצימער· זי גייט אַוועק צו יענעם זייט פּאָרשטאָט· וואו ס׳קלינגט אַלעמאָל אַ ניי אָנגעקומענער טראַמווייוואַגאָן· זעצט זיך אין אים אַריין· בשעת ער איז שוין באַלויכטן· און טראָגט זיך אין אים איבער דער לאַנגער אייזערנער בריק· וואָס פירט אין שטאָט אַריין·

ס׳איז אַ שטילער פינסטערער און שטאַרק אויסגעשטערנטער אָלולאָוונט· און די לבנה איז אויפן הימל נישטאָ· פונאונטן· איבערן ברייטן אויבערפלאַך פונם מעכטיג פליסנדיגן טייך· גליטשן זיך דאָ און דאָרטן אויסגערוהטע· שוואַך באַלויכטענע שיפן· זיי שטעלן זיך אָפּ· גיבן אַ פייף· רוקן זיך צוריק און גיבן אָפּ אַ שטומען גערוס פון די מענשן· וואָס זיינען אין זיי נאָך בייטאָג אַהער אין גובערניעשטאָט אָנגעקומען:

»עט· עט· עט! · · · זיי האָבן זיך שוין אויסגעשלאָפן· אָטדי מענשן· און מוזן שוין איצט אוודאי זיין אין טעאַטער· אין קלוב· צי אין די שטאָטסעדער·«

און אַקעגן פינקלט דער שטאַרק באַלויכטענער בערגיגער כּרך· מינעט מיט זיינע מיליאָנען געדיכטע און שיטערע פייערן און וואַרפט אָפּ אַהער דעם גערויש פון זיין תּחילת־נאַכטיגן טומל· ער הערט זיך אַהער יעדעסמאָל· וואָס דער וואַגאָן שטעלט זיך אָפּ· אָטדער טומל — ער איז ענליך צום קוואָקען פון צעהנטויזנטער טייכזשאַבעס און דערמאָנט אָן דער ווייטער און שטילער גאַס· וואו ס׳וואַרט שוין ערגעץ ער· נתן העלער·

דער פריה באַלויכטענער טראַמווייוואַגאָן איז שוין שטענדיג געווען פול געפּאַקט מיט מענשן· וואָס זיצן לייטיש אויף זייערע ערטער און שווייגן· יעדערער פון זיי

האָט מיט זיין שווייגן געוואָלט מרמז זיין, אַז ער באַמערקט נישט דעם צווייטן, און יעדער פון זיי איז דאָך אויסגעקומען קאָמיש און האָט נישט מער ווי געמאַכט אַן איינדרוק פון אַ קאַפּריזער בריאה, וואָס איז נאָרוואָס אויף דער לינקער זייט פון שלאָף אויפגעשטאַנען.

זי, מירל, האָט בעצם אָטדי אַלע ברואים באַדאַרפט אויף כּפרות, נאָר ערגעצוואו, הינטער אירע פּלייצעס האָבן זיך שוין שטענדיג געפונען אַ פּאָר אָנגעזעהענע פּאָרשטאָט־בעלי־בתּים, וואָס האָבן זיך איינער צום צווייטן אַ בויג געטאָן און זיך וועגן איר, מירלען, דורכגעשעפּטשעט:

»יעקב־יוסל ווידענאָווסקיס שנור?«

זי האָבן געהערט ביי זיך אינדערהיים, אַז ווידענאָווסקיס שנור איז עפּעס אַזעלכע, וואָס צו איר גלוסטן שטאַרק יונגעלייט. האָבן זיי זי איצט געוואָלט זעהן מיט די אייגענע אויגן און האָבן דערביי געהאַט אַ געוויסן טעם:

»עפּעס אַ וועלט זאָגט; ס'איז כּדאי צו וויסן דעם געשמאַק פון אַ וועלט.«

האָט זיך אויף איינמאָל געמאַכט, אַז אַן אָפיציר, וואָס איז אַקעגן מיט זיין פרוי געזעסן, האָט זיך אויף איר גאַנץ לאַנג פאַרקוקט, זיך, אַפּנים, דערמאָנט אָן זיין ערשטער ליבע און שוין צו גלויבן אָנגעהייבן, אַז ער האָט בטעות מיט זיין ווייב חתונה געהאַט. מירל האָט אינסטינקטיוו דערפילט זיין בליק און געעפנט אויף אים די היפּשע אומעטיגע אויגן, טיפע און בלויע אויגן, וואָס קוקן פונאונטער די שוואַרצע וויעס פון זייער שטענדיגן טרויער אַרויס און דערציילן, וויאַזוי דאָס אייגענע לעבן האָט זיך נישט אַיינגעגעבן.ביידע, דער אָפיציר און מירל, זיינען רויט געוואָרן, און זי האָט נאָך דערצו דערפילט דעם האַרטן גאָרסעט, וואָס ליגט שטייף אַרום אירע

זייטן, זיך פון אָרט אויפגעהויבן און געגאַנגען זיך אוועק־שטעלן אויפן קליינעם גאַניק פון וואַגאָן.

ווען זי איז סוף כּל סוף אַראָפּגעגאַנגען אויפן אָנהייב פון דער ברייטער און שטאַרק רוישיגער צענטראַלגאַס, האָבן דאָרטן די עלעקטרישע לאַמטערנעס שוין אומעטום געפינקלט מיט זייערע היפשע בלאַנק ווייסע פייערן, זיך צונויפגעגאָסן מיט דער שיין פון די בלאַסע בין־השמשות און געלויכטן צוזאַמען, ווי אום יום־טוב. ווייט, ווייט אין דער טיפעניש פון דער שנורגלייכער גאַס איז אָטדער יום־טוב פאָרגעקומען. ער האָט אויסגעזעהן פונדאָרטן, ווי אַ חופּה מיט ליכט, וואָס רוקט זיך אַהער און קומט אָן פון ערגעץ אַ פאַרכּישופטער רוישיגער מלוכה, און געדוכט האָט זיך, אַז מ׳קלאַפּט דאָרטן שטאַרק אין פיל גרויסע אומגעלומפּערט ברומענדיגע פּויקן.

אַקעגן, אויפן רעכטן ברייטן טראָטואַר האָבן זיך באַ־געגנט פאַרפּוצטע בחורים, וואָס קוקן פרויען אין די פּנימער אַריין, רייך געקליידטע ווייבלאַך, וואָס גאַרן צו פעלשן אָן זייערע מאַנען און ווייסן נישט וויאַזוי, און גאַנצע מחנות פון פריהצייטיגע סטודענטן מיט קורסיסטקעס, וואָס זעהען תּמיד אויס צעטראָגן און, געפינענדיג זיך אויף איין גאַס, מיינען זיי, אַז זיי פאַרשפּעטיגן עפּעס אויף דער צווייטער.

אָט האַקט זיך דער טראָטואַר איבער מיט דער שטילער גאַס, וואָס מיטן לאַנגן בולוואַר אינדערמיט. דאָרטן וואוינט איר געשוועסטערקינד אידאַ שפּאָליאַנסקי. נאָר זי גייט גלייך ווייטער. אַקעגן גייען נאָך אַלץ פיל מענשן, יום־טובדיגע, שוואַרץ געקליידטע, אַלע זיינען זיי איר פרעמד. נאָר אָט הייבט זיך שוין אָן די גאַס איינצושטילן, מענשן באַגעגענען זיך שוין ווינציג, און זי גייט שוין לינקס אויף דער צווייטער שטילער, פאַרוואַקסענער גאַס.

די דריטע גאַס איז שוין אַ שטילערע, אַ מער פּאַרוואַק־סענע, און אויף דער פּערטער — ברענען שוין נאָר פּשוטע האַלב טונקעלע לאַמטערנעס, און לעבן איינער פון זיי וואַרט שוין אויף איר פונלאַנג נתן העלער און לאָזט זיך אין אומגעדולד איר אַקעגן.

ער האָט געמיינט, אַז זי וועט שוין נישט קומען, און איז דאָ שיר פונזינען נישט אַראָפּ. איצט האָט ער מורא, אַז ס'איז איר קיל, און איז צופרידן, וואָס זי לאָזט, ער זאָל זיין ברייטן האַרבסטמאַנטל אויף זייערעביידנס פּלייצעס אַרויפוואַרפן. ס'ציטערט שוין ביי אים אפילו די רעכטע האַנט, וואָס מיט איר נעמט ער אַרום אונטער אָטדעם האַרבסטמאַנטל די טאַליע פון איר, שמואליק זיידענאָווסקיס יונגער ווייבל. די האָר אירע, זאָגט ער, שמעקן נישט מיט פּערפומען — נאָר מיט זייער אייגענעם ריח. און זי איינגאַנצן, די בת־יחידה און מפונקת.

ער געדענקט זי דאָך נאָך פון איר קליינעם שטעטל.

און זי שווייגט און געדענקט, אַז ס'איז שוין נישט אויפלאַנג, אָטדאָס, וואָס ס'ציהט זי צו אים, און זי דרייט זיך מיט אים אַרום.

זי קוקט אויף די צוויי פאַרמעגליכע מיידלאַך, וואָס קומען אָן אַקעגן. ביידע זיינען זיי, אפנים, גרויסשטעטיג געבוירענע און ווייסן, וואָס אַ שיינער בחור באַטייט; די מיידלאַך קוקן אויף העלערן און שמייכלען, גייען אָפּ עטליכע שפּאַן, דרייען די קעפּ אַהינטער און שמייכלען ווידער. און זי הערט שוין נישט, וואָס העלער פּלאַפּלט וועגן זיך און וועגן זיין קאָפּ־קעצייטונג, און טראַכט, אַז ס'איז נישט פאַר איר אָטדער אַרומדרייען זיך מיט העלערן:

פאַר זיי, פאַר אָטדי צוויי גרויסשטעטיג געבוירענע מייד־לאַך, איז דאָס אפשר אַ זאַך, נאָר פאַר איר, מירל הורוויץ...

זי האָט שוין אַליין אַמאָל אָטדעם נתנען פון זיך משלח געווען.
און עפּעס אַנדערש פעלט איר; מיידלוויז האָט זי שוין אפילו אָנגעהייבן צו פאַרשטיין, וואָס איר פעלט, נאָר איצט איז זי פאַרטומלט געוואָרן אין אָטדער טומלדיגער גובערניעשטאָט, וואו זי האָט זיך נישט לאַנג באַזעצט, און ער וועט זיך שוין באַלד פעלן, אָטדער טומל...
געוויס וועט ער זיך שוין אינגיכן פעלן.

II.

פון טאָג צו טאָג האָט ער זיך מער געלאָזט דערקענען.
ער, דער פאַרצווייפלטער נתן העלער, איז נאָך אַלץ געווען גרינג אויף דער דעה און האָט מיט זיין פוסטקייט, ווי אַלעמאָל, דערמאָנט אָן אַן אַרויסגעטריבענעם, גרויס־שטעטיגן גימנאַזיסט.
מירלען איז אַזוי ווינציג אָנגעגאַנגען זיין פּלאַפּלעריי מיט דעם, וואָס ער איז צוריק מיט פיר חדשים אַ חתן געוואָרן דאָ אין שטאָט פאַר אַ רייכער און קראַנקער מיידל — אַ יתומה, און וויל איצט דעם שידוך אָפּלאָזן.
נאָר איינמאָל אינאָווענט האָט ער גלייך אָנגעהייבן פאָדערן, זי זאָל זיך גטן מיט שמואליקן און זאָל חתונה האָבן מיט אים, נתן העלער, וואָס וועט מאַכן גליקליכע געשעפטן אין זיין קאָפּיקעצייטונג, און וואָס פאַר אים האָט מען דאָ אין גובערניעשטאָט דרך־ארץ.
איר איז דאָס געווען מיאוס, און ער האָט געהאַט צו איר טענות, פאַרוואָס זי הערט נישט, וואָס ער רעדט, און טראַכט וועגן עפּעס אַנדערש:
»ביי קיינעם אין די אויגן זעהט ער דאָך נישט אויס אַזוי קליין און נאַריש, ווי ביי איר, מירלען.«

זי האָט אים דערויף גאָרנישט ניט געענטפערט; זי האָט נאָר אויף אים אַ מאָדנעם קוק געטאָן און האָט אויפגעהערט צו קומען צו אים פאַרנאַכט אויף דער שטילער פאַרוואַקסענער גאַס.

פונדעסטמאָלאָן האָט זי זיך שוין ווידער גאַנצע טעג געגנודעט אויף די טרעפּלאַך פון איר געמויערטן גאַניק און געדענקט, אַז זי האָט זיך די לעצטע צייט אַראָפּגעלאָזן און טאָר עס מער אויפוויטער נישט דערלאָזן:

»מיידלווייז איז זי דאָך שוין געווען געשטאַנען אויף אַ דרך און האָט מיט שמואליקן חתונה געהאַט נאָר אויפדערוויל, ביז אַ צייט.«

זי האָט באַדאַרפט עפּעס טאָן, כדי צו באַפרייען זיך פון איר איצטיגער לאַגע, און האָט נישט געוואוסט וואָס.

ס'איז געווען קלאָגעדיג אויפן האַרצן.

טעג האָבן זיך נאָך דערצו אויך געצויגן אַזעלכע פאַרחושכטע, אלולדיגע, אומעטיגע; פאַרוואָלקנטע הימלען האָבן פון נאָכמיטאָג אָן שטום אַראָפּגעקוקט צום פוסטן און זאַמדיגן עקפאַרשטאָט, און געוועקט האָבן צו עפּעס די פאַרבייגייענדיגע מענשן מיט די רעגלמעסיגע פאַרנאַכטיגע קלעפּ פון דער שוויגערס אייזערנעם פאַרקנטירל:

»וואַרט... מען מוז זיך פאַמעליך פונאַנדערקלייבן און באַטראַכטן: וואָס דאַרף טאָן ווייטער אַ מיידל, וואָס איז געוואַקסן אַ בת־יחידה ביי ר' גדליה הורוויץ, און האָט שוין עפּעס געהאַט אָנגעהייבן צו פאַרשטיין, און האָט שוין חתונה געהאַט נאָר אויף קאַטאָוועס, אויפדערוויל.«

פון העלערן איז איר איינמאָל אום שבת אָנגעקומען אַ בריוו, אַז ער האָט זי ליב, און זיין לעבן איז אים אָהן איר פוסט; אַז זיין כלה, וואָס איז שוין וועגן דעם געוואָר

געוואָרן, איז נאָך דינסטאָג אָהן זיין וויסן אַוועקגעפאָרן צו איר ברודער קיין לאָדז און זיך געהייסן ריידן שידוכים; אַז היינט איז שבת, און אין דער צייט, וואָס ביי איר, מירלען, אינדערהיים וועט זיין דער מאַן, און געסט וועלן זיצן ביי זיי און פאַרברענגען, וועט ער זיך, ווי אַלע פאַרנאַכט, איינעראַליין אַרומדרייען אויף דער שטילער גאַס, און די היים זיינע וועט אים זיין נמאס, און ער וועט זיך עקן פון גרויס מאַטערניש און וועט טראַכטן:

»אפשר... אפשר וועט זי פאָרט צו אים אַ ציה טאָן, און זי וועט קומען?«

דער בריוו האָט זיך געוואַלגערט לעבן איר אַ ניטדער־לייענטער, און אַליין איז זי געלעגן אויף דער קאַנאַפּע מיטן פּנים אַרויף און געהאַלטן די הענט אונטערן קאָפּ.

די גאַנצע באַגעגעניש מיט העלערן — אַ בחור, וואָס האָט נישט קיין עלטערן און קיין שוועסטער און ברידער און וואַלגערט זיך שוין דעם צווייטן יאָר ערגעץ אין אַ געדונגענעם צימער, וואָס אין שטאָטצענטער — האָט זיך איר איצט שוין געדוכט אַזוי איבעריג נודנע און נאַריש. ס׳האָט זיך געמאָלט, ווי ער לאַנגווייליגט זיך איצט דאָרטן אויף דער ווייטער און שטילער גאַס, לעבן דעם איינציגן שבתדיג געשלאָסענעם יידישן קלייטל; ווי ס׳איז אים דאָרטן פּוסט אויף דער נשמה, און ס׳איז אים נמאס זיין געדונגענער חדר, וואו ער קען שוין לאַנג נישט איינזיצן. און ס׳איז שוין געווען אַזאַ חידוש אויף זיך אַליין:

»זי, מירל הורוויץ... נאָך וואָס האָט זי זיי באַדאַרפט, אָטדי געענג, וואָס זי איז צו אים טאָג ביי טאָג אין שטאָט אַריין געגאַנגען?«

און יענעם שבת איז שמואליקווידער אָפּגעשלאָפן דעם גאַנצן בייטאָג מיט די ווייסע אַרבל אין זיין קליינעם קאַבינעט, און ווידער האָט אים דאָרטן פאַר זונזעצן גע־וועקט און געקיצלט איינער פון זיין מוטערס יונגע קרובים.

»שמואליק!... עפן די אויגן... ס'ברענט די גוראַלניע, שמואליק!«

מירל האָט זיי נישט געקענט פאַרליידן, אָט די יונגע שמייכלדיגע קרובים, און האָט צו זיי קיינמאָל קיין וואָרט נישט אויסגערעדט. דורכגייענדיג פאַרביי דער אָפענער קאַבינעטטיר, האָט זי אַהין אַפילו קיין קוק נישט געטאָן. נאָר שמואליק איז שוין דאָרטן געלעגן אויף דער קאַנאַפּע מיט אָפענע אויגן. ער האָט זיך געצויגן מיט זיין גאַנצן פאַרשלאָפענעם גוף און צו איר ווייך און גוטהאַרציג געשמייכלט:

»מירעלע, וועסט גיין צום טאַטן, מירעלע?«

זי האָט גלייך אַריבערגעשפּאַנט אין עסצימער אַריין און זיך צו אים נישט אומגעקוקט. מיט אַ פּאָר שבתים צוריק האָט זי אים אויף אָטדער פראַגע געענטפערט: »ער וועט טרעפן אַהין אָהן איר«. ער איז נישט קליין געוועזן אָטדעם ענטפער צו געדענקען און איר מער דעם קאָפּ נישט דולן.

שפּעטער, ווען שמואליק האָט שוין מיטן פאָטער צו דער שבתדיגער מנחה געהאַט אַוועקגעשפּאַנט, האָט זיך פּלוצים צו איר אין עסצימער דערהערט אַ שאַרפער קלונג פונם נייעם פאַראַדגלעקל, עמיצנס אַ געשווינטער שפּרונגאַריין מיט אויף אַזעלכע געשווינטע אָנפראַגן וועגן שמואליקן:

»נישטאָ? ווען קומט ער? אַוועקגעגאַנגען אויף שלש־סעודות צום פאָטער?«

געווען איז דאָס שמואליקס שוועסטערקינד מאָנטשיק דער גרויסער. ער איז לכבוד שבת געווען אָנגעטאָן אין אַ שפּאָגלנייעם גרויען אָנצוג מיט אויך אַזעלכע שפּאָגל־נייע געלאַקירטע שיך, און איינגאַנצן מיט זיין סוחריש צעטראָגענעם פּנים און גרויסשטעטיג רירעוודיגן גוף, האָט ער זיך געריסן צוריק אין טומלדיגן כּרך־צענטער אַריין, פונוואַנען ער איז נאָרוואָס אַראָפּגעקומען, גלייך ס׳וואָלטן אים דאָרטן פאַרגעשטאַנען נישט קיין שווינדלע־רישע פאַרדינסטן, נאָר גאָר עפּעס אַ נייע און וויכטיגע נאַכטעבֵירה. ס׳האָבן שוין אַפילו ביי אים מער ווי תּמיד געגלאַנצט די צעטראָגן גרויסע, שוואַרצע אויגן. און דאָך איז ער דאָ אַ היפּשע ווײַלע אָהן אַ היטל לעבן מירלען געזעסן, זיך באַצויגן צו איר, ווי צו אַ ניי צוגעקומענער קרובה, מיט וועמען ער וויל היימיש ווערן, און האָט לאַנג דערציילט וועגן זיך מיט שמואליקן, וועגן דעם ליטווישן מלמד, ביי וועמען זיי האָבן קינדווייז ביים פּעטער יוסלען אין שטוב געלערנט, און וועגן די טייבע־לאַך, וואָס זיי פלעגן דענסטמאָל האָדעווען אין אָטדעם פליגל, וואו ס׳וואוינען איצט מירל מיט שמואליקן.

און איינמאָל האָבן זיי דאָ שוין צעהן פאָר טייבעלאַך מיטאַמאָל געהאַט. האָבן זיי גענומען פון איין פּאָר אַן „ער” און פון דער צווייטער פּאָר אַ „זי”, זיי פאַרשלאָסן אין אָטדעם קליינעם חדר, וואָס איז איצט שמואליקס קאַבינעט, און האָבן געוואָלט זעהן, וואָס דערפון וועט אַרויס. מירל קען דאָס גלויבן!? אַזעלכע שנעקן!? ער, מאָנטשיק, איז נאָך דענסטמאָל קיין צעהן יאָר ניט אַלט געווען.

ס׳איז געווען צו דערקענען, אַז דער איינפאַל, פאַר־שפּאַרן אין איין חדר אַ פרעמדן „ער” מיט אַ פרעמדער „זי”, איז געווען זיינער, מאָנטשיקס — ער האָט פאָרגעגעבן,

און שמואליק האָט אויסגעפּירט. ס׳האָט שוין טאַקע דער־פּאַר פון אים געשמעקט מיט פיל אָפּגעטאָנע גרויסשטע־טיגע עבירות. נאָר ס׳האָט אויסגעזעהן, אַז פיל עבירות שטייען אים נאָך פאָר, דעריבער איז ער נאָך אַזאַ קרעפטיגער, אַזאַ ריררעווידיגער און אַזאַ צעטראָגענער.

מירל האָט כמעט נישט געהערט, וואָס ער האָט דער־ציילט. ליגנדיג אויף דער קאַנאַפּע, האָט זי געקוקט אויף אים מיט גרויסע אויגן און האָט געדענקט, אַז זינט זי לעבט, האָט זי נאָך, דוכט זיך, עפּעס אַזאַ מין פאַרשוין נישט געזעהן. איינמאָל, אין די ערשטע טעג פון איר אָנקומען, האָט ער זי, מירלען, אין שטאָט אויף דער סאַמע רוישנדיגער גאַס באַגעגנט און זי דאָרטן עטליכע קוואַרטאַלן באַגלייט. האָט זי געזעהן, אַז ער האָט פיל, פיל קריסטליכע און יידישע באַקאַנטע, אַז ער איז כמעט מיט זיי אַלעמען אויף „דו״, און אַז צו אייניגע פון זיי שרייט ער אויפן קול:

»קום אַריין צו מיר היינט אינאָוונט, איך באַדאַרף דיך האָבן.«

»זיי עלף אַזייגער אינדערהיים, דו הערסט? פּונקט עלף.«

און ביי דער שוויגער אין שטוב האָט מען פון אָטדעם צעטראָגענעם בחור געהאַלטן אַן עולם ומלואה. יעדעס־מאָל, וואָס ער האָט זיך צו זיי פון שטאָט אַראָפּגעכאַפּט, האָט מען אים אַרומגעשטעלט און באַשאָטן מיט שאַלות:

»מאָנטשיק, פאַרוואָס ביזטו ניט געקומען שבת?«

»מאָנטשיק, די מומע פּערל האָט דיר צוגעשיקט פון וואַרשע אַ מתנה, האָסט געזעהן?«

»מאָנטשיק, דו וועסט פאָרן מיט אונז זונטאָג אין גו־ראַלניע?«

אַלע זיידענאָווסקיס האָבן אים מחמת עפּעס איבעריג ליב געהאַט, און אַלע האָבן זיי נישט געדענקט, אַז זיי האָבן שוין פילמאָל דערציילט וועגן אים יעדן נייצוגעקומענעם משפּחהמענשן, און האָבן פונסניי אַלע מיטאַמאָל דערציילט, אַז ער איז אַ קלוגער, אַ דורכגעטריבענער, אַז אַ קאָפּ האָט ער פונקינדווייזאָן אַ זעלטענעם, און אַז קענען קען ער אַסך, אַסך, כאָטש ער האָט נאָך בײַ אַכטצן יאָר די ניט דערענדיגטע קאָמערצשול אַוועקגעוואָרפן און האָט מיט זיין קלוגן קעפּל פּאַרדרייט עפּעס אַ מאָדנע גליקליכע סוחרישע אַרטעל, וואו ער איז נאָך עד היום בעל־הבית. איצט האָט ער שוין אין כּרך אַ נאָמען, אַ קרעדיט מיט אַ גרויס באַקאַנטשאַפט, און מענשן קומען צו אים אָפט פרעגן סוחרישע עצות. ווען ס׳לאָזן זיך אים דאָ אויס דבורים, און אַוועקצוגיין איז ער שוין גרייט, און די היטל האַלט ער שוין אין האַנט, דערמאָנט ער זיך פּלוצים אָן איינעם פון אָטדי עצהפרעגערס און פּאַרהאַלט זיך נאָך אַ ווײַלע:

»איז צו אים אָטדאָ איצטיגע וואָך געקומען פרעגן אַן עצה איינער אַ יונגערמאַן און האָט געזאָגט, אַז ער איז מירלס אַ באַקאַנטער, אַ שיינער איז ער, אָטדער יונגערמאַן, גאָר אַ שיינער; אַביסל ענליך אַ רומענער. וואַרט, ווי איז די פּאַמיליע זיינע?... העל... העל... העלער, העלער. ער וויל דאָ אַרויסגעבן אַ רוסישע קאָפּיקעבלעטל און האָט דערויף סך הכּל דריי טויזנט רובל. עט!... ס׳וועט נישט גיין, ס׳איז קיין געשעפט נישט.«

בײַ מירלען האָט נאָר צומאָנהייב אַ קלאַפּ געטאָן די האַרץ און איז באַלד געוואָרן ווי פּאַרשטאָרבן:

אָטדער מאָנטשיק האָט די לעצטע מעשה געקענט דערציילן גלאַטאַזוי, צופעליג. נאָר ס׳האָט אויך געקענט זיין אין דעם עפּעס אַ מיין... פון דער שוויגער האָט מען אים, למשל, געקענט אונטערשיקן.

אַ היפּשע ווײַלע נאָך מאָנטשיקס אַוועקגיין איז זי נאָך קאַלט און רוהיג אויף איר אָרט געלעגן. ס'איז איר שוין אפילו געווען אַ חידוש אויף זיך אַליין. נאָר פּלוצים האָט זי אָנגעהייבן פּאַרדריסן, וואָס ער, העלער, גייט אַרום צווישן איר מאַנס קרובים און רעדט וועגן איר, מירלען. זי האָט מער נישט געוואָלט וועגן אים טראַכטן און זיך געשווינט ווי מיט כּעס גענומען אָנטאָן, כּדי צו גיין אויף יענער שטילער גאַס, וואו ער וואַרט אויף איר:

»ניין... ס'מוז דאָך אַמאָל נעמען אַן עק; איר עקלט שוין פון דער גאַנצער מעשׂה. זאָל ער אויפהערן אויף איר, מירלען, האָפענונגען צו האָבן.«

נתן העלער האָט, ווי תּמיד, געוואַרט אויף איר לעבן דער געשלאָסענער פּאָסטאָפּטיילונג, וואָס אויף דער שטילער גאַס, געטראַכט, אַז זי וועט שוין נישט קומען, און זיך געעקט. אַלעווײַלע האָט ער געקנייטשט מיט די אויגן און זיך אײַנגעקוקט אין יענעם ווײַטן עקגאַס, פונוואַנען די נידעריגע און ווײַטע זון האָט נאָך אַהער געבאַקט, געצונדן די פאַרגעלטע בלעטער, וואָס אויף די אַרומיגע בוימער, מיט די דעכער פון די נאָהענטע הײַזער. צײַטנווײַז איז פונדאַרטן געגאַנגען אַ מענש אַ באַלויכטענער מיט דער רויטליך פאַרגעלטער זונענשיין, אַ גילדענער — נישט מירל איז דאָס געווען. ווען ער האָט זי סוף־כּל סוף פונדאַרטן אָנקומען דערזעהן, האָט ער זי שוין נישט אינגאַנצן דער־קענט און נישט געגלויבט, אַז דאָס איז זי. ער האָט גע־דענקט, אַז ער באַדאַרף איר עפּעס דערציילן וועגן זיך, וועגן די טעג, וואָס ער האָט איבערגעלעבט, וועגן דעם, וואָס ווײַטער קען זיך מער מיט אים אַזוי נישט ציהען. ס'האָט געצויגן צו איר שלאַנקער פיגור און צו איר פּנים; ס'האָט זיך געוואָלט ווײנען.

נאָר צוקומענדיג צו איר, האָט ער דערזעהן, אַז איר פּנים איז אומעטיג שטרענג און פאַרפרעמדט, און האָט מיטאַמאָל פאַרגעסן, וואָס ער האָט איר זאָגן געוואלט. אַ ווײַלע זײַנען זיי אַזוי אָהן לשון אײנער אַקעגן צווייטן געשטאַנען. מירל האָט געקוקט אויף אים, דערנסטמאָל ווען זיין קאָפּ איז געווען אַראָפּגעלאָזן. זי האָט גאָרנישט ניט געזאָגט. ער האָט געהערט: זי האָט אַ לאַנגען און שטילן אָטעם געטאָן און זיך פּאַמעליך געלאָזט שפּאַנען. ער האָט אויך עפּעס ווי אַ זיפץ געטאָן און זיך פּאַמעליך געלאָזט נאָך איר. איצט איז שוין געווען קלאָר, אַז זי איז צו אים געקומען דאָס לעצטע מאָל. ער האָט געציטערט מיטן גאַנצן גוף. ווען ער וואָלט געוועלט אָנהייבן ריידן, וואָלטן אפשר ביי אים די ציין געווען געקלאַפּט. ער האָט געקוקט נישט צו איר, נאָר אַקעגן, צו דער געשלאָסענער פּאָסט. דער דאַך איז אויף איר נאָך מיט דער לעצטער זונענשיין באַלויכטן געווען; אין איינעם אַ פענסטער איז דאָרטן אַ שויב געווען אויסגעזעצט; זי איז געווען פונאינווייניג פאַרשטעלט מיט אַ בלויען פּאַפּיר. דאָ האָט ער אָקאָרשט נאָכאַמאָל אויף מירלען אַ קוק געטאָן און האָט באַמערקט, אַז זי איז פאַר די לעצטע טעג שטאַרק פון פּנים אַראָפּ, און אונטער די אויגן איז ביי איר שוואַרץ; אַז געווען איז זי געוויס די גאַנצע צייט פאַרשפאַרט ביי זיך אין שטוב און געליטן האָט זי דאָרטן פון געדאַנקען, וואָס האָבן צו אים, העלערן, קיין שייכות נישט. ס׳האָט אים פאַרדראָסן, האָט ער געזאָגט:

»וואָס זשע דען? ער איז דאָך ביי איר גאָרנישט...«

מירל האָט נישט געענטפערט.

זיי האָבן פאַרקערעוועט לינקס און זיינען געגאַנגען אַראָפּ באַרג מיט דער ברייטער און פאַרקרימטער גאַס, וואו די געברוקירטע שטיינער זיינען געווען גרעסער, ווי אומעטום,

איבער די וואַסערן, וואָס רינען איבער זיי אין די יערליכע רעגנצייטן. און נאָכדעם האָבן זיי דערגרייכט דעם עק פון אָטדער פארקרימטער גאַס, וואָס איז אויך געווען דער עק פון שטאָט; און נאָכדעם זיינען זיי ביידע געזעסן דאָרטן אין עק אויפן בענקל, וואָס אַקעגן דער לאַנגער איינגאָרנ־דיגער און גרויספענסטערדיגער גיספאבריק. די ווייטע מערב־זון האט איר רויטן אונטערגאַנגפייער אין די פענסטער פון אָטדער עלעקטריש באַלויכטענער גיספאַבריק אָפּגע־שפּיגלט, און רעכטס האָבן זיך שוין אין אָטדער רויטקייט געטוקט די הויכע, גרינע בערג מיט די ליימגריבער, וואָס לאָזן נישט, די שטאָט זאָל זיך ווייטער בויען. אַ געפּענ־טעטער פערד האָט זיך דאָרטן אויפן באַרג לעבן דער אַלט־פאַרלאָזטער ווינטמיל אויפן פאַררויטלטן גראָז געפּאַשעט, און אַ שייגעצל אין ווייסע לייוונטענע פלודערלאַך איז דאָרטן אין עק געשטאַנען און אויף דער שטאָט אַראָפּגע־קוקט. פלוצים האָט נתן דערפילט, אַז ער ווערט אויפגע־רעגטער פון רגע צו רגע, און אַז ער הייבט אָן צו ריידן, נאָך איידער דער מוח ווייסט, וואָספאַר אַ ווערטער ס׳וועלן ביי אים פון מויל אַרויסגיין:

»ער ווייס... איין זאַך ווייס ער. ער וויל, אייגנטליך, ביי איר פרעגן...«

מירל האָט אים ערשטוינט אָנגעקוקט און נישט געוואוסט, וואָס ער וויל.

ער האָט נאָך אַלץ דעם פאָדים פון זיינע געדאַנקען אָנ־כאַפּן נישט געקענט. ס׳האָט זיך אים געדוכט, אַז מירל קוקט אויף אים, ווי אויף אַן אידיאָט, וואס פּלאַפּלט. איז ער נאָכמער אויפגערעגט געוואָרן, און פאַרדראָסן האָט אים אויף איר אַזוי שטאַרק — דער פאַרדראָס האָט אים געהאָלפן, ער זאָל מיטאמאָל ביי זיך שטאַרק ווערן און

זאָל מיטאַמאָל, אומגעריכט פאַר זיך אַליין, אַרויסזאָגן דאָס, וואָס ער וויל.

»אָטוואָס ער וויל וויסן: מירל האָט אים ליב? זי קען דאָך דאָס נישט אָפּלייקענען. פרעגט ער ביי איר איין זאַך: פאַרוואָס וויל זי זיך נישט גטן מיט איר מאַן און חתונה האָבן מיט אים, העלערן?«

מירל האָט אים אויסגעהערט, אַ קנייטש געטאָן מיט די אַקסלען און גענומען אַראָפּקוקן צו די פּאַסקעלאַך, וואָס זי האָט מיטן שירמשטעקל אויף דער ערד אויסגעדרייט:

»נו, און נאָכדעם, נאָך דער חתונה?...«

»נאָכדעם?«

נתן העלער האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס זי מיינט מיט דעם:

»נאָכדעם... נאָכדעם וועלן זיי אַוועקפאָרן קיין אויס־לאַנד... בכלל נאָכדעם...«

מירל האָט ווידער מיט די אַקסלען אַ קנייטש געטאָן און זיך פון בענקל אויפגעהויבן.

העלער האָט עפּעס געוואָלט אויפווייזן, נאָר זי האָט עס געוואוסט אַפריהער. ס'איז איר געווען נמאס צו הערן, האָט זי אים קאַלטבלוטיג אָפּגעשטעלט:

»זי האָט פיינט אַסך צו ריידן.«

נאָר העלער איז שוין געווען אויסער זיך:

»נו, ווי זשע לעבט זי, למשל, שוין פיר חדשים צייט מיט איר נאַרעשן מאַן? אין שטאָט לאַכט מען פון אים... אים אין די אויגן לאַכט מען פון אים...«

ער איז אַנטשוויגן געוואָרן נאָר דערפאַר, וואָס מירל האָט צו אים איר פּנים אויסגעדרייט. ער האָט געזעהן: נאָך מער פאַרפרעמדט, ווי פריהער, איז אָטדער פּנים געווען; ער האָט אויף אים אומעטיג געקוקט, און ווי אַ ציטער איז, דאַכט זיך, איבער אים דורכגעגאַנגען.

זי האָט געזאָגט:

»עטליכע מאָל האָט זי אים געבעטן, ער זאָל נישט ריי־דן וועגן איר מאַן און זאָל אים צורוה לאָזן ... דער מאַן אירער איז אַ גוטער... ער טוט, על כל פנים, קיינעם קיין שלעכטס נישט.«

ס'האָט זי פאַרדראָסן אויף זיך; ס'האָט זיך געדוכט, אַן פיל, פיל ווייבלאַך האָבן שוין דיזעלבע ווערטער וועגן זייערע נאַרעשע מאַנען געזאָגט צו יענע יונגעלייט, מיט וועמען זיי דרייען זיך אַרום אויף די שטילע גאַסן.

»יעדנפאַלס איז ער, העלער, נישט ווערט, מ'זאָל איבער אים די מיינונג וועגן איר מאַן בייטן.«

זי האָט נישט געוואָלט טראַכטן וועגן אָטדי לעצטע ווער־טער, וואָס זי האָט צו אים מיט כעס פאַרן אַוועקגיין געזאָגט. זי האָט זיך מער צו אים נישט אומגעקוקט און זיך געפלייסט אָן אים פאַרגעסן. גייענדיג מיט רעגלמעסיגע גיכע טריט, האָט זי געהאַט אַ געוואוינליך אומעטיגן פנים, געוואָלט פאַרטרייבן פון זיך די אויפרעגונג און שטאַרקן אין זיך די געדאַנקען:

»האָט זי שוין, הייסט עס, מיט אים, מיט העלערן, פאַר־ענדיגט, און איצט... וואַרט... עפעס מיט נאָך עמיצן האָט זי, דוכט זיך, באַדאַרפט פאַרענדיגן ... יאָ, מיט זיי, מיט די זיידענאָווסקיס, מוז זי שוין אינגיכן אַן עק מאַכן.«

זי באַדאַרף איצט אַהיים קומען און זיך באַלד פאַר אָטדער אַרבעט נעמען.

III.

ס'איז געווען שפּעט אינאָוונט, ווען זי האָט זיך נאָך עט־ליכע שעה אַרומדרייען צוריק אַהיים אומגעקערט און איז אין עקפּאָרשטאָט צו איר שטיבל צוגעקומען. פון די אויסגעלאָשענע פענסטער האָט אויף איר מיטאַמאָל פוסטקייט אַ בלאָז געטאָן, און קיין חשק איז שוין נישט געבליבן דער שלאָפנדיגער דינסטמיידל אָנצוקלינגען און אין די פינסטערע חדרים אַריינצוקומען. פון קעגנאיבער דעם פינסטערן סאָד האָבן אַרויסגעקוקט די שבתצונאַכ־טיג באַלויכטענע פענסטער פון שווערס גרויסער שטוב. מ'האָט באַדאַרפט אַהין אַריינגיין; מ'האָט דאָרטן באַדאַרפט נאָכאַמאָל עפּעס זעהן, כדי צו איבערצייגן זיך נאָכאַמאָל דערין, וואָס זי טראַכט:

» ס'איז פאַר איר קיין געשעפט נישט, אָטדאָס, וואָס זי איז נאָך ביז היינט נישט אַוועק פון זיידענאָווסקיס שטוב.«

און זי איז אַהין סוף־כל־סוף אַריינגעגאַנגען, געזעסן דאָרטן לאַנג אין עסצימער און זיך גענודעט, ניט אויסטועענדיג פון זיך דעם גאַסקאַפּטל און ניט אויסריידנדיג צו קיינעם אַ וואָרט.

ווי אַלעמאָל, האָבן זיך אַהין אויף דעם שבתצונאַכטס כמעט די גאַנצע משפחה קרובים צוזאַמענגעקליבן. זיי זיינען געזעסן אויף די אַלטע און נייע בענקלאַך, וואָס אַרום דעם לאַנגן פאַרשפּרייטן טיש און לעבן גרויסן „בופעט”; געשטאַנען בינטלאַכווייז לעבן גלעזערנעם הויך אַוועקגעשטעלטן ירושהשאַפּקעלע, אָדער זיך געוואַלגערט אויף דער גרויסער און ברייטער קאַנאַפּע, וואָס איבער איר איז נידעריג געהאַנגען דער איינציגער אויסגעניהטער בילד.

פון קליין ביז גרויס האָבן אָטדי קרובים שמואליקן ליב געהאַט, אים געהאַלטן פאַר אַן אומגעוואוינטליך גוטן און ווייכהאַרציגן, זיך געשפּילט מיט אים, ווי מיט אַ קליין געראָטן קינד. אַלע האָבן זיי געוואוסט, אַז מירל איז אַ שיינע, אַ פיינע, נאָר אַלע זיינען זיי פון איר נישט אינגאַנצן צופרידן געווען, און זיך געהאַלטן פון איר עטוואָס וויַיט, תּמיד גערעדט צווישן זיך, אַז מירל איז נישט די, וואָס אויף איר האָבן זיי מיט שמואליקן די לעצטע עטליכע יאָר געוואַרט, און נישט געקאָנט פאַרגעסן אָן אַן אָרטיגער שטאַרק רייכער מיידל — איטע מוריינים, וואָס פגרט נאָך עד היום נאָך שמואליקן אַוועק.

»אַ משל, אַז דער אַלטער מוריינים אַליין האָט אָקאָרשט אָטדאָ אַנומלטן געזאָגט: שמואליקן האָט ער בדעה געהאַט אויסצוציילן צוואַנציג טויזנט רובל.«

געווען איז איצט אויך צווישן די קרובים די עטוואָס פאַר־פרעמדטע געוועזענע קורסיסטין, מרים, אַ וואוקסיגע, אַ שיינע און גרויסגופיגע, מיט אַן עבר פון אַ געזעצט קלוגער רעוואָלוציאָנערין; אָקאָרשט צוריק מיט אָנדערהאַלבן יאָר האָט זי חתונה געהאַט פאַרן פאַרטייחבר, אינזשענער ליובאַשיץ, געהאַט מיט אים אַ קינד, אָנגעהייבן באַלד נאָך דעם ערשטן קימפּעט פעט ווערן, צופיל שמייכלען און נאָכאַמאָל גיין צום פעטער יעקב יוסלען אין שטוב. זי האָט אויך, ווי אַלע קרובים, געזאָגט, אַז זי איז צו שמואליקן פון תּמיד אָן נישט גלייכגילטיג, צופיל האַרציג צו אים געשמייכלט און געהאַלטן אין איין דערציילן וועגן איינעם פון זיינע גוטהאַרציגע קוריאָזן:

»טרעפט זי זיך מיט שמואליקן פאַר אַ וואָכן דריי אויפן גרויסן וואָקזאַל און באַקאָנט אים דאָרט מיט זייער קרוב נאַאום קלוגער. נאַאום איז געפאָרן פון כאַרקאָוו, וואו

ער האָט אָקאָרשט היינטיגס יאָר אויף דאָקטאָר גע־ענדיגט...«

דער קוריאָז איז באַשטאַנען דערין, וואָס שמואליק איז נאַאיוו, ווי אַ קינד, און האָט אַ גוט האַרץ. דאָס ערשטע מאָל האָט מען אים באַקאָנט מיט אָטדעם יונגן דאָקטער דעם קרוב, ווען ער האָט, זינט ער לעבט, אפילו איין מאָל ניט געזעהן, און ער איז מיטאַמאָל געוואָרן צו אים היימיש און איז צו אים נישט אויף קאַטאָוועס צוגעשטאַנען:

»נאַאום, קומט אַראָפּ צו מיר אויף שבת, נו, נאַאום! שטעמפּלט אָפּ דעם בילעט, נאַאום.«

פונם בעל־הביתס קאַבינעט, מיטן בעל־הביתס אַ פּאַפּיראָס אין מויל, איז אַרויסגעגאַנגען אַ מיטליאָריגער ייִד, אַ שדכן, אַ הויכער, אַ האַלב פרומער, אין אַ צו ברייטן סורדעט, מיט אַ שמאָל לענגליכער בערדל און שבתדיג צופרידענעם פּנים, און מיט אַ טבע פאָרצושטעלן זיך מער אידיאָטיש, ווי ער איז אינאמתן. ער האָט ביים גרויסן טיש געכאַפּט אַ פּאר ווערטער פונם שמועס, וואָס מ׳האָט דאָרטן געפירט, און זיך באַלד גענומען שווערן אויפן קול:

»וואָס? קורסיסטקעס? זאָל ער אַזוי אַ גוט יאָר האָבן אויסגעבעטן, ווי זיי פגרן שיר נישט כּלות צו ווערן. צום־אָנהייב מאַכן זיי דערפון כּלומרשט אַן אָנשטעל און מאַכן חוזק, נאָר אַז זיי זעהען עפּעס אויף דער אמת, באַקומען זיי חשק און הערן אויף צו לאַכן... ווי ער איז אַ ייִד.«

אַקעגן שמואליקס שוועסטער, ריקלען, זיינען אָטדי שמועסן געגאַנגען. דאָרטן אויבנאָן ביים טיש, איז די שוויגער מיטן שאַל אויף די אַקסלען געזעסן און האָט נאַריש געפינקלט מיט די אויגן. פריהער אַביסל, פאַר מירלס אָנקומען, האָט זי זיך געקלאָגט פאַר דער געוועזענער קורסיסטין מרימען אויפן אויער:

»אָבער די זאַך אַליין איז דאָך אַ חידוש··· זי גייט אַלע טאָג אין שטאָט אַריין, מירל, פאַרוואָס זאָל זי אַמאָל נישט רופן מיט זיך שמואליקן?«

איצט האָט זי שוין דערציילט אַ באַיאָרטער יידענע וועגן די צוויי קורסיסטינס, וואָס האָבן זיך אין שטאָט ביים פעטער עזריאל מאירס טאָכטער אַ חדר אָפּגעדונגען:

»דערציילט זי, דעם פעטער עזריאל מאירס טאָכטער, אַז אָפּט קומט צו אָטדי קורסיסטקעס שפּעט אינאָוונט אַ סטודענט און בלייבט ביי זיי נעכטיגן.«

און אַביסל ווייטער, אינדערמיט פון גרויסן חדר, איז געשטאַנען דעם בעל־הביתס יינגסטער ברודער, שלום זיידענאָווסקי, אַ תמיד אומצופרידענער, מאַטטונקעלער יונגערמאַן, מיט אַן אויסזעהן פון א באַיאָרטן ישיבה־בחור, וואָס האָט זיך נאָרוואָס די פאות מיטן סורדעט אונטערגעקירצט. ער איז דאָרטן געשטאַנען איינעראַליין, געקוקט אויפן גאַנצן עולם פאַרזיכטיג און געדולדיג, ווי פונאַזייט, און האָט דערביי גאווהדיג געשוויגן. אַליין איז ער נישט לאַנג, נאָכן טויט פון זיינע פאַנאַטישע עלטערן, געבליבן ניט מער, ווי אַ האַלבאַפּיקורסישער פאַרגיפטיגטער משכיל, חתונה געהאַט צוליב נדן מיט אַן איבערגעוואַקסענער דאַרגופיגער מיידל, וואָס ער האָט זי דריי יאָר צייט נישט געוואָלט, זיך באַזעצט מיט איר אינם נאָהענטן שטעטל, וואו ס׳וואוינט א גוטער ייד, און האָט דאָרטן געמוזט אַ סקלאַד פון ברעטער עפענען. פילט ער איצט צו געלט אַ טיפע שנאה מיט אַ געיַרשעטער קרעמעריש קרענקליכער ליבע, גלויבט נישט, אַז עמיצער איז אין דעם פאַך בעסער פון אים, און טראָגט דערפאַר אַרום אין זיך אַן אומגעוואוינליך שלעכטע מיינונג וועגן דער גאַנצער יידישער יוגנט:

»אַז בײַ אונז קאָנען ניט זײַן קײן געזונטע טיפּן...«

צו מירלען האָט ער זיך פונאָנהײבאָן באַצויגן שלעכט און פײַנטליך, גלײַך ער וואָלט איר בשום אופן נישט קאָנען מוחל זײַן, וואָס זי האָט חתונה געהאַט מיט זײַן ברודערס נאַרעשן שמואליקן. ער האָט דעם גאַנצן אָוונט צו איר נישט געקוקט, געפילט, ווי ס׳רעגט אים דאָך אויף איר שײנער אומעטיגער פּנים מיט די פאַרזאָרגטע בלויע אויגן, צוגעגאַנגען צולעצט צום יונגן ליובאַשיץ דעם סטודענט, וואָס איז נישט ווײַט פון מירלען געזעסן, און אים דער־צײלט מיט אַזאַ טאָן, גלײַך ס׳וואָלט זיך האַנדלען וועגן אַ צופאַל, וועלכער איז נאָרוואָס פאַר זײַנע אויגן אויף אײנער פון די רוישיגע שטאָטגאַסן געשעהן:

»יאָ... גײען זײ בײַ אונז קלײנערהײט אַרום, אָטדי יונגעלײט, און טראַכטן: איך וועל זײַן אַ בן־מלך... ס׳וואַרט ערגעץ אויף מיר אַ בת־מלכּה...«

ס׳איז אָנגעקומען פון שטאָט מאָנטשיק, אָנגעקומען אַ פּאר־שפּעטיגטער, אַ צעטראָגענער מיט אַן אויסזעהן פון אַ מענ־שן, וואָס איז אַהער אַראָפּגעפאַלן פון יענער וועלט. נאָר־וואָס האָט זיך בײַ אים עפּעס גאָר אַ לוינענדיג געשעפטל פון אונטער די הענט אַרויסגעגליטשט, איז בײַ אים דער קאָפּ נאָך אין שטאָט געווען און האָט געזוכט עצות, ווי־אַזוי אָטדעם געשעפטל מַציל צו זײַן, און די אויגן האָבן אויסגעגלאָטשטערהײט אין לאָמפּ אַרײַנגעקוקט. ער האָט טאַקע צומאָנהײב נישט באַמערקט, ווי הינטער זײַנע פּלײצעס שטיקן זיך און שטופּן זיך אײנע צו דער צווײטער די יונגע קרובות, ווי ס׳טוט אים פונדאָרטן אַלעמאָל אַן אַנדערע אַ שטילן שלעפּ פאַ״ן רעקל, און ווי עמיצער רוקט אים מאַראַנצנשאָלעכץ הינטערן קאָלנער. ווען ער האָט זיך סוף־כּל־סוף אומגעקוקט, האָבן זײ שוין אַלע אויפן קול פון אים געלאַכט, און נאָר די געוועזענע קורסיסטין מרים ליר־

באַשיך האָט זיך געפּלייסט האָבן אַן ערנסטן פּנים און האָט געטריבן קאַטאָוועס:

»פּע, מאָנטשיק!... שוין אפשר אַ האַלבע שעה, זינט איך פרעג בײַ דיר עפּעס... וואָס הייסט, דו ענטפערסט נישט?«

דענסטמאָל האָט זיך מאָנטשיק אָקאָרשט דערמאָנט, אַז ער איז הונגעריג, און זיך אָנגעהייבן וואונדערן:

»וואַרט, קיין טיי האָט ער פאַרנאַכט געוויס נישט גע־טרונקען, אָבער מיטאָג?... וואָס איז דאָס פאַר אַ מעשה? ער קאָן זיך בשום אופן נישט דערמאָנען, צי ער האָט היינט געגעסן מיטאָג, צי ניין.«

מ׳האָט פון אים ווידער געלאַכט און אים עסן געגעבן. האָט ער געכאַפּט אַ פּאָר ביס שטייענדיג, זיך ווידעראַמאָל פאַרטראַכט, גענומען פון שאָל אין דער האַנט די גלאָז טיי און איז מיט איר אַוועק שפּאַצירן איבערן חדר.

אויבנאָן ביים טיש האָט מען נאָך אַלץ גערעדט וועגן »קורסיסטקעס«. עמיצער האָט אונטערגעהערט, ווי ציניש די צוויי קורסיסטינס, וואָס קוואַרטירן ביים פעטער עזריאל מאירס טאָכטער, האָבן צווישן זיך גערעדט, נאָכדעם ווי דער סטודענט, וואָס נעכטיגט ביי זיי, איז איינמאָל גאַנץ פריה פון זיי אַוועקגעגאַנגען. די שוויגער האָט זיך פאַר־קרימט און הילכיג אויסגעשפּיגן, און ביי די מאַנסבילן האָבן זיך דערפון די תּאוותדיגע געפילן צעפלאַקערט, און נישט קיין שיינע מעשׂיות האָט מען איינער דעם צווייטן אָנגע־הייבן דערציילן. עמיצער האָט אָפּגערופן שמואליקן אָנ־אַזייט און זיך גענומען מיט אים סודען וועגן אַ קלייג־וואוקסיגער, שטאַרקליידנשאַפטליכער ווייבעלע, אַ קורסיס־טין, וואָס האָט אין קורסק אַ מאַן אַ וואָיאַזשאָר געלאָזט און איז שוין דאָ אין שטאָט פון עמיצן טראָגעדיג געוואָרן. ביי שמואליקן האָט זיך פון אָטדעם סוד דער פּנים צעבערענט,

און פאַרגעסען האָט ער אָן די מענשן, וואָס פּילן אָן דעם גרויסן עסצימער; ס'האָט זיך געהערט, ווי ער פרעגט דאָרטן אויפן קול:

»טאַקע דאָ? אין שטאָט?«

נאָר אין פינסטערן קאָרידאָר, וואָס צווישן קאַבינעט און עסצימער, האָט זיך שוין דערווייל געלאָזט הערן די קליינ־געענדיגע ברוסטשטים פונם מיטליאָריגן און קרעפטיגן בעל־הבית, דעם ברונעט:

»הייס באַלד שפּאַנען די פור, ברוך! דו האָסט נאָך צום צוג אַ שעה מיט אַ פערטל.«

אין חדר איז מיטאַמאָל געוואָרן שטיל. ווען אויף דער שוועל האָט זיך באַוויזן זיין לעבעדיגע פיגור, האָבן שוין אַלע צו אים מיט דרך־ארץ געקוקט, געזעהן, ווי ער לייגט דאָרטן מאָנטשיקן זיין האַנט אויפן אַקסל אַרויף און טוט צו אים שמייכלדיג אַ וואונק:

»טראַסקעסט, אַ?«

קיינער האָט נישט געוואוסט, צי אָטדאָס וואָרט »טראַסקעסט« איז געזאָגט געוואָרן אויף דער אמת, צי אויף לצנות. די אויגן האָבן ביי אים ווי שטענדיג געגלאַנצט, גלייך ער האָט זיי באַרוואָס מיט לאַק אָפּגעשמירט, און זיין גאַנצע פיגור האָט ווי איבערגעחזרט אָהן לשון דאָס, וואָס אַלע האָבן שוין לאַנג וועגן אים געוואוסט, און וואָס ער אַליין האָט וועגן זיך קיינמאָל נישט געזאָגט:

»ביי אַ האַלבן מיליאָן געלט... אַ? אַ נאָמען אויף דער גאַנצער סביבה... און אַליין עפּעס אויך נישט אַבי ווער... עפּעס פון די זיידענאָווסקיס!«

מירל האָט אויף אים געקוקט פון קעגנאיבער דעם טיש, וואו זי איז נאָך אַלץ אָנגעטאָנערהייט געזעסן. אָטדער ייד, וואָס האָט זיך ווערטלען ליב געהאַט, געפּאָרן עד היום אויף יום־כפּור קיין סאַדיגערע און צו יעדן לאַנגן שלש סעודות

ניט אַנדערש, ווי אַ גאַנצן מנין באַדאַרפט, האָט אין אירע אויגן צייטנווייז אויסגעזעהן ווי אַ פשוטער איבערגעטאָנער זשוליק. ס׳איז רעכט געווען צו גלויבן, אַז, ניט קוקנדיג אויף זיין יידישער פּירעכץ, בלייבט ער אָפּט אונטער־וועגנס אומגעטריי זיין אייגענער ווייב און טוט אָפּ גאָר מיאוסע מעשים; אַנדערש האָט מען ניט געקאָנט פאַר־שטיין, פאַרוואָס ער ברעכט צייטנווייז אַזוי פלוצים זיין שטאָלצע, עקשנותדיגע נאַטור און ווערט אָפּט פחדנותדיג ווייך אַפילו צו זיינע אייגענע קליינע קינדער.

אָט האָט ער צולעצט זי, די ערשטע שנור זיינע, דער־זעהן, צוגעגאַנגען מיט אַ שמייכל און מיט האַוואיעס און זיך גענומען ווערטלען מיט אַזאַ טאָן, גלייך נאָר ער אַליין ווייס בסודי־סודות, אַז זי איז פאַר זיין זון לחלוטין קיין ווייב נישט:

»אַ ... מירעלע ... ווי גייט עס עפּעס אין בעל־הבתישקייט?«

אַלע האָבן אַהער געקוקט, געשוויגן און געשמייכלט, און נאָר די געוועזענע קורסיסטין — מרים ליובאַשיץ, וואָס האָט זיך בכיוון הינטער עמיצנס פּלייצעס באַהאַלטן, האָט פונדאָרטן שטיל געענטפערט פאַר מירלען מיט אַ ווערטל, וואָס קיינער האָט נישט איינגעהערט, און האָט געוואָלט דערמיט דעם פעטער יעקב־יוסלס אויפמערקזאַמקייט צו זיך צוציהען.

מ׳האָט געלאַכט פונם שווערס לצנותדיג קלוגע איינפאַלן:

»זאָל זיך מירל אויסמאָלן: די קעכן האָט זי פּלוצים אַוועקגעוואָרפן, און קיין אַנדערע קאָן זי נישט קריגן.«

»ס׳קאָן דאָך אַמאָל געמאָלט זיין אַ „זאַבאַסטאָווקע" פון קעכנס, למשל.«

ס׳האָט ניט געלאַכט נאָר דעם שווערס גאַווהדיגער און שטאַרק שלעכטער ברודער—שלום זיידענאָווסקי. אַ שטרענג

אָנגעבלאָזענער, מיט אַ שלעכטער מיינונג ביי זיך אין קאָפּ וועגן דעם, וואָס אָטדער גאַנצער עולם איז אייגנטליך ניט אימשטאַנד צו פאַרשטיין ניט אים, דעם בויערדיגן קאָפּ, ניט די סיבה פון זיין שׂנאה צו מענשן, איז ער ביידערזייט אָפּגעזונדערט פון אַלע געשטאַנען און האָט געשוויגן. דער קאָפּ איז ביי אים געשטאַנען אַביסל אָנאַזייט, די רעכטע האַנט איז געווען פאַררוקט צווישען די קנעפּלאַך פון זיין פאַרשפּילעטן סורדעט, און די דורכדרינגענדיגע אויגן האָבן די גאַנצע צייט געקוקט אויף מירלען שלעכט און ווי פונ־אויבן אַראָפּ. צווישן דעם גאַנצן אַרומיגן עולם האָט דאָך נאָר ער אַליין גערעכנט זיין עלטערן ברודער פאַר אַ פּשוטן האָנאָרגיק און נאַרעשן כבודזוכער, נאָר געוואוסט, אַז קיינער חוץ אים וועט עס דאָ נישט פאַרשטיין, און דערפאַר נישט געוואָלט וועגן דעם ריידן. ער האָט נאָך נידעריגער אַראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ, אונטערגעהויבן די ברייטע גלאַנ־צנדיגע געמבע, וואָס אויף איר איז זעלטן־זעלטן אַ האָר געוואַקסן, זיך גאווהדיג געלאָזט שפּאַנען איבערן חדר און שוין קיין וואָרט נישט געענטפערט אפילו דער געוועזענער קורסיסטין מרימען, וואָס האָט אים געהאַלטן פאַר אַ קמצן און איז שוין צו אים זינט עטליכע מינוט צייט מיט איר נודנער שאלה צוגעשטאַנען:

»שלום, אויף וועגן בעטסטו, זאָל מען פאָרן צו דיר צו־גאַסט?«

דער שווער איז שוין דאָ אין חדר נישט געווען. דער עולם האָט זיך שוין צוריק געפירט צופיל פרייליך און פריי, און מירל איז נאָך אַלץ אָנגעטאָנערהייט ביים טיש געזעסן. פּלוצים האָט זי אויף זיך ווידעראַמאָל באַמערקט שלום זיידענאַוווסקיס בליק און איז אומגעריכט פאַר זיך אַליין פון אָרט אויפגעשפּרונגען.

זי האָט זיך דאָ אין שטוב מיט קיינעם נישט געזעגנט,

זיך איינעאַליין געלאָזט אַהיים גיין, און זיך נאָך אַלץ נישט געקאָנט באַרוהיגן:

»ניין, אָטדעם ישיבה־בחור וועט זי סוף־כל־סוף אַמאָל מוזן זאָגן, אַז ער איז אַ גרויסער טיפש, אָדער עפּעס אַנדערש אין דעמזעלבן זין.«

און די האַרץ האָט גענאָגט די גאַנצע צייט, וואָס זי האָט זיך נאָכדעם ביי זיך אין צימער אויסגעטאָן און אין בעט זיך געלייגט:

»אָט רירן זי שוין אָן שלום זיידענאָווסקיס בליקן... און דער עיקר....«

דער עיקר איז, וואָס זי אַליין פילט אַלעטאָג, אַז מען באַדאַרף עפּעס צו טאָן, און ווייס נישט, וואָס און וויאַזוי צו טאָן. אַלעטאָג טראַכט זי, אַז זי וועט עס וויסן מאָרגן, נאָר מאָרגן פאַלט זי ווידער, דערפאַר וואָס זי געפינט זיך אונטער איין דאַך מיט שמואליקן און איז זיין ווייב. סוף־כל־סוף מוז זי דאָך פון אָטדעם גאַנצן לעבן עפּעס אַן אויסגאַנג געפינען.

ס'איז מערנישט —

»פאַרהאַן אַנדערע מענשן, וואָס זוכן אויך יאָרנלאַנג אָט־דעמזעלבן אויסגאַנג, און אַז זיי געפינען אים נישט, נעמען זיי זיך סוף־כל־סוף דאָס לעבן און לאָזן איבער האַלב־נאַרעשע, האַלבקלוגע בריוולאַך.«

ס'איז שוין געווען שפּעט נאָך האַלבער נאַכט, ווען זי האָט שוואַך איינצושלאָפן אָנגעהייבן. אין שטוב איז געווען שטאַרק פינסטער און שטיל. ערגעץ אין קיך, וואָס איבערן קאָרידאָר, האָט פון געשמאַקן שלאָף הילכיג געשנאָרכט די ניטאויסגעטאָנע דינסטמיידל, און די קאַץ האָט דאָרטן איבער דער פאַדלאָגע מיט אַ שטיקל צוקער געקלאַפּט און דערמיט געווירקט, אַז זי, מירל, זאָל זיך אין שלאָף פאַרגעסן נישט

קאָנען, און אַז אין איר דרימלענדינן מוח זאָל זיך נאָך אַלץ איבערהזרן דער סוף פונם לעצטן געדאַנק:

»און אַז זיי געפינען אים נישט, נעמען זיי זיך סוף־כל־סוף דאָס לעבן און לאָזן איבער האַלבנאַרעשע, האַלב־קלוגע בריוולאַך.«

זי האָט נישט געדענקט, וויפיל צייט האָט זיך אָטדער פאַרוואגלטער דרימל געצויגן.

פלוצים האָט זי פון שלאָף דערפילט, ווי צו אירע נאַקעטע פלייצעס רירט מען זיך צו מיט אַ קאַלטער האַנט. זי האָט געגעבן אַ ציטער מיטן גאַנצן גוף און געעפנט די אויגן.

אין חדר איז געווען צופיל ליכטיג פונם אַריינגעטראָגע־נעם קאַבינעטלאָמפ, און לעבן בעט איז אין אונטערשטע וועש געשטאַנען שמואליק, געשטאַנען איינגעבויגן, גע־ציטערט און געשמייכלט — ער איז געווען אויפגערעגט פון די מעשהלאַך, וואָס ער האָט זיך אַ גאַנצן אָוונט וועגן דעם קורסקער טראָגעדיגן ווייבעלע אָנגעהערט.

אַ ווײַלע האָט מירל אויף אים געקוקט מיט שרעק:

»וואָס באַדאַרפסטו דאָ, שמואליק?«

און באַלד איז פאַר איר קלאָר געוואָרן, צוליב וואָס ער שטייט דאָ לעבן איר בעט, און אין די אויגן אירע האָט זיך מיטאַמאָל אָנגעצונדן אַ פייער פון עקשנות און פאַרדראָס:

»שמואליק, נעם באַלד אַ קישן און גיי לייג זיך אין קאַבינעט.«

אַ פויזע.

»דו הערסט, וואָס מ׳זאָגט דיר, שמואליק?«

שמואליק שטייט נאָך אַלץ אַ האַלבנאַקעטער און איינגע־בויגענער ציטערט, שמייכלט נאַריש און רירט זיך נישט פון אָרט. נאָר מירלס האַנט האַלט שוין פאַר דער גאַלקע מיטן עלעקטרישן קנעפל און קלינגט אָהנאַנאויפהער צו דער שנאָרכנדיגער דינסטמיידל, וואָס אין קיך. ס׳דוכט

זיך, אַז דער קלינגענדיגער גלעקל ווּעט באַלד די שטוב צעטראָגן, און ס'הערט זיך שוין, ווי די דינסטמיידל שלעפּט אַהער אירע באָרוועסע פיס איבער דער פּאָדלאָגע. דעמאָלט נעמט שמואליק נאָריש שעמעוודיג אַ קישן אין די הענט און גייט אַוועק צו זיך אין קאַבינעט. די דינסטמיידל טראָגט פונדאַנען אַרויס דעם לאָמפּ און לעשט אים אויס, און אין שטוב ווערט ווידער פינסטער און פּוסט. ס'דוכט זיך, עמיצער ווײנט איינגעהאַלטן שטיל און פון טיפן, טיפן האַרצן. נאָר ווען מ'זעצט זיך אויפן געלעגער און מ'שטרענגט אָן די אויערן, הערט מען נאָר, ווי די קאַץ קוליעט די שטיקל צוקער איבער דער פּאָדלאָגע און ווי די דינסטמיידל אָטעמט און שנאָרכעט.

IV.

אויפמאָרגן איז מירל אויפגעשטאַנען שפּעט, אַרום עלף אַזייגער אינדערפריה.

אין קיך האָט שוין געשווינט דער האַקמעסער געקלאַפּט, און אין הויף האָט מען שוין אויסגעשפּאַנט די צוריגעקומענע פור, וואָס האָט שמואליקן נאָך מיטן טאָגליכט אין גוראַלניע אַריין אָפּגעפירט. דעם שווערס מיוחס — דער פורמאַן, האָט דאָרטן לאַנג לעבן דער צוריקגעקומענער בריטשקע געגוואַלדעוועט, געשריען אויף שמואליקס קליינעם ברודערל, וואָס פּלאָנטערט זיך צווישן די פערדס פיס, און אויף דער שוויגערס שיקסע, וואָס גיסט די קיכוואַסער אינמיטן צוגערוימטן הויף. די שוויגער אַליין איז דאָרט אויך געשטאַנען, זיך געוואונדערט, וואָס שמואליק איז דאָסמאָל אַזוי פריה אין גוראַלניע אַוועקגעפאָרן, און האָט ביים שרייענדיגן פורמאַן אויף אַ בריוו נאָכגעפרעגט. אין אַ

ווײַלע אַרום, ווען מירל איז דעם הויף אַדורכגעגאַנגען, איז שוין דאָרטן קיינער נישט געווען. אַ שטילקייט פון וואָך האָט געערוהט דורכויס אַרום די געשלאָסענע שטאַלן, און דער פורמאַן איז שוין אויך ערגעץ אין קיך געזעסן, און נאָר אינמיטן צוגערוימטן הויף איז נאָך צוליב עפּעס די אויסגעשפּאַנטע רעסאָרנבריטשקע מיט איר אַריינ־געשטעלטן דישל געשטאַנען און אָהן לשון דערמאָנט אָן אים, דעם אַוועקגעפאָרענעם שמואליקן:

»האָט ער נעכטן בײַנאַכט אין די אונטערשטע וועש לאַנג פון איר בעט ניט געוואָלט אָפּטרעטן... שעמט ער זיך איצט איר אין די אויגן צו קוקן, און וועט זיך דעריבער אַזוי גיך פון גוראַלניע ניט אומקערן.«

זי איז באַלד אַוועקגעגאַנגען צוריק אין עסצימער, זיך אײַנגעהילט אין שאַל און זיך אויף דער קאַנאַפּע אַוועק־געלייגט. ס׳איז געווען אַזוי שווער און עקלדיג אויף דער נשמה, גלייך מ׳וואָלט נעמען די האַרץ און עס אײַנגאַנצן אין עפּעס ברודיגעס אײַנטונקען. און פון אונטער די דרויסנדיגע פאַרוואָלקנטע הימלען האָט אַרײַנגעקוקט דער נייער ווינטער זונטאָג און האָט דאָ דורכויס זיין אייג־ציגע לאַנגווייליגע מחשבה געשפּריט:

»אַ נייע וואָך... אַ ווייסטע וואָך, אַ פּוסטע וואָך.«

פון שלעכט אָפּגעשלאָפענער, אויפגערעגטער נאַכט האָט מיט שווערקייט געבראָכן דער הינטערשטער האַלבער קאָפּ, וואָס צום האַלז און נאַקן. די געפילן זיינען געווען מטושטשדיג און שוואַך, ווי אין אָנהייב פון אַ טיפוסקרענק, די אויגן האָבן זיך פון זיך אַליין געקלעפּט, און אין אײַנדרימלענדיג פאַרנעפּלטן געוויסן האָבן זיך געפלאָנטערט געדאַנקען וועגן די קלעפּ פון האַקמעסער, וואָס הערן זיך פון קיך, וועגן דעם אייגענעם פאַרלוירענעם לעבן, וועגן דעם טעמפּן ווייטאָג, וואָס אין הינטערשטן האַלבן קאָפּ,

און וועגן דעם, וואָס דאָ אויף דער קאַנאַפּע וועט זי ליגן לאַנג, לאַנג:
»זי וועט דאָ דרימלען אַ גאַנצן טאָג.«

און זי האָט געדרימלט דאָ, אויף דער קאַנאַפּע ליגנדיג, זיך אויפגעכאַפּט און באַמערקט דעם געגרייטן טיש; געפּרובט צוגיין און עפּעס עסן, נאָר נישט געקאָנט, זיך צוריק געלייגט און ווידער געדרימלט, געעפנט די אויגן אָקאָרשט נאָהענט צו בין־השמשות און האָט דערזעהן:

דער רוח האָט אָנגעטראָגן אַ דורכפאָרנדיגן יונגנמאַן, אַ חזן, אַ הויכן און דאַרן פּאַרשוין אין אַ קורץ אָפּ־געטראָגענעם סורדעטל מיט אַ בּרודיגן פּאַפּירענעם קראַגן און מיט אַ קאַמערטאָן אין טאַש. ער רעדט מיט אַ פאָנפעדיגן קול און דערפרעגט זיך אויף שמואליקן, ווי אויף אַ חשובן שול־בעל־הבית:

»הכלל, די מאַדאַם ווייס נישט, ווען דער הער וועלן קומען?«

»פּאָנימאַיעטע־לי, הכלל אויף שבת וועלן דער הער אויך נישט קומען?«

זי איז, דוכט זיך, כלל נישט געווען מחויב צו נודען זיך לעבן אים, צו פילן, ווי דער ריח, וואָס ער פאַרשפּרייט אַרום זיך, איז ענליך צום ריח פון צעפוילטע געזאַלצענע פיש, און צו ענטפערן אים אַלעמאָל דאָסזעלבע, וואָס זי האָט שוין געענטפערט פריהער:

»כ'ווייס נישט.«

»ניין.«

»כ'ווייס נישט.«

פריהער האָט זי אים אין די אויגן געפּרובט דעם חדר לופטערן און אַלע פענסטער געעפנט, זי האָט געמיינט,

אַז ס׳וועט העלפן. נאָר ער האָט זיך נאָך אַלץ פון אָרט נישט גערירט. האָט זי אים צולעצט איינעמאַליין דאָ אין חדר געלאָזט, אַרויסגעגאַנגען אינדרויסן און זיך דאָרטן אויף די טרעפּלאַך פון גאַניק אַוועקגעזעצט.

פּאַמעליך, פּאַמעליך האָט זיך אָנגערוקט דער טונקעלער פאַרנאַכט און געשפּרייט שטילקייט אַרום די געציילטע הייזער, וואָס אין זאַמדיגן עק פאָרשטאָט. ס׳איז שוין קיין מענש נישט אַדורכגעגאַנגען, און די לופט האָט זיך אין ערגעץ קיין ריר נישט געטאָן. ערגעץ ווייט לעבן דער שאָפע מיט די טשערטעס שטרוי, וואָס קעגנאיבער דעם גרויסן קלויסטערהויף, האָט זיך געדרייט אַ דרעשמאַשין און דערדראָשן צו נאַכטצו דעם גלחס אויסגעטריקנטע תּבואות, און לינקס, פון צווישן דעם שווערס בוימער, וואָס פונדאָרטן האָט פריהער אַביסל אַ גאַנצע מחנה קרובים שלום זיידענאָווסקין אין וועג אַרויסגעבאַגלייט, האָט זיך דערהערט, ווי די שוויגער שמייסט איינעם פון אירע קליינע קינדעראינגלאַך, ווי דאָס קינד רייסט זיך און שרייט, און ווי שמייסנדיג, הערט די שוויגער ניט אויף צו חזרן אויף איר הייזעריגליכן און נאַרעשן קול:

»אויף אַ מאַמען טאָר מען אַזוי ניט זאָגן... אויף אַ מאַמען טאָר מען אַזוי ניט זאָגן... אויף אַ מאַמען טאָר מען ניט.«

הערנדיג דעם געשריי פונם וויינענדיגן קינד, האָט זיך געמאָלט, ווי די שוויגער האַלט אים דאָרט אַריבערגעבויגן איבער די קני און בויגט די קורצזיכטיגע אויגן גאָר נאָהענט צום אָרט, וואוהין זי שמייסט. ס׳האָט זיך געטראַכט וועגן דעם, וואָס אָטדי נאַרעשע און לאַנגע יידענע האָט קיין שכל ניט, ווייס נישט, וויאַזוי אַרום קינדער צו גיין,

און מאַכט פון זיי אַ תּל; וועגן דעם, וואָס ערשט צוריק מיט אַ יאָהר פופצן־זעכצן האָט זי, פונקט ווי איצט, געשמיסן שמואליקן, דעם איצטיגן מאַן אירן, און האָט צו אים, פונקט ווי איצט, געשריען:

»אַ מאַמען טאָר מען אַזוי נישט זאָגן ··· אַ מאַמען טאָר מען אַזוי נישט זאָגן···«

און דערפאַר, וואָס ס׳איז איצט שוין קיין ספק נישט, אַז שמואליק וואָלט בעצם באַדאַרפט האָבן אַ ווייב, וואָס זאָל אים זיינע קינדער, פונקט ווי זיין מאַמע, שמייסן, איז פון איר מיטאַמאָל עפּעס אַ שווערע משא אַראָפּ, און די גרינגע האַרץ האָט מיטאַמאָל די האַלבפאַרגעסענע האָפענונג דערפילט:

»וואַרט! ··· קיין זאַך בינדט זי דאָך נישט צו צו אים, צו שמואליקן, און נישט צו אָטדער שטוב, און זי, מירל··· זי קאָן דאָך אָטדי שטוב פאַרלאָזן אין יעדער צייט, וואָס זי וויל.«

סוף־הכל איינעם אַ פּלאַן באַדאַרף זי געפינען.

ס׳האָט זיך געדענקט אַ מעשה, וואָס האָט זיך צוריק מיט עטליכע יאָר ביי זיי אין קרייזשטאָט פאַרלאָפן:

אַ שווייגנדיגע און פאַרעקשנטע ווייבל, אַ שנור ביי אַ רייכער פאַמיליע דיזשור, הייבט זיך אויף אין איינעם אַ פריהמאָרגן פונם איינגעזעסענעם אָרט, זאָגט פאַרן אַוועקגיין קיין וואָרט נישט דעם מאַן און די שווער און שוויגער און קומט מער אַהיים נישט צו גיין.

אין שטאָט ווערט מען וועגן דעם געוואָר, און אין בעל־הבתּישע הייזער ווערטלט מען זיך:

»נישקשה, זי וועט זיך אומקערן ··· זי וועט, איה״ש, זיין אַ גאַסט אויף שבת.«

אָבער די ווייבל קערט זיך נישט אום, און קיינער ווייס עד היום נישט, וואו איר געביין איז אהינגעקומען··· קיינער

ווייס נישט··· אָבער איר, מירלען, איר איז דאָס איצט אַזוי נויטיג צו וויסן··· אָט וועט זי אויסרעכענען:
„וואוהין האָט, למשל, אָטדי ווייבל געקאָנט אַהינקומען“

שמואליק איז נאָך אַלץ אין גוראַלניע געזעסן און קיין מינדסטע ידיעה פון זיך נישט צוגעשיקט. ער האָט זיך געגרייט גיין פונדאָרטן מיט דער פאַרפּסחדיגער פאַרטיע אָקסן קיין וואַרשע. אין שטאָט אַריין איז צוליב דעם געקומען דער נאָמען פון אָקסנשטאַל, ר׳ בונעס — אַ קליינוואוקסיגער פאַרשמאָלצעוועטער און געפּאַקטער יידל מיט אַ שטאַרק רויטן האַלז און נאַקן, וואָס האָט אום זומער אַ לאַנגן קאַפּטן געטראָגן און האָט געהאַט אַ טבע נישט צו פאַרגעסן, וואָס דער בעל־הבית זאָגט אָן. ער האָט געבראַכט אַהער צום פאַרריכטן עטליכע אַלטע שטאַל־לאַמטערנעס, געקויפט פיל נייע קורצע שטריק מיט עטליכע פּוד שטיינערנע זאַלץ, כּדי די אָקסן זאָלן האָבן אויפן וועג, וואָס צו לעקן. ער איז אויך אַריינגעקומען אַהער אין שטוב, אַריינברענגענדיג מיט זיך דעם ריח פון דער גוראַלניעבראַהע, געטראָפן מירלען איינעאַליין אויף דער קאַנאַפּע ליגן און איר דאָ זיין שליחות איבערגעגעבן:
„דער יונגער בעל־הבית האָבן געזאָגט··· מ׳זאָל געבן די פאַרפּסחדיגע קאָנטע, האָבן זיי געזאָגט.“
מירל האָט אים אויסגעהערט, זיך אַפילו פון אָרט נישט גערירט און אים אין קיך אַריין אָפּגעשיקט.
די דינסטמיידל האָט, אַפּנים, געמיינט, אַז ס׳רעדט זיך וועגן עפּעס אַ פאַרפּסחדיגער כּלי, און האָט אויף אים אַ פּאָר גרויסע אויגן אויסגעגלאָצט:
„פונוואַנען זאָל זי וויסן, אַז זי האָט נאָך דאָ פאַר פּסח נישט געדינט? ··· זאָל ער אַ פרעג געבן אין הויף ביים פורמאַן טעאָדאָרן.“

דער יידל האָט זיך אַזוי לאַנג אין הויף אַרומגעדרייט, ביז מ׳האָט אים פונדאָרטן סוף־כּל־סוף צוריק צום אַלטן בעל־הבית אין שטוב אַריינגערופן און זיך ביי אים דערפרעגט:

»וואָס זשע? זי האָט נאָך אַלץ נישט געגעבן די קאָנטע, די יונגע בעל־הביתטע?

די שוויגער אַליין איז אהער סוף־כּל־סוף מיטן שאַל אויף די אַקסלען אַריינגעקומען, זיך אין קאַבינעט אויף דער שאַפע אַזוי לאַנג צווישן די ביכער געפּאָרקעט, ביז זי האָט צווישן זיי איינעם אַ בוך געפונען, אַריינגעקוקט אין אים מיט אירע אייגענע קורצזיכטיגע אויגן און איבער־געלייענט די ערשטע שורה מיט אַ קול פון אַ יידענע, וואָס לייענט אין טייטש־חומש:

„קאָנטע מִשְׁוָרִים שֶׁנִקְנוּ חוֹדש שבט, אָדר וניסן“.

»נאַט« האָט זי צום יידן בכּיוון אויפן קול געזאָגט, זיך געלאָזט אַוועקגיין און זיך צו מירלען נישט אומגעקערט; זי איז געווען אויסער זיך, אַריינגעקומען צו זיך אַהיים מיט גרויס תּרעומות און גענומען וואַרפן אויפגערעגטע בליקן צו איר מאַן אין קאַבינעט, וואו ער איז מיט געשעפטסמענשן געווען פאַרנומען. זי האָט זיך איינ־געהאַלטן פון צו ריידן אינם מֶשֶך פון גאַנצן מיטאָג, אָפּגעוואַרט, ביז ער, יעקב־יוסל, איז אַוועקגעגאַנגען רוהען אין שלאָפצימער, זיך דאָרטן לעבן אים ביים בעט אַוועק־געזעצט און זיך מיט אים אָנגעהייבן שעפּטשען אַזוי שטיל, גלייך עמיצער וואָלט זי פאַרן האַלז ווערגן:

»פאַרשטייסט? כ׳מיין, וואָס איז זי שמואליקן פאַר אַ ווייב, מ׳שטיינס געזאָגט?«

»יאָ, און אינגאַנצן די פירעכץ אירע ··· און דער גיין, מ׳שטיינס געזאָגט, צו דער שיינער שוועסטערקינד ··· און דאָס, וואָס איך באַדאַרף איר די שטוב פירן און אינזינען

האָבן, אַז מ׳באַדאַרף ביי איר די באַלקנס איבערפאַרבן...
וואָס הייסט? אַפילו די הינער שיק איך איר דאָך שעכטן.«
דער קרעפטיגער ברונעט, דער בעל־הבית, וואָס האָט גנביש קלוגע אויגן געהאַט, איז געלעגן מיט די ווייסע אַרבל אין בעט, געדרויכערט שווייגנדיג זיין פּאַפּיראָס און אַלעמאָל געוואָרפן אַזעלכע גנבישע אויגן צו דער טיר, גלייך ער וואָלט מורא האָבן, אַז עמיצער הערט זיך אונטער. ער האָט איר דערויף גאָרנישט געענטפערט. שוין לאַנג, אַפּנים, געפּועלט ביי זיך, אַז שמואליק האָט שלעכט אָנגעטראָפן, און געוואָלט וואָס גיכער אויפהערן וועגן דעם צו ריידן. און זי, די קורצזיכטיגע יידענע, האָט זיך נאָך אַלץ נישט געקאָנט באַרוהיגן, געפינטלט פיל מיט די וויעס און איז שעפּטשענדיג שטיל צו אַ באַשלוס געקומען:
»נאָר גאָרנישט... ווען זי טרעפט אָן אויף אַנדערע מענשן, פאַרשטייט מען דאָך שוין, וואָס ס׳וואָלט געוועןּ. האָט זי דאָך אָנגעטראָפן אויף אונז... און שמואליק איז אויך אַ שטילע טויב... איז גאָרנישט... אָפּגעווישט די ליפּן, און שאַ! שטיל... ווי נישט געזעהן.«

אין אַ פּאָר טעג אַרום איז די שוויגער אַהער אַריינגעקומען צוזאַמען מיט אַ פּאָר געדונגענע בעלי־מלאכות, פאַרבערס; זי האָט זיך נישט אומגעקוקט אויף מירלען, וואָס איז אויף דער קאַנאַפּע געלעגן, געגאַנגען מיט די בעלי־מלאכות פון איין חדר אין צווייטן און זיי די באַלקנס אָנגעוויזן:
»זעהט איר? פריהער באַדאַרף מען איבערפאַרבן דעם באַלקן אין קאַבינעט, און די מעבל פונדאָרטן אין עס־צימער אַרויסטראָגן, און נאָכדעם וועט מען דעם עסצימער אין קאַבינעט איבערטראָגן און מ׳וועט זיך דאָרטן צום באַלקן נעמען.«

די שוויגער איז, ניט אומקוקנדיג זיך, אַוועקגעגאַנגען, און די בעלי־מלאכות האָבן באַלד די קאַבינעטמעבל אַהער, אין עסצימער, איבערגעטראָגן און זיך באַלד צו דער אַרבעט גענומען.

אין שטוב האָט באַלד אָנגעהייבן שמעקן מיט איילפאַרב, מיט אַ געשמירעכץ פון וואָכרע און ענגלישער סאַזשע. די אומאָרדנונג איז געוואַקסן פון טאָג צו טאָג. די פאַרוואַלגערטע חדרים האָט מען שוין נישט צוגעראַמט, ניט ביטאָג, ניט ביינאַכט, און די פאַרבער האָבן זיך נאָך אַלץ געטאָן זייערס און געמאָלט פאַמעליך איין באַלקן נאָכן צווייטן.

זיי זיינען נאָך כלל קיין זקנים נישט געווען, אָטדי צוויי יידן־פאַרבער. אויסגעגייהטע העמדער האָבן זיי נאָך אונטער די איינגעשמירטע רעקלאַך געטראָגן, און מיידלאַך האָט נאָך ערגעץ נאָך זיי און נאָך זייער מאָלעריי דער רוח אַוועקגעכאַפט. שטייען זיי זיך בידע גאַנצע טעג אויף די הויכע צוגעריכטע שטעלן, ווירען פאַמעליך מיט די ווירעלאַך, שמירן צו מיט די פענזלאַך, האָבן דערפון הנאה און פייפן זיך דערביי צו אַן אומעטיגן בעל־מלאכהשן ניגון.

און אַמאָל האָט זיך געטראָפן, אַז צוליב אַ נויטיג שטיקל געצייג איז איינעם פון זיי אויסגעקומען דעם צווייטן חדר אַדורכגיין און דאָרטן עפּעס באַמערקן. ער איז אַריינגעקומען צוריק אַביסל אַן אויפגערעגטער, זיך אַרומגעקוקט, צי קיינער אַחוץ זיין חבר איז דאָ נישטאָ, און האָט געפרעגט ביי אים אויפן וואונק:

»נישט קיין מיאוסע בעל־הביתטעלע, אַז?«

ער האָט זי שוין טאַקע אינזינען געהאַט די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט זיך דאָ מיט זיין חבר אויף דער הויכער שטעל אַוועקגעזעצט, פאַררויכערט מיט אים די פאַפּיראָסן

און אים איינע פון זיינע יינגלשע מעשׂיות אָנגעהייבן דערציילן:

»איז דאָס געווען... צוריק מיט אַ יאָר אַכט איז דאָס געווען... געאַרבעט האָבן מיר דענסטמאָל אין קאַזיאָנעם דאָרף קלאָקע, און אַ יונג שנורעלע איז דאָרטן ביים בעל־הבית געווען אַ רירעווידיגע, אַ דורכגעטריבענע.«

און מירל איז דענסטמאָל געלעגן אויף דער קאַנאַפּע, וואָס אין צווייטן פאַרוואַלגערטן חדר, אינם ברייטן דע־קאָלטירטן שטובכאַלאַט, וואָס מיט די גלחישע אַרבל, זיך געהילט אינם דינעם שאַל און געזעהן פאַר זיך די פאַר־שיידענע ערטער, וואוהין זי קאָן, פאַרלאָזנדיג אָטדי שטוב, אַוועקפאָרן:

»סייוויסיי: ערגער ווי דאָ קאָן איר שוין ניט אינ־ערגעץ זיין.«

אַרום און אַרום איר זיינען געשטאַנען די בעטן, ביידע גאַרדעראָבשאַפעס, וואָס מיט די שפיגלטירן, די ווייכע שטולן פון זאַל מיטן היפשן וואַשקאַסטן, וואָס פון אים נעמט מען שוין גאַנצע טעג נישט אַראָפּ די נאַסע פאַדלאָגע־שמאַטע. אַלץ האָט דאָ אויסגעזעהן, ווי אין אַ מאָדנעם ערב־פסח, וואָס קומט פאַר אינמיטן חודש אלול. די אַרו־מיגע לופט איז נאָך פון נאָכמיטאָג אָן געווען פאַרפינסטערט און טונקל, דער מוח מיט די געדאַנקען פאַרנעפּלט און פאַרטראָגן, און געדוכט האָט זיך שוין, אַז דער היינטיגער טאָג קומט פאַר נישט איצט, נאָר מיט פינף, זעקס יאָר צוריק.

אַ מעשׂה מיט אַ בוך איז נאָך צו אָטדעם אַלץ צוגע־קומען, אַ מעשׂה מיט הערצס אַ ניי צוגעשיקטן העברע־אישן בוך, וואָס שמעקט מיט נייע פּאַפּיר, מיט פרישן דרוקערפאַרב און מיט פרעמדן בחור.

דער בריוטרעגער האָט עס איינמאָל צווישן דער איבע־ריגער קאָרעספּאָנדענץ געבראַכט צו דער שוויגער אין

שטוב. האָט מען זיך אַלע אַרום דעם ארומגעשטעלט און מורא געהאַט דערפאַר, ווי פאַר עפּעס לעבעדיגס. עמיץ האָט עפּעס באַמערקט אין דער פעסטער מענערשער האַנט־שריפט, וואָס אויפן אַדרעס:

»ווארט... אויפן אַדרעס שטייט דאָך בכיוון שמואליקס נאָמען נישט דערמאָנט.«

און נאָך:

»וואָס זשע דען? מ'האָט פריהער נישט געוואוסט, אַז אַזוינע, ווי מירל, מוז תמיד האָבן אַ בחור נאָך פון מיידל־ווייז?«

דאָס בוך איז דאָ אַ היפּשע ווײַלע אויפן טיש געלעגן און האָט אַלעמען אויסגעזעהן, ווי אַ לעבעדיגע אונטער־געוואָרפענע עבירה־פרוכט. ס'האָט דערמאָנט אָן מירלס און נאָך עמיצנס אַ בשותפותדיגער זינד, און מ'האָט נישט גע־וואוסט, וואָס דערמיט צו טאָן:

»זאָל מען עס מירלען נישט אָפּשיקן, ביזוואַנעי יעקב־יוסל וועט קומען?«

מ'האָט עס איר, סוף־כּל־סוף, אַריינגעשיקט. איז זי גע־וואָרן מאָדנע אויפגערעגט און צעטראָגן. זי האָט זיך גע־שווינט אָנגעטאָן און האָט זיך געלאָזט גיין אויף דער טע־לעגראַפנסטאַנציע, נאָר באַלד האָט זי זיך אומגעקערט, גע־שיקט די דינסטמיידל צו דער שוויגער אין שטוב און איר אָנגעזאָגט:

»אויף אַ בריוו זאָל זי דאָרטן פרעגן, זי הערט? צו־זאַמען מיטן בוך, זאָל זי זאָגן, האָט באַדאַרפט אַ בריוו אָנקומען.«

בײַ דער שוויגער אין שטוב האָט מען פונדעסטמאָלאָן אָנגעהייבן זוכן עצות און אָפּגעהאַלטן בסוד קליינע אסיפות:
»וואָס הייסט? מען מוז דאָך סוף־כל־סוף מיט שמואליקן איבעררײדן און מיט אים איינשמועסן, אַז ס׳איז פאַר אים קיין לעבן נישט.«
מ׳האָט פאַרשטאַנען: מ׳טאָר אים מיטאַמאָל נישט זאָגן, אַז אַלע ווייסן שוין, וואָס צווישן אים און מירלען איז דענסטמאָל שבתצונאַכטס פאָרגעקומען. מ׳האָט געזוכט דער־צו דעם פּאַסיגן מענשן, אין גוראַלניע אַריין צו שיקן, און מ׳האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף דער געוועזענער קור־סיסטין — מרימס עצה:
»אפשר איז זי טאַקע גערעכט מרים... אפשר פּאַסט טאַקע דערצו דער ייִנגערער ליובאַשיץ, דער סטודענט?«

איינמאָל פאַר זונזעצן האָט ער זיך אַ פאַרשטויבטער פון גוראַלניע אומגעקערט, דער ייִנגערער ליובאַשיץ, דער סטו־דענט. ער האָט געהאַט אַ שמייכלדיגן פּנים פון אַ מענשן, וואָס האָט פון גוטסקייט אָפּגעטאָן אַ שליחות, וואָס פּאַסט נישט פאַר אים, און האָט דערציילט אינם באַזונדערן חדר, וואוהין מ׳האָט אים אַרייַנגעפירט:
»יאָ, ער האָט דאָרטן מיט אים איבערגערעדט, מיט שמואליקן.«
אַרום און אַרום זיינען געשטאַנען כמעט אַלע דערוואַקסענע שטובמענשן מיט דער שוויגער און מיט דער געוועזענער קורסיסטין מרימען בראש. מען האָט זיך געהיט פאַר אַ פרעמדן אויער, מ׳האָט פאַרטריבן פונדאַנען די קליינע קינדער און געקוקט דעם שמייכלדיגן שליח אין פּנים אַריין:
»זאָגט ער, הייסט עס, אַז שמואליקן האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן, בשעת ער האָט אים, ליובאַשיצן, דערזעהן?«

דער יונגער סטודענט ליובאַשיץ איז געווען אַ גרויס־גופיגער, אַ וואוקסיגער, אַ געפּאַקטער און אַ בּלאָנדער, ווי אַלע ליובאַשיצעס. ער איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט מיט זיינע בּרייטע פּלייצעס אָן דער פּייערקאַסע און האָט אויס־געזעהן מיד פונם וועג. אַליין איז ער סך־הכּל געווען אַ שטיקל פּאָעט, געדרוקט זיינע לידער אין אַ סטודענטישן זשורנאַל, זיך דערפאַר געגאָלט די וואָנצעס, געחקירהט משו־געגערווייז וועגן וואָס ניט איז און האָט געהאַט אַן אייגענע מיינונג וועגן טאָלסטאָיען. נאָר ווען ער האָט גערעדט וועגן שמואליקן, האָט ער בּאַקומען דעמזעלבן קינדערש שמיי־כלדיגן פּנים, ווי בּשעת ער איז שיכּור, און געדוכט האָט זיך, אַז אָט, אָט וועלן זיך בּיי אים אַליין טרערן אין די היפּשע בּלויליכע אויגן באַווייזן:

האָט, הייסט עס, שמואליק אַ זאָג געטאָן, בּשעת ער האָט אים, ליובאַשיצן, נאָר דערזעהן:

»זעה נאָר — שואליק! האָט ער אַ זאָג געטאָן, ווי קומסטו אַהער, שואליק?«

ס׳האָט אויסגעזעהן, ווי שמואליק מיינט, אַז אַלע וויסן שוין, פאַרוואָס ער קומט אַהיים נישט, און שעמט זיך, אפילו פאַר אים, שואליקן. נאָר נאָכדעם, ווען שפּאַצירנדיג איבּער דער גוראַלניע, האָט ער, ליובאַשיץ, מירלס נאָמען דערמאָנט, האָט אים שמואליק אונטער דער האַנט אָנגענומען און אָנגעהייבּן ריידן אַזוי שטיל און אַזוי מאָדנע, אַז אים, ליובאַשיצן, האָט שוין אויך פאַרן האַרץ אַ קלעם געטאָן.

»דו פאַרשטייסט, שואליק? האָט ער צו אים געזאָגט, מירל איז אַ שלאַק... געוויס אַ שלאַק, נאָר אַז זי וויל, קען זי זיין גוט.«

און נאָכדעם האָט ער געשוויגן, שמואליק, און טרערן זיינען אים אין די אויגן געשטאַנען. יאָ... און נאָכדעם

האָט ער אים, ליובאַשיצן, נאָכאַמאָל אונטער דער האַנט אָנגענומען און אים געזאָגט:

»מיין נישט, שואליק, אַז אַזעלכע מירלס זיינען פאַרהאַן אַסך... ס׳איז מערנישט, זאָגט ער, זי רעכנט מיך פאַר אַ נאַר, מירל... גאָר פאַר אַ נאַר רעכנט זי מיך.«

V.

שמואליק איז טאַקע אַהער נישט געקומען; ער איז גלייך פון גוראַלניע מיט די אָקסן קיין וואַרשע אָפּגעפאָרן.

צום שווער אין שטוב זיינען פון אים געגאַנגען אָפטע טעלעגראַמעס וועגן דעם גרויסן ברענענדיגן מאַרק. ער האָט דאַרטן, ווי גאָר אַ געניטער סוחר, דעם מקח פאַרריסן, באַשלאָסן צו בלייבן מיט זיינע אָקסן אפילו אויף דער צווייטער וואָך און האָט געפאָדערט, מ׳זאָל אים וואָס גיכער פון אַלע נאָהענטע און וויטע אָקסנשטאַלן די »גרויסע פודן« אַרויסשיקן.

ביים שווער אין קאַבינעט האָט מען זיך וועגן דעם מיישב געווען עטליכע מאָל אין טאָג. מ׳האָט אַהין שוין אַריינגעלאָזט די קליינע קינדער און געפרעגט האָט מען שוין אויף לצנות אַ דעה אפילו ביים קלענסטן זעקסיאָריגן קלייענדיגן יינגעלע, וואָס ס׳שמעקט פון אים מיט שטאַל, און וואָס די שוויגער אַליין שמייסט אים אָפט אין געזעסל:

»וואָס זאָגסטו, שמענדריק מיט די גלעקלאַך?... זאָל מען שיקן אָקסן?«

מ׳איז געווען ניט אויף צוכלומרשט אויפגעלייגט:

»וואָס הייסט? אַז גאָט העלפט, דער מאַרק גיט זיך אַיין, פאַרדינט מען דאָך אַ גאַנצן גביר מיט געלט.«

די שוויגער האָט זיך געמאַכט אַן אויסרייד און איז אַריינגעקומען צו מירלען אין שטיבל כלומרשט אַ קוק געבן, צי

די באַלקאנס קומען נישט אַרויס צופיל טונקל. זי האָט געטראָפן מירלען אינם אויפגערודערטן עסצימער אויף דער קאַנאַפּע ליגן און איר דערציילט, אַז שמואליק געפינט זיך אין וואַרשע, און אַז מ׳שרייבט אים איצט אַ בריוו:

»יאָ, וואָסזשע זאָל מען אים עפּעס פאַר איר, מירלען, צושרייבן?«

מירל האָט גלייכגילטיג מיט די אַקסלען אַ ציה געטאָן:

»גאָרנישט... זי האָט אים נישט וואָס צו שרייבן.«

זי איז געשטאַנען מיטן פּנים צום פענסטער און נישט געזעהן, מיט וואָס פאַר אַן אויסזעהן די שוויגער האָט די שטוב פאַרלאָזט. און נאָכדעם איז זי צוריק געזעסן אויף דער קאַנאַפּע, צוריק געפילט, ווי די שטוב איז איר נמאס, און ווידעראַמאָל געדענקט, אַז זי באַדאַרף עפּעס טאָן:

»זי מוז געפינען אַ מיטל, וויאַזוי אָטדי שטוב צו פאַרלאָזן.«

ס׳האָט זי ערגעץ געצויגן און נישט געלאָזט איינזיצן אויף אַן אָרט. האָט זי עטליכע טאָג צייט געהאַלטן אין איין גיין אין שטאָט אַריין, זיך דאָרטן לאַנג איינעאַליין אַרומגעדרייט און האָט סוף־כל־סוף צו נאַכטצו פאַרקערעוועט אויף דער שטילער בולוואַרגאַס, צו איר געשוועסטערקינד אידאַ שפּאָליאַנסקי. ס׳האָט זיך איר געדוכט, אַז זי באַדאַרף זאָגן איר, אידאַן, וואָס הערט זיך ניט צו צו די ציינישע קלאַנגען, וואָס גייען אַרום וועגן איר אין שטאָט:

»הער, אידאַ, דו ביזט שוין געוויס ביי זיך הפקר, נאָר דאָך, וואָס וואָלסטו אַליין געזאָגט, ווען מ׳דערציילט דיר: מירל האָט אָוועקגעוואָרפן שמואליקן, וויל מיט אים מער נישט וואוינען.«

און ס'רוב איז שוין אויסגעקומען, אַז אידאַ איז צו אָוונט צו אין איר רייכער שטוב ניט געווען, זיך ערגעץ פראַנק און פריי אַרומגעפירט מיט אַ יונגן שטאַרק רייכן אָפיציר, ווען מירל האָט דאָ איינמאָל אין בין־השמשות געטראָפן, און ביידע שטובדינסטן האָבן נישט געוואוסט, וואוהין זי איז אַוועקגעגאַנגען און ווען זי וועט קומען.

אין אַלע פינף חדרים איז געווען פינסטער און שטיל. כמעט אומעטום זיינען געלעגן גרויסע נייע קאָבריצעס; אויף די קאָבריצעס איז דורכויס געשטאַנען ניימאָדנע ווייכע מעבל און האָט אויסגעזעהן אַזוי פאַרטראַכט, גלייך ס'ווייס פיל סודות וועגן דער בעל־הביתטע, דער שטאָט־פאַרשוין, וואָס בלייבט אומגעטריי דעם מאַן, דענסטמאָל ווען ער פאָרדינט גרויסע געלטער ערגעץ אין די ווייטע רוסישע גובערניעס; וועגן דעם, וואָס ער, דער בעל־הבית, וועט סוף־כל־סוף וועגן דעם געוואָר ווערן, און חרוב וועט אָטדי שטוב ווערן.

נאָך אַ פאָר שעה וואַרטן און וואַלגערן זיך אויף דער זיידענער שלאָפזאָפע, וואָס ביי אידאַן אין צימער, האָט זי סוף־כל־סוף פאַרלאָזט אָטדי שטוב מיט אַ געפיל פון עפּעס אַ בלאָנזשענדיגן פוסטאונפאַסניק. זי איז געגאַנגען צוריק אַהיים און האָט געדענקט, אַז אין אָטדער גאַנצער גובערניעשטאָט, איז זי איבעריג און עלנט; אַז אַלע מענשן, וואָס קומען איר אַקעגן, האָבן מיט זייערע גענג עפּעס באַשטימטע צילן. טוען זיי עפּעס, איז דאָס נאָר, וואָס זיי מוזן. און זי, מירל... זי הייבט זיך אָן דערמאָנען אָן אַלץ, וואָס זי האָט אין איר לעבן געטאָן און וואָס דערפון איז אַרויסגעקומען:

»קיין אומגליק וואָלט, דוכט זיך, נישט געווען געשעהן, ווען זי וואָלט פון געבוירן אָן געווען ליגן אין בעט און זיך ביז היינט פון ארט קיין ריר נישט געטאָן.«

און זי האָט סוף־כּל־סוף לַחלוטין אויפגעהערט צו גיין אין שטאָט.

גאַנצע טעג איז זי אין שטוב געזעסן, געטראָגן איינעם און דעמזעלבּן קויטיג רויטליכן און צעכראַסטעטן כאַלאַט מיט עמיצנס אַ פּאָר גרויסע מאַנסבּילשע שטעקשיך, זיך אָנגעטאָן אין אָטדי בגדים נאָך בּאַלד, ווי זי איז אַרום עלף אַזייגער אינדערפריה פון בּעט אויפגעשטאַנען, זיך דעם פּנים נישט געוואַשן און די האָר נישט פאַרקעמט, זיך אין עסצימער אויף דער קאַנאַפּע אַוועקגעלייגט און זיך פאָרט געמאַטערט און געליטן פונם אַלטן געדאַנק:

»אויבּ זי וועט בּאמת נישט געפינען קיין מיטל, וויאַזוי פון אָטדעם איצטיגן לעבּן ניצול צו ווערן, איז דאָך שוין פאַרפאַלן אַלץ... און אָטדאָ געפינען זיך, בּיי די זיידע־נאָווסקיס אין שטוב, ס׳איז שוין יעדנפאַלס נישט פאַר איר, און ס׳קען זיך שוין אַזוי לאַנג נישט פאַרציהען.«

די שוויגער האָט פון נאָך דער מעשה מיט שמואליקס בּריוו לַחלוטין אויפגעהערט צו איר צו ריידן. איינמאָל איז זי אַהער מיט איר שיקסע אַריינגעקומען און זי צוזאַמען מיטן דינסטמיידל אַוועקגעשטעלט טיר און פענסטער צו זייפן און די חדרים ראַמען. זי האָט דאָ געפינקלט מיט די וויעס און גערעדט נישט צו מירלען, נאָר צו זיי, צו דער שיקסע און צום דינסטמיידל:

»וואָס הייסט? ס׳איז דאָך שוין כּמעט פיר חדשים, זינט מ׳האָט דאָ אַפילו די ווענט נישט אַרומגעווישט.«

די גאַנצע בּעטגעוואַנט האָט זי זיי געהייסן אין גאָרטן אַרויסטראָגן לופטערן און נאָך אַ פּאָדלאָגנפוצער האָט זי אין שטאָט אַריינגעשיקט און אַכטונג געגעבּן, ער זאָל, פוצנדיג אין שלאָפצימער, די בּעטן מיט די שאַפעס אָפּרוקן. דאָרטן, איז דריטן חדר, האָט זי שוין אַפילו די קליידל אונטערגעהויבּן און זיך פאַרקרימט, אַראָפּקוקנדיג צו

דעם שטארק אומרייִנעם פּאָדלאָגעווינקל, וואָס זי האָט געפונען. ס׳האָט זיך געהערט, ווי זי שפּייט הילכיג אויס, טרעט אָפּ אינאַזייט, אַוועקרוקנדיג איינע פון די בענקלאָך און לערנט דעם פּאָדלאָגעפּוצער מיט עקל און אויף גוייש:

»העט ווסקריז... העט ווסקריז.[1]«

און מירל איז דענסטמאל נאָך אַלץ געלעגן אויף דער קאַנאַפּע און זיך פון אָרט נישט גערירט. ס׳איז איר נאָר שוין שטאַרק נמאס געוועזן דער גאַנצער אַרומאונאַרום. אַ משונהדיגער ווילן האָט זיך געפילט אָנצוגעמען לעבן דער ברוסט פאַרן כאַלאַט און רייסן, רייסן, האָט זי ביידע הענט צום פאַרשטעלטן פּנים שטייף, שטייף צוגעדריקט און זיך געעקט פון ווייטאָג:

»ס׳איז דאָך אַן אומגליק, אַן אומגליק... אַזאַ מין אומבאַהאָלפנקייט... סך־הכל איין פּלאַן באַדאַרף זי האָבן, און דער פּלאַן זאָל נישט זיין, און אומעגליך זאָל זיין אים צו געפינען.«

ביי דער שוויגער אין שטוב האָט מען זיך געריכט אויף שמואליקן. מ׳האָט שוין דאָרטן אַפילו געוואוסט, ווען און מיט וואָס פאַר אַ צוג ער וועט קומען.

מאָנטשיק זיידענאָווסקין האָט מען דאָרטן געפּאַקט אינמיטן העלן טאָג, בשעת ער, דער צעטראָגענער, האָט זיך אויף אַ רגע צוליב געשעפט פון שטאָט אַראָפּגעכאַפּט. מ׳האָט אויף אים אָפּגעוואַרט, ביז ער וועט פונם פעטערס, יעקב יוסלס, קאַבינעט אַרויס, און אים אַריינגעכאַפּט אין אַ באַזונדער חדר:

»מאָנטשיק, אַ גרויסער אומגליק האָט דאָך געטראָפן שמואליקן! מאָנטשיק, וואָס לייגן מיר עס אָפּ?... אויף וועמען פאַרלאָזן מיר זיך?«

---

[1] אומעטום... אומעטום.

מאָנטשיק האָט צעטראָגן געקוקט אויף די ווייבער, וואָס האָבן אים אַרומגעשטעלט, און געדענקט די עטליכע מענשן, וואָס זיינען געבליבן אויף אים וואַרטן דאָרטן, ביי אים אין קאָרידאָר.

אַקעגן אַ מענשן זעקס־זיבן האָבן דאָרטן, מן הסתם, נאָך באַדאַרף בלייבן וואַרטן...אין צוויי בענק באַדאַרף ער נאָך דערנאָך זיין... און זיי, די מומע מיט מרים ליובאַשיץ, זאָגן, אַז ס'איז אַ גרויס רחמנות אויף שמואליקן... וואַרט. ער, מאָנטשיק אַליין, האָט שוין, דוכט זיך, אויך אַמאָל אַ טראַכט געטאָן, אַז ס'איז פונאָנהייבאָן קיין שידוך נישט געווען...אַ? וואָס זאָגט זי, די מומע?.. געוויס... ער איז אַליין מודה:

»אויף אים, מאָנטשיקן, ליגט א חוב, ער זאָל עפּעס אָנהייבן צו טאָן.«

ער איז אין אייזעניש באַלד אַוועקגעלאָפן צוריק אַהיים, צו זיינע געשעפטן. נאָר שפּעטער איז ער ווידער אַהער אַראָפּגעקומען און האָט זיך מיט אַ שאַרפן קלונג אַריינגעריסן גלייך צו שמואליקן אין פליגל.

ער האָט דאָרטן געטראָפן מירלען אינם צעכראַסטן כאַלאַט און אין די מענערשע שטעקשיך אויף דער קאַנאַפּע ליגן און האָט צעטראָגענערהייט באַמערקט:

אין די ציכטיג ריינע חדרים איז צוגעקליבן און שטיל צוליב שמואליקס קומען. מיט אַ בלויען יום־טובדיגן סערוועט איז שוין אַפילו אין עסצימער דער טיש פאַרשפּרייט. נאָר דאָס אַלץ קער זיך נישט אָן מיט איר, מירלען, וואָס וואַלגערט זיך אויף דער קאַנאַפּע. און דערפאַר טראַכט זיך מער וועגן איר, איידער אים, און ס'ווערט מאָדנע אומעטיג סיי פון די אָפּגעוועקסטע פאָדלאָגעס, סיי פון די אויסגעשטעלטע שטולן.

ער איז דאָרטן לאַנג אַקעגן איר געזעסן, זיך געמאַכט, גלײַכװי ער באַמערקט גאָרנישט, און האָט לאַנג דערצײלט װעגן זײַנע געשעפטן, װעגן זײַן מוטער, שװעסטער און קלײנעם ברודערל, װאָס ער האַלט אױס, און װאָס ער װאױנט מיט זײ אינאײנעם, זינט זײַן פאָטער איז גע־שטאָרבן און האָט געלאָזט שלעכטע געשעפטן:

»די שװעסטער זײַנע, האָט ער דערצײלט, איז סך־הכל מיט צװײ יאָר ײנגער פון אים. אַ שװאַרצע איז זי, אַ ציגײַנערן, און רײדן רעדט זי פון געבױרן אָן אַסך, מאָלט, װי פון אַלטן סיסטעם אַ בײַטלמיל. אַ יאָר נאָך דער גימנאַזיע איז זי געזעסן שטיל אינדערהײם, זיך גענודעט און גערעדט אַלדאָס בײַז אױף קורסיסטנס. ערשט הײַנטיקן װינטער האָט זי זיך אָנגעהױבן אײַנרײדן, אַז זי האָט אַ שטים, און אָנגעהױבן זינגען בײַ אַ פּראָפעסאָר«

מירל האָט אין זײַן רירעװודיק צעטראָגענעם פּנים געקוקט און האָט גלײַכגילטיק געװאַרט. מיט יעדער רגע איז קלאָרער געװאָרן, אַז מ׳האָט אים אַהער פון דער שװיגער צוגעשיקט. ס׳איז געװען אַ חידוש, װאָס ער הײבט ניט אָן:

»יאָ, װאָסזשע קלערט זי װעגן שמואליקן? װאָס, שטעלט זי זיך פאָר, קען פון אַזאַ לעבן זײַן דער תּכלית?«

נאָר ער האָט, כאַפּנדיק אױף איר צעטראָגענע בליקן, נאָך אַלץ מיט פאַרשײדענע מעשׂיות געשאָטן, און צו גלױ־בן איז שױן צײַטנװײַז געװען, אַז ער האָט דערבײַ קײן מײן נישט, ער װיל נאָר פון איר אַביסל דעם אומעט פאַרטרײבן:

»ער, מאָנטשיק, האַלט זיך לחלוטין נישט פאַר קײן מוזיקער. נאָר דער שװעסטערס קול קען ער ממש נישט אַריבערטראָגן. עפּעס אַ מין גרילטשנדיקע קװיטשערײַ, איז נישט פון ברוסט, נאָר ערגעץ פון גאָרגל און פון נאָז.

ער בעט זי: זינג נישט, ווען איך בין אינדערהיים, און זי באַליידיגט זיך, וויינט און קלאָגט זיך איבער אים פאַר זיינע באַקאַנטע: אַן אייגענער ברודער, זאָגט זי, וואָלט זי באַדאַרפט אונטערהאַלטן און איר מיטפילן, און ער לאַ דֵי וואָס ער פילט איר ניט מיט, נאָר ער וויל איר צעשטערן דעם גאַנצן אידעאַל פון איר לעבן.«

אַלעמאַל האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, זיך צעטראָגענער־הייט אין איר איינגעקוקט און דערביי עפּעס אַ געדאַנק געכאַפּט. און נאָכדעם איז ער שוין אינגאַנצן אַנטשוויגן געוואָרן, אַראָפּגעלאָזט די אויגן און אָנגעהייבן גלעטן דעם בלויען סערוועט. איצט איז שוין דער שווייגן געווען אַ שווערער און נאָגנדיגער. ס'האָט זיך געהערט, ווי אין קיך דערפרעגט זיך די שוויגער ביי דער דינסטמויד, צי מ'האָט אויף די קישנס ווייסע ציכן אָנגעצויגן, ווי זי גייט פונדאָרטן מיט איר שיקסע אין שלאָפצימער אַריין און פּאָרקעט זיך לאַנג ביי דער שאַפע, זוכנדיג דעם נויטיגן שליסל, ווי זי העלפט דאָרטן דער שיקסע די ציכלאַך אָנציהען, גייט פונדאַנען צוריק אַהיים אַוועק און קוקט זיך דאָ אויף קיינעם נישט אום.

מאָנטשיק האָט זיך סוף־כל־סוף צעטראָגענערהייט מיט איר געזעגנט און איז אַוועק צום פעטער יעקב־יוסלען אין שטוב. אין פעדערשטיבל האָט ער דאָרטן נישט דערקענט עפּעס אַ לייטישן יונגנמאַן, וואָס האָט אים די האַנט געגעבן, און איז גלייך אַריין אינם באַזונדערן חדר, וואו מ'האָט אים איבעראַנייס אַרומגעשטעלט, די שוואַרצע אויגן האָבן ביי אים געשטראַלט, זיי האָבן אויסגעזעהן פאַרחלומט און האָבן געקוקט אויף די אַרומיגע מיט זייער גאַנצער אויסגעגלאָטשטער גרייס:

»וואָס קען מען האָבן צו מירלען?.. ער איז דאָרטן איצט געזעסן אַקעגן אַ שעה... זאָגנדיג דעם אמת: ער ווייס

נישט, ווען ס׳איז איצט ערגער מירלען, צו שמואליקן.«

און דענסטמאָל, ווען די ווייבער האָבן אים ערשטווינט אָנגעקוקט און געוואָלט אָנהייבן חלומות צו אים בטלען, האָט ער שוין צעטראָגן איבערן חדר אַרומגעשפּאַנט און האָט זיי נישט באַמערקט, זיך פּלוצים אָן עפּעס דערמאָנט און זיך נאָכאַמאָל אַקעגן זיי מיט אַן אויפגעהויבענעם פינגער אָפּגעשטעלט:

»זי איז אַ קלוגע, האָט ער צו זיי וועגן מירלען מיט אָטדעם פינגער געשאָקלט, אַ דורכגעטריבענע איז זי... ער, מאָנטשיק, האָט גאָר פונאָנהייב אזויפיל נישט געוואוסט.«

מירל האָט אים באַמערקט, בשעת ער האָט זיך אַ חלומדיג פאַרטראַכטער צוריק צום טראַמוואַי געלאָזט גיין און איז נאָהענט פאַרביי אירע פענסטער דורכגעגאַנגען. עפּעס איז איר פּלוצים אַריין אין קאָפּ, האָט זי אים אין שויב אָנגעקלאַפּט און זיך דאָרטן איבעראַנייס מיט אים ריידן אַוועקגעשטעלט:

»ניין, מאָנטשיק באַדאַרף וויסן פריהער: אויב ער איילט זיך איצט אַהיים, איז אָטדער שמועס זייערער נישט איבעריג נויטיג.«

אירע אויגן מיטן פּנים האָבן דערביי נישט געוואָלט וועגן עפּעס וויסן, און ער, מאָנטשיק, איז אַקעגן אָטדעם פּנים געשטאַנען, געדענקט, אַז ער האָט קיין צייט נישט, און האָט זיך דאָך געהאַלטן אין דער מעלה:

»וואָס? ער איילט זיך? חס וחלילה... אַדרבא.«

ער האָט פאַר איר דרך־ארץ און גייט נאָכדעם צוזאַמען מיט איר אין שטאָט אַריין. און אַז זי באַשטעלט אים אויף מאָרגן אויך, האַלט ער זיך ווידער אין דער מעלה און זאָגט איר צו. אין קאָפּ דרייען זיך ביי אים געדאַנקען, אַז

זי טראַכט די גאַנצע צייט וועגן עפּעס אַ זאַך, וואָס זי וויל בכיוון פאַרשווייגן, ניט וועגן דעם, וואָס זי רעדט; אַז שמואליקן, ווען ער האָט ליב, באַדאַרף ער עפּעס זאָגן וועגן איר, דער אינטערעסאַנטער און קלוגער, וואָס איז שוין געוויס מיט אים קיין פּאָר נישט. נאָר ווען ער באַגלייט זי אַהיים און גייט נאָכדעם איינעראַליין צוריק צום טראַמוויי, פאַרגעסט ער אָן אָטדי אַלע געדאַנקען און פאַרטיפט זיך צעטראָגענערהייט אין זיינע בייטאָגעדיגע געשעפטן. אינם איבערפולטן באַלויכטענעם טראַמוויי־וואַגאָן זעצט זיך צו אים צו דערזעלבער יונגערמאַן, וואָס האָט אים אַמאָל ביים פעטער יעקב־יוסלען אין פעדערשטיבל די האַנט געגעבן; דער יונגערמאַן רעדט צו אים וועגן אַ באַקאַנטן געשעפט, און ער קוקט אים אָן מיט גרויסע אויס־געגלאָטשטע אויגן און איז ברוגז אויף זיך אַליין:

»מילא, ער, מאָנטשיק, זעהט זיך טאַקע איבעראַטאָג מיט הונדערטער סוחרים, אָבער וואָס הייסט, ער דערקענט שוין קיין מענשן נישט?«

VI.

שפּעטליך אינאָוונט איז מירל אין עטליכע טעג אַרום נאָכאַמאָל מיט מאָנטשיקן אין שטאָט אַריין געפאָרן, דורכ־געגאַנגען מיט אים די צענטראַלגאַס און דערזעהן נאָך פון־ווייטנס, ווי ביי איינעם אַ ליידיגן ראָג וואַרט זיי אָפּ נתן העלער. ער שטייט דאָרטן איינעראַליין אין זיין ברייטן האַרבסטמאַנטל, האָט אַן אומגליקליכן פּנים און קוקט איר, מירלען, גלייך אין די אויגן.

כּדי נישט צו באַגעגענען זיך מיט אים, איז זי באַלד מיטן פאַרטראַכטן מאָנטשיקן אַריבער אויפן צווייטן טראָ־טואַר און איז מיט אים דאָרטן אַריינגעגאַנגען אין אַן

איבערגעפּולטן, רוישיגן קאַפּעהויז, וואו קלעפּ פון טעלער האָבן נאָך פון פאַרנאַכט אָן מלחמה געהאַלטן מיט די שרייענדיגע ניגונים פונם אונטערגעריסענעם אָרקעסטער. נאָר ווען זי איז פונדאָרטן אַרום האַלבער נאַכט מיט מאָנטשיקן אַרויסגעגאַנגען, איז דער בחור אין האַרבסט־מאַנטל נאָך אַלץ אַקעגן קאַפּע געשטאַנען און, ווי פריהער, גלייך אויף איר געקוקט. דערזעהענדיג אים, האָט זי אַזש אַ ציטער געטאָן און זיך ווי פון שרעק צו מאָנטשיקן צוגעדריקט:

»מאָנטשיק איז אַ מבין, ווי יענער קוקט?«

מאָנטשיק האָט אויף אַ רגע פון זיינע געשעפטסגעדאנקען אויפגעוואַכט און איר שאלה נישט פאַרשטאַנען. ער האָט געוואָרפן אַרום זיך אַ צעטראָגענעם בליק, נאָר גאָרנישט נישט באַמערקט. גייענדיג אין איין שורה מיט איר, האָט ער זיך באַלד ווידער פאַרטראַכט וועגן דער קוראָפּאָליער פאַטיקפאַבריק, וואָס גייט שלעכט און האַלט זיך ביי פאַרקויפן:

»יענע וואָך האָט זיך אים איינגעגעבן צונויפצופירן די קוראָפּאָליער אַקציאָנערן מיט די קונים... ווען דער דירעק־טאָר זייערער איז נישט אַזאַ הונט און אַזאַ כאַבאַרניק, וואָלט עפּעס די נייע וואָך געקענט דערפון אַרויס.«

פּלוצים האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און האָט מיט צוויי פינגער דעם אָנגעבּרוגזטן שטערן אונטערגעשפּאַרט:

»וואַרט... ער קען זיך בשום אופן נישט דערמאָנען, צי אויף דער טעלעגראַם, וואָס ער האָט בייטאָג געקלאַפּט דעם דירעקטאָר, האָט ער זיך אונטערגעחתמעט, צי ניין?«

ער האָט זיך באמת שלעכט געפילט און אַ קוק געטאָן צו מירלען מיט אַזאַ בעטלערישן פּנים, גלייך ער נויטיגט זיך איצט שטאַרק אָן איר רחמנות:

»מירל מוז אים מוחל זײַן. ער מוז אויף אַ רגעלע אין נאָהענטן טעלעגראַף אַריינלויפן און דאָרטן אַ ספּראַווקע מאַכן.«

נאָר מירל האָט אים, דעם צעטראָגענעם, נאָך אַליין נעהענטער צום טעלעגראַף צוגעפירט און אים דאָרטן אויסגעזידלט, פאַרוואָס ער וויל זי אַליין אינדרויסן נישט לאָזן:

»וואָס מאַכט ער קונצן, מאָנטשיק?... זאָל ער די רגע אַריין אין טעלעגראַף. זי וועט אָהן אים אויך צו זיך אַהיים טרעפן.«

ס׳האָט זי געצויגן צוריק, צו נתן העלער, די גאַנצע צייט, וואָס זי האָט צו מאָנטשיקן גערעדט, און נאָכדעם, ווען זי איז איינעאַליין שטיין געבליבן אויפן פּוסטן טראָטואַר און זיך אומגעקוקט. „ער“ איז נאָך אַלץ געשטאַנען דאָרטן בײַם ראָג גאַס און האָט איר נאָכגעקוקט. ער האָט דאָרטן גאָרנישט ניט געוואָלט; ער איז נאָר געווען אומגליקליך — און האָט איר נאָכגעקוקט.

פּלוצים האָט זי זיך מיטן פּנים צום פאָרשטאָט אויסגעדרייט און זיך געשווינט אין אַ דראָזשקע אַריינגעזעצט.

זי איז געווען אינכּעס אויפן געפיל, וואָס ציהט זי צו אים, אויף זיך אַליין, אויפן וואַלגערן זיך בײַ די זיידענאָווסקיס אין שטוב און אויף דעם, וואָס פון אַלץ, וואָס זי האָט אין איר לעבן געטאָן, איז קיין איינציגע נוצליכע זאַך נישט אַרויסגעקומען:

»אָט באַדאַרף זי אַ מיטל צו באַפרייען זיך פון שמואליקן און האָט אים נישט.«

»און אָט דרייט זי זיך שוין עטליכע טעג מיט מאָנטשיקן אין שטאָט אַרום און קלערט בײַ אים וועגן אָטדעם מיטל פרעגן. און אינגאַנצן איז דאָס איבעריג און נאַריש... ווארום ער, מאָנטשיק... ער איז שמואליקס אַ קרוב און האָט אים ליב. און חוץ דעם...«

»וואָס קען ער איר דערויף זאָגן?«

זי האָט נישט באַמערקט, ווי זי איז די פאָרשטאָטבריק איבערגעפאָרן און איז צו דער עקסטער גאַס צוגעקומען. פּלוצים האָט זי דערזעהן, ווי די פענסטער פון איר שטוב, אַחוצן שלאָפצימער, זיינען אַלע שטאַרק באַלויכטן און באַרימען זיך פאַרן פינסטערן האַלבנאַכטיגן דרויסן:

»געסט האָבן מיר, געסט, געסט.«

זי האָט זיך ערשטוינט אין אָטדי באַלויכטענע פענסטער איינגעקוקט:

»אפשר דער פאָטער אירער, צי די מוטער ... זי האָט זיי פון נאָך דער חתונה אַפילו קיין איין בריוו נישט געשריבן.«

אָבער נאָך אין קאָרידאָר, וואו די דינסטמיידל האָט הינ־טער אירע פּלייצעס די טיר פאַרשלאָסן, האָט זי שוין באַמערקט, אַז ס׳איז קיין זאַך נישט געשעהן, און אַז קיין געסט זיינען נישטאָ; שמואליק איז נאָר נאָך אַ חודש וואַלגערן זיך פון וואַרשע פּשוט צוריק צו זיך אַהיים געקומען. געקומען אַזוי מאָדנע שטיל און אַביסל שעמעוודיג, ער ווייס: קיין איבעריגער נחת וואַרט שוין דאָ נישט אויף אים.

דער קאָפּ מיטן בערדל זיינען ביי אים געווען אָפּגעשאָרן פונסניי און אַזוי נידעריג, גלייך ס׳וואָלט מאָרגן ערב־פּסח זיין. זיין ליכטיגער אָנצוג איז געווען אַ נייער, אַ וואַרשעווער; די נייע שיך האָבן אונטערגעסקריפּעט. און אַליין האָט ער שוין אויך אויסגעזעהן אַזוי ניי, צאַפּלדיג און פריש — ס׳האָט זיך געדוכט, אַז ער איז נאָרוואָס פון באָד געקומען, אַז פאַר דער צייט פון זיין זיצן אין גוראַלניע און אין וואַרשע האָט ער אויף זיך געאַרבעט און האָט זיך פון פיל פון זיינע יינגלשע תנועות אָפּגעוואוינט.

מירל איז דאָ אין עסצימער דורכגעגאַנגען און זיך צו אים נישט אומגעקוקט. ס׳איז אים געוואָרן אַ בזיון פאַרן באַיאָרטן גרייזגרויען און אומרייניגעם יידן, זייער אָקסנקויפּער. דער ייד איז דאָ מיטן שטעקן אין האַנט און מיט די קאַליע העלישרויטע אויגן פאַרן טיש געזעסן און האָט פאַרשפּרייט אַרום זיך אַ ריח פון אַ שאַרפן שמעקטאַבּאַק און פון ציגנפלייש. און שמואליק האָט שעמעוודיג דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזן און גענומען בייסן מיט די ציין דעם שפּיץ פון אַ שוועבלשטעקל. די אויגן זיינען בייַ אים געוואָרן פאַרטרערט.

מירל איז שוין דערווייל געווען אין דער באַלויכטענער זאַל. זי האָט דאָרטן דעם אויבערשטן סאַק פון זיך אַראָפּגעצויגן און נישט געוואוסט, פאַרוואָס זי איז פון עסצימער נישט אַריינגעגאַנגען גלייך רעכטס אין פינסטערן שלאָפחדר. זי האָט זיך געוואָלט אָן עפּעס דערמאָנען, נאָר נישט געקאָנט און געדענקט, אַז שמואליק שטייט אין צווייטן חדר; גענומען צוליב עפּעס נאָכאַמאָל אָנטאָן דעם סאַק, נאָר אים באַלד צוריקגעלייגט און איז דורכן עסצימער אַוועק גלייך אין פינסטערן שלאָפחדר. זי האָט דאָרטן ניט אויסגעטאָן די ענגע שווארצזיידענע קאָפטל מיטן איינגעצויגענעם גאָרסעט און זיך גלייַך אין בעט אַוועקגעלייגט. זי האָט זיך פאַרשטעלט מיט ביידע הענט דעם פּנים און זיך גענומען גרייטן צו דעם, וואָס ס׳וועט באַלד פאָרקומען:

»אַן עק... איצט מוז שוין נעמען אַן עק...«

ס׳איז געווען שטיל אין אַלע אַרומיגע חדרים. אינמיטן דער שטילקייט האָט זיך געהערט, ווי שמואליק שפּאַנט פאַמעליך אַרום איבערן עסצימער, ווי דער ברודיגער ייד, דער אָקסנהענדלער האָט הנאה פון די פּאָר טויזנט רובל ריווח, וואָס וועלן אים איצט אויף זיינע קליינע פּראָצענטן

אויספאַלן׳ און קאָן זיך נישט אָפּוואונדערן פונם מאַרק׳ וואָס שמואליק האָט אָנגעטראָפן:

»אַזאַ מאַרק׳ מעג ער זאָגן׳ געדענקט מען נישט פון נאַפּאָלעאָנס צייטן אָן··· וואָס רעדט ער׳ שמואליק? זיבן רובל אַ פּוד?!···«

זיינע קאַליע אויגן מיט די איבערגעקערטע רויטע וויעס האָבן אים געטרערט· די טרערן זיינען אַראָפּגערונען אויף די באַקן און ערטערווייז דערגרייכט די גרייזגרויע׳ ברודיג פאַרגעלטע באָרד׳ און ער האָט עס נישט געפילט׳ געשטופּט טאַבאַק אין נאָז און געהאַלטן דעם שמייכלדיגן פּנים עטוואָס פאַרריסן׳ ווי אַ בלינדער׳ וואָס חלומט וואַכנדיג· ער האָט געחלומט וועגן נאָך איינעם אַזאַ גליקליכן מאַרק:

»איז אויב שמואליק וויל טאַקע באַלד נאָך סוכות ווידער־אַמאָל קיין וואַרשע גיין׳ וועלן אין סטאָלינער וואָלאָווניע[1] מוזן בלייבן די פּאָפּיוקער אַכטצן יאָלעווקעס[2]··· און די זיבן יעליסאַוועטער׳ וואָס שטייען ביי דער טיר··· יאָ׳ און דער לעבעדיגער׳ אָטדער וואָס מיט די גרויסע הערנער··· אַ מאָדנע זאַך: אָטדי דריי שטייען שוין אָט אַ חשבון פון פערטהאַלבן חדשים׳ און נעמען נאָך אויף זיך קיין לייב נישט··· ער האָט זיי אַ טאַפּ געטאָן אָטדאָ יענע וואָך׳ עט··· עס הייסט נישט קיין לייב נישט··· ער האָט פיינט אַזעלכע אָקסן·«

דער ייד איז סוף כל סוף אַוועקגעגאַנגען׳ און די טיר האָט נאָך אים שמואליק פאַרשלאָסן· די שטילקייט איז שוין איצט געוועזן אַ גאַנצע׳ ווי אינמיטן דער נאַכט· און געהערט האָט זיך נאָר׳ ווי שמואליק שפּאַנט פּאַמעליך

---

[1] אָקסנשטאַל·

[2] נישט קעלביגע בהמות·

איבערן עסצימער, ווי זיינע נייע שיך סקריפּען אונטער און דערציילן עפּעס וועגן דעם, וואָס אים, דעם בעל־הבית זייערן איז שלעכט; וועגן דעם, וואָס ער טראַכט איצט וועגן איר, מירלען, וואָס ליגט אין פינסטערן חדר אין בעט, האָט זי ליב, וויל צו איר אַריינגיין, נאָר קען נישט און ווייס נישט, וויאַזוי; פילט, אַז ער איז אומגליקליך, און אַז אייביג, אייביג וועט שוין פון אים אָטדער אומגליק נישט אַוועק:

»און אָט איז ער איצט, אַשטייגער, נאָך פיר וואכן צייט צו זיך אַהיים געקומען...«

געלט האָט ער גאָר נישקשהדיג פאַרדינט... ער ווערט אַ גביר... קאָפּטן מיט מתנות האָט ער מירלען אַהיים אָנגעקויפט... ער האָט געמיינט, זיי וועלן איר געפעלן, האָט ער געמיינט... און נאָך האָט ער געמיינט:

»ער וועט נאָך זעקס וואָכן אַהיים קומען, וועט זי מיט אים ריידן אָנהייבן...«

ער האָט נאָך אַלץ געביסן מיט די ציין דעם שוועבל־שטעקעלע, און אין די אויגן זיינען אים נאָך אַלץ גע־שטאַנען די טרערן:

»אַז זי האַלט אים פאַר אַ נאַר, מירל.«

פאַר די אויגן איז אים געשטאַנען איר פּנים, אַ פרישער און עטוואָס שמעקנדיגער. איצט ליגט זי דאָרטן אין צווייטן פינסטערן חדר אויפן בעט און האַלט פאַרמאַכט די אויגן. אפשר שלאָפט זי שוין דאָרטן, און אפשר ניין. ער האָט געוואוסט:

ווען ער גייט איצט צו איר צו, וואָלט ער איר נישט געהאַט וואָס צו זאָגן. און דאָך איז ער אַהין געגאַנגען, פּאַמעליך, טריט ביי טריט, זיך אַלעמאָל אָפּגעשטעלט, דעם אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ נישט אויפגעהויבן, און האָט געדענקט:

»זי האַלט אים פאַר אַ נאַר׳ מירל.«

ער האָט די שוועל פון פינסטערן חדר אַריבערגעטראָטן׳ זיך אָפּגעשטעלט. די שיין פונם באַלויכטענעם עסצימער האָט אַהער דערגרייכט; אַקעגן׳ אין בעט׳ האָט זיך שוין געוועבט איר פיגור׳ אַ שלאַנקע און בויגיגע פיגור׳ אַן ענג אײַנגעצויגענע אינם שוואַרצן שמאָלן קלייד. פּאַמעליך׳ פּאַמעליך איז ער צו איר מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ געגאַנגען; געטאָן אַ שפּאַן׳ זיך אָפּגעשטעלט׳ און ווידער אַ שפּאַן געטאָן. איצט האָט ער שוין געזעהן איר פּנים. פאַרוואָרפן עטוואָס אַרונטער איז ער הויך אין קישן געלעגן׳ און די אויגן זיינען געוועזן פאַרמאַכט. אַ ווײַלע איז ער פאַרן בעט מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן געשטאַנען. ער האָט געוואוסט׳ אַז ער באַדאַרף זיך צוריק אומקערן און איז דאָך נאָך נעהענטער צוגעגאַנגען׳ דערזעהן איר אַראָפּגעלאָזטע האַלב אויסגעצויגענע האַנט אויפן זייטל פון בעט און זי שטיל פאַר אָטדער האַנט אָנגענומען.

ער איז געשטאַנען אַזוי שטיל׳ שטיל׳ האַלטנדיג איר האַנט׳ און האָט שטיל צו וויינען אָנגעהייבן.

זי האָט ביי אים די האַנט נישט אַוועקגענומען. ער האָט געהערט: זי האָט ווי פון האַלבנשלאָף אַ זיפץ געטאָן און האָט געזאָגט מיט אַ מאָנאָטאָניש שטילן און פאַרשלאָפענעם קול:

»וואָס באַדאַרפסטו מיך׳ שמואליק?«

דענסטמאָל האָט ער זיך אויפן בעט אַראָפּגעזעצט און האָט כליפּען אָנגעהייבן. ער האָט געקושט איר האַנט׳ ער האָט פיל געקושט אָטדי האַנט. זי האָט די אויגן נישט געעפנט און געשוויגן. ער האָט זיך נעהענטער צו איר צוגערוקט און זי אַרומגענומען. זי האָט נאָך אַלץ די אויגן נישט געעפנט און געשוויגן. און דאָרטן׳ אין קיך׳ האָט זיך שוין די שטאַרק פאַרשלאָפענע דינסטמיידל אויף אַ

ווײַלע פון שלאָף אויפגעכאַפּט. זי האָט געשלעפּט די באָרוועסע פיס איבער דער פּאָדלאָגע, אַרומגעגאַנגען פון חדר צו חדר און האָט אויסגעלאָשן די לאָמפּן.

VII.

אַ טאָג נאָך ראש השנה, ווען שמואליק איז אויף אַ פּאָר שעה אין גוראַלניע אַריין צוגעפאָרן, האָט מירל אין איר געלן לעדערנעם סאַק עטליכע זאַכן פאַרפּאַקט און זיך געגרייט נאָך אין דעמזעלבן טאָג אַוועקפאָרן צו איר פאָטער אַהיים.

זי האָט דערבײַ צו קײנעם קײן וואָרט נישט אויסגע־רעדט און האָט זיך געהאַלטן פעסט בײַ איר באַשטימטן פּלאַן:

»איצט נעמט שוין געוויס צו אַלץ אַן עק... זי וועט ניצול פון די זיידענאָוווסקיס.«

בײַ דער שוויגער אין עסצימער האָט זיך דענסטמאָל בײַטאָג שוין שטאַרק דער צום־גדליה־תּענית געפילט. דער בעל־הבית איז דאָרטן אויבנאָן אויף זײַן ברייטן, כּבֿודזוכערישן שטייגער געזעסן, און אַ פאַרמעגליכע דורכפאָרנדיגע קרובה האָט דאָרטן לאַנג מיט איר מאַן דעם למדן פאַרבראַכט און האָט צו הויך אויף איר קליינ־שטעטלדיגן קול גערעדט.

מ׳האָט געשמועסט וועגן דער וואַרשעווער מומע פּערל, אַז, ווי שמואליק דערציילט, האָט זי זעהר אַ גוט יאָר געהאַט; אַז דער היגער מומע אסתּרן איז איצט, קיין עין־הרע, אפשר בעסער, ווי בשעת דער מאַן אירער האָט געלעבט, און זי פאָרט אַלע זומער קיין אויסלאַנד; און אַז מאָנטשיק, וואָס האַלט זי אויס, איז געבוירן געוואָרן פונקט אינם יאָר, וואָס בײַם פעטער עזריאל־מאיר איז

געשטאָרבן די ערשטע ווייב; ער איז שוין אַלט זעקסאונ־צוואַנציק יאָר און פאַרדינט גרויסע געלטער, נאָר ער האָט צייט און רעדט קיינמאָל נישט וועגן חתונה האָבן.

פלוצים איז עמיצער פון די אייגענע אַריינגעקומען און האָט דער שוויגער אויפן אויער מירלס סוד אַיינגעראָמט. די שוויגער האָט עס באַלד אויפן מאַנס אויער איבער־געשעפּטשעט, געגומען אים קוקן גלייך אין פּנים אַריין, און דערביי מאָדנע געפינקלט מיט די אויגן. די לעצטע עטליכע טעג האָט שמואליק אויסגעזעהן אַזוי פריילעך. דעם צווייטן טאָג ראש־השנה בייטאָג האָט מען אים געזעהן שטיין צוזאַמען מיט מירלען אויף די גאַניקטרעפּלאַך אַקעגן דער זון, און זי, די שוויגער, האָט שוין אַפילו נאָכדעם געפרעגט אַן עצה ביי מרים לובאשיץ:

»אַשטייגער, ווער צו וועמען באַדאַרף, נאָך מרימס יושר, אָנהייבן פריהער צו ריידן? אַ? אַוודאי קומט, אַז מירעלע זאָל פריהער אָנהייבן, אַ?«

די שוויגער איז באַלד מיטן שאַל אויף די אַקסלען צו מירלען אין פליגל אַריינגעקומען און דאָרטן אָנגעהייבן פאָרזיכטיג צו ריידן, פריהער צו דער דינסטמיידל, און נאָכדעם נאָך פאָרזיכטיגער צו איר, מירלען אַלייז:

»אויפלאַנג פאָרסטו, מירעלע?«

און נאָך:

»אפשר וועסטו צוואַרטן אויף שמואליקן?«

מירל האָט זיך געדרייט צווישן אירע צוויי פּעקלאַך מיט אַן ערנסטן פאַרעקשנטן פּנים, גענומען אויפגיך דעם אויבערשטן מאַנטל אָנטאָן, געשיקט נאָך אַ דראָזשקע, און דערביי אויף דער שוויגערס שאלות געענטפערט אָפּ־געהאַקט און קורץ:

»זי ווייס נישט.«

»זי וועט זעהן.«

»זי קען נישט וואַרטן.«

אַזוי שטאַרק איז זי איצט מיט איר פּלאַן בײַ זיך גע־בליבן; ס׳איז איר שוין אַפילו געווען אַ חידוש אויף זיך אַליין:

»אָטדי פּשוטע זאַך האָט זי דאָך גרינג געקאָנט טאָן צוריק מיט אַ חודש און מיט צוויי... וואו איז איר די גאַנצע צײַט דער קאָפּ געווען?«

אין משך פון דער גאַנצער אַכטצנשָעהדיגער באַנרייזע האָט זי זיך געפילט אַזוי גרינג און פריש, גלייכווי פיל פון אירע אַמאָליגע און איצטיגע האָפענונגען הענגען אָפּ דווקא אָן דער נסיעה, און גלייכווי פון איצט אָן הייבט זי אָן צו לעבן פונסנײַ, לחלוטין פונסנײַ. ס׳איז געווען איבעריג גוט אָפּצושטיין גאַנצע האַלבע שעהן בײַם ריינעם, ברייטן פענסטער פון וואַגאָן צווייטן קלאַס און צו קוקן אויף די פרעמדע שטיבלאַך, אויף די אומבאַקאַנטע פעלדער און האָריזאָנטן, באַפּוצטע מיט סעדער און וועלדלאַך, וואָס באַווייזן זיך געשווינט דעם גיך לויפנדיגן צוג און בלײַבן אויך אַזוי געשווינט פונהינטן. ס׳האָבן זיך בשעת מעשה געדענקט די אייגענע בלויע אויגן, וואָס קוקן אַרויס מיט גרויס אומעט פון אונטער די לאַנגע שוואַרצע וויעס. ס׳האָט זיך אויך געדענקט, אַז זי, די שלאַנק־וואוקסיגע און שוואַרץ געקליידעטע, איז איצט פרײַ און איינעאַליין צווישן אָטדי אַלע פרעמדפּנימדיגע רייזנדער, וואָס קוקן אויף איר מיט שטאַרק נײַגעריגע אויגן יעדעס־מאָל, וואָס איר קומט אויס נאָהענט לעבן זיי דורכגיין, טרעטן איר מיט גרויס דרך־ארץ אָפּ דעם וועג און דער־וועגן זיך דאָך נישט מיט איר ריידן אָנצוהייבן. איינער אַ בלאָנדין, וואָס האָט, זיצנדיג אַקעגן איר, די גאַנצע צײַט געשלונגען מיט גרויס אינטערעס די בלעטער פון

זיין דייטשן בוך, האָט צולעצט אויף איר אַ היפּשע ווײַלע די אויגן אָפּגעשטעלט און זיך לײַטיש דערפרעגט:

»נישט מיט איר האָט ער זיך פאַרצווייאָרן אין איטאַליען באַגעגנט?«

אויף אַ גרויסן וואָקזאַל, וואו דער שטאַרק פאַרשטויבּ־טער צוג האָט אַ גאַנצע האַלבע שעה אָפּגעטעמט, האָט איר לאַנג נאָכגעקוקט אַ וואוקסיגער און רייכער קריסט, אַ יעגער, ביי וועמען ס'איז איבער די פּלייצעס אַ צוויי־רערנדיגע ביקס געווען אַריבּערגעוואָרפן. ער האָט זיך אַרומגעדרייט ביים טיש, וואו זי האָט אין וואָקזאַל גע־פריהשטיקט, און זיך צולעצט פונקט אַקעגן איר געזעצט טיי טרינקען.

פאָרנדיג אויפן צווייטן טאָג פונם לעצטן וואָקזאַל מיט דער פור, האָט זיך נאָך אָטדאָס אַלץ געדענקט, און געטראַכט האָט זיך דערביי מטושטשדיג און גרינג וועגן אַ נייעם לעבן און וועגן דעם, וואָס זי האָט גוט געטאָן דער־מיט, וואָס אויף שמואליקס מיט דער שוויגערס אָנפראַגן האָט זי געענטפערט אומבאַשטימט און קאַלט:

»זי ווייס נישט, זי וועט זעהן.«

אָבער נאָך אין יענעם זעלבן טאָג, אַרום איינס אַזייגער, ווען די אומגעריכטע בעל־עגלהשע פור איז מיט איר אין אָנהייב שטעטל אַריינגעפאָרן, האָט אויף איר פון די אַלט באַקאַנטע פאַרמרה־שחורהטע הייזער מיט אַמאָליגן ייאוש אַ בלאָז געטאָן, און דערפילט האָט זי אין זיך צוריק אַזוי שטאַרק די מיידלשע וואָכעדיגע פוסטקייט, גלייך זי איז קיינמאָל פונדאַנען נישט אַרויסגעפאָרן און איז איצט אַהער נישט געקומען.

די גאַנצע נישטיגע און פאַראָרעמטע שטעטלע מיט אירע אַלטבאַקאַנטע אָרעמע און צעוואָרפענע הייזער איז ווי

פאַרגליווערט געוואָרן אויף דער איינציגער לאַנגאָנעדיגער מחשבה:

»נישט צום איבערמאַכן איז דער אומגליק ··· און נישט צו האָפן איז פאַרהאַן אויף ווער ··· «

און דאָרטן, אַביסל נידעריגער, האָט שוין פון הינטערן מאַרק אַרויסגעקוקט איר פאָטערס שטוב מיטן גאַניק; זי, די שטוב, איז דאָרטן, ווי תמיד, אומעטיג געשטאַנען און נאָך אַלץ דערציילט יעדן מענשן, וואָס איז לעבן איר פעדערשטער וואַנט אַדורכגעגאַנגען:

»שוין חתונה געהאַט מירל ··· שוין דאָרטן, אין פאָר־שטאָט פון כרך, מירל.«

קיינער איז זיך מיט איר זעהן נישט געגאַנגען, און קיינער האָט זיך מיט איר קומען נישט דערפרייט. אין שטוב זיינען קיין שנויים נישט פאָרגעקומען. גיטעלע האָט נאָר גענומען דעם שבתדיגן פאַרוק אויף אינדערוואָכן, און די צירונג אירע האָט נאָך אַלץ געפעלט. דערזעהענ־דיג צומאָנהייב מירלען, האָט זי זיך פאַמעליך, פאַמעליך אויפגעשטעלט פונם בענקל, וואָס פאַרן קיילעכדיגן טיש, געוואָרן רויט און קוים־קוים שמייכלען אָנגעהייבן:

»זעט נאָר, האָט זי שעמעוודיג און שטיל אַ זאָג געטאָן — מירעלע ···«

און איבער עפּעס האָט זי נאָך אַלץ נישט אָפּגעלאָזט דעם בלאַט פון קיילעכדיגן טיש, וואָס אויף אים האָט זי ביידע הענט געהאַלטן. ס'איז איר, אַפּנים, שטאַרק מאָדנע געוועזן סיי דאָס, וואָס מירל איז איצט פּלוצים און אומ־געריכט אַהיים געקומען, סיי דאָס, וואָס פאַר די גאַנצע פערטהאַלבן חדשים פון איר וואוינען אין פאָרשטאָט פון כרך האָט מען פון איר קיין תמונת אות נישט געזעהן, און נאָר שמואליק האָט צוגעשריבן פאַר איר גערוסן אין יעדן בריוו.

»ס׳לאָזט אײַיך גערריסן זוגתי היקרה מרת מירל׳ה תחי׳.«
גלאַטאַזוי, אַפּנים, האָט שוין גיטעלע צוגעגעבן:
»זי האָט זיך אויפן פּנים גאָרנישט ניט פאַרריכט, מירעלע.«

און באַלד האָט זי בײַ דער דינסטמיידל צוגענומען די קאָמפּרעסן און איז אַוועקגעגאַנגען זײַ צולייגן אין שלאָפ־צימער ר׳ גדליהן, בײַ וועמען ס׳האָט זיך די לעצטע צײַט ווידעראַמאָל אָפּגערופן די ווינטערדיקע חולאת.

אָנגעטאָנערהייט איז ער דאָרטן אין איינעם פון די צוויי אַלטע הילצערנע בעטן געלעגן. ער האָט געהאַלטן דעם בלעכענעם קאָמפּרעס ביים בויך און האָט נישט געקרעכצט.

»כ׳ליג, האָט ער דאָרטן מירלען געזאָגט און האָט דער־בײַ שעמעוודיג אַ שמייכל געטאָן, כ׳בין ערשט בייטאָג אַרומגעגאַנגען.«

זײַן פּנים האָט אויסגעזעהן געל און ערגער ווי אַלעמאָל, און דער שמייכל האָט שוין מער צו זײַן שפּיציכיגער נאָז נישט געפּאַסט.

קוקנדיג אויף אים, האָט זיך איבער עפּעס געטראַכט, אַז ער וועט שוין קיין סך נישט לעבן, אַז דער קול זײַנער איז שוין געביטן, ווי דער קול פון אַ מענשן, וועמען מ׳האָט שוין אויפן הימל אַרויפגערופן און אים דאָרטן זײַן בוך מיטן גְזַר־דין באַוויזן:

»נאַ קוק: שטאַרבן ווערסטו... ווען? — דאָס איז נישט דײַן זאַך.«

פאַרנאַכט, ווען דער ווייטאָג איז בײַ אים איבערגעגאַנגען, האָט ער זיך פונם בעט אויפגעהויבן און האָט געהייסן די פור שפּאַנען, כדי אין קאַשפּעריוּוקער וואַלד אַוועקצופאָרן. ער האָט דאָרטן געמוזט זײַן. ער האָט אָנגעטאָן דעם פאַר־כאַלאַט, צוגעגאַנגען צו מירלען און, טראַכטנדיג וועגן

עפּעס, געשטאַנען פאַר איר אַ ווײַלע מיט אַן אַראָפּגע־לאָזטן קאָפּ.

אינדרויסן האָט שוין אויף אים די געשפּאַנטע פור גע־וואַרט, און גיטעלע איז אין חדר נישט געווען.

מעגליך, אַז ער האָט געטראַכט וועגן דעם, וואָס איר, דער צוגאַסט געקומענער טאָכטער, וואָלט ער איצט באַ־דאַרפט אַ מתנה געבן און האָט נישט בײַדי.

פּלוצים האָט ער בײַ איר געפרעגט:

»ווי לעבט זיך איר עפּעס? ער מיינט, ווי לעבט זיך איר מיט שמואליקן? קיין שלעכטער מאַן באַדאַרף ער נישט זיין...«

נאָר אַליין האָט ער שוין, אַפּנים, דערפילט, אַז ס׳איז נישט דאָס, וואָס ער האָט איר זאָגן געוואָלט, און זיך פאַר־שעמט, ווידער דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזן, געטראַכט אַ ווײַלע און זיך צולעצט אויפגעכאַפּט:

»טאַ! ווען מיר גיין פאָרן.«

וועגן עפּעס האָט באַלד נאָך זיין אָוועקפאָרן שטיל און פאַמעליך די שווייגנדיגע גיטעלע אָנגעהייבן דערציילן:

וועגן דעם, וואָס דער קאָשפּעריוועקער וואַלד איז שוין גאָרנישט אַזאַ מציאה, ווי מ׳האָט געמיינט, האָט זי דער־ציילט; וועגן דעם, וואָס דער קרוב זייערער, דער קאַסיר, האָט שוין בײַ זיי נישט וואָס צו טאָן און איז שוין אויף אַ שטעלע בײַ די סוחרים־שותּפים פון קרייזשטאָט:

»נו, און אַ מענש איז ער דאָך פון תּמיד אָן אַ פעהיגער, אַן איבערגעגעבענער און אַ באַטראַכטער. וועלוול בורנעס האָט דווקא געשיקט צו אים, ער זאָל איבערגיין צו זיין פאָטער, און האָט אים געוואָלט געבן טויזנט רובל אַ יאָר... איך מיט גדליהן האָבן אים דווקא צוגערעדט... און אַברהמל דער רב האָט אים אויך געמאַכט פאַר אַ משוגע־נעם... נו, איז ער דאָך אַן עקשן, האָט ער ניט געוואָלט.«

און נאָכדעם האָט מען געטרונקען טיי און נישט געהאַט מער וואָס צו ריידן. און נאָכדעם איז מירל לאַנג איינע־אַליין אינדרויסן ביי דער טיר געשטאַנען און האָט אויפן שטעטל געקוקט.

אַלץ איז דאָרטן ווי שטענדיג געווען פּוסט און תּשובהדיג געפאַלן. שפּעט אין בין השמשות איז די פאַרצווייטאָריגע לערערן פאָליע געגאַנגען צו דער אַקושאָרקע שאַץ, וואָס וואוינט אויפן דאָרף, און דער געהילפספראָווויזאָר סאַפּיאַן האָט אויך אַהין אַוועקגעשפּאַנט, און דער קרומער סטודענט ליפּקיס... און אין שטעטל איז געווען טונקל און קיל, און אַ ווינטל האָט זיך געיאָגט נאָכן מאַרקשטויב. און וואָווע בורנעס האָט שוין געוואוסט, אַז זי איז געקומען און איז דערפאַר אַזוי פריה צו זיך אויפן פּולוואַריק אויף נאַכטלעגער אַוועקגעפאָרן. און נאָר אין דער היפּשער סאַדעגערער קלויז, וואָס האָט מיט אירע באַלויכטענע פענסטער פונם קעגנ־איבערדיגן הינטערגעסל אַרויסגעקוקט, האָבן זיך געשאָקלט תּשובהדיג דערשלאָגענע יידן און האָבן מיט גוואַלדיג־טרויעריגע קולות נאָכגעשריען דעם חזן:

»לדוד!!!«

עפּעס אַ געפּאַקטער און פרישאויסגעשלאָפענער בחור מיט אַ פרעמדן אינטעליגענטיש פאַרגרעבטן פּנים, אַפּנים, אַ נייער לערער אין תּלמוד־תּורה, האָט דאָ גאָר נאָהענט דורכגעשפּאַנט אינדערפינסטער פון קילן תּחילת אָוונט. ער האָט ווי אַ ציטער געגעבן מיט זיין גאַנצן קרעפטיגן קערפּער און אַ טראַכט געטאָן מיט פאַרגעניגן:

»דאָרטן, וואוהין ער שפּאַנט, וועט זיין ליכטיג און וואַרים; אַ לאָמפּ וועט ברענען אויפן טיש מיט די אָנגעגאָסענע גלעזער טיי, און אַ ווערטל וועט מען דאָרטן קענען זאָגן.«

נאָר איר, מירלען, האָט איצט שוין אַלץ אויסגעזעהן אַזוי איבעריג און נאַריש. נאַריש איז געווען דאָס, וואָס

פאָרנדיג אַהער, האָט זי די גאַנצע צייט אויף עמיצן אַ האָפענונג געהאַט. נאַריש איז געווען דאָס, וואָס ביי דער אַקושאָרקע אינם באַלויכטענעם גוויישן שטיבל האָבן זיך איצט צונויפגעקליבן פונקט דיזעלבע, וואָס האָבן זיך שוין אַהין צונויפגעקליבן פאַרצווייאָרן, און ריידן איצט דאָרטן פונקט דאָסזעלבע, וואָס זיי האָבן שוין דאָרטן גערעדט פאַראַיאָרן. אַלע: די אַקושאָרקע, פּאָליע, סאַפּיאַן, ליפּקיס, זיינען נישט צופרידן מיטן לעבן, נאָר קיינער פון זיי טוט גאָרנישט, כּדי אָטדאָס לעבן איבערצומאַכן. און אויף דער וועלט זיינען פאַרהאַן פיל אַזעלכע נישטצופרידענע אַקו־שאָרקעס, פּאָליעס, סאַפּיאַנס, און אַלע קומען זיי זיך איצט אינאָוונט צונויף אין באַלויכטענע הייזער, וואָס אין פאַר־שיידענע שטעט און שטעטלאַך, און אַלע גייען זיי נאָכדעם אַוועק צו זיך אַהיים און טוען דאָרטן ווייטער דאָס, וואָס זיי האָבן שוין געטאָן נעכטן, דאָס, וואָס ס'איז שוין פיל מענשן פאַר זיי נמאס געוואָרן צו טאָן.

און סוף כּל סוף... איצט, אין אָטדעם קילן פאַרנאַכט, וואָס נעמט אַרום די וועלט...

»ערגעץ מוזן דאָך איצט, סוף כּל סוף, זיין אַזעלכע, וואָס פּרובן טאָן עפּעס אַנדערש.«

ווען זי איז צוריק אין שטוב אַריינגעגאַנגען, האָט דאָרטן אין עסצימער שוין פונלאַנג דער הענגלאָמפּ געברענט, און ליבקע די רביצין איז שוין דאָרטן פונלאַנג געזעסן, גע־שמייכלט צו דער שווייגנדיגער גיטעלען און דערביי וועגן איר, מירלען, עפּעס גאָר אַ צינישע ווייבערשע זאַך געזאָגט.

»אַזוי גאָר?...«

מירלען איז דערפון געוואָרן שטאַרק עקלדיג און שווער. זי איז אַריינגעגאַנגען אין איר געוועזענעם חדר, וואָס קעגנאיבער דער פינסטערער זאַל, זיך אָפּגעשטעלט און אים ביי דער שיין פון לאָמפּ באַטראַכט. אַלץ איז דאָרטן

געוועז וואָכעדיג: די טישלאַך נישט צוגעדעקט, די לופט קאַלט, גלייך אינדרויסן וואָלט איצט ווינטער געווען, און מ'האָט שוין דאָרטן די הרובע פון אַ חודש צייט נישט גע־הייצט; אין דערליידיגער שאַפע איז געהאַנגען אירע אַן איבערגעלאָזטע קליידל מיט אַן אָפּגעטראָגענעם האַרבסט־רעקל, אַ קורצן און אויף וואַטע. דער געלעגער איז גע־ווען נישט פאַרבעט, נאָר איבערגעדעקט, אַזוי אַז די קאָפּ־קישנס האָבן פון אונטער דער קאָלדרע גלייך מיט דער איבערבעט אַרויסגעשטעקט. און געדוכט האָט זיך איבער עפּעס, אַז ס'איז פיל גרינגער אייביג בע־ונד צו זיין, איידער אין אָטדער בעט זיך נאָכאַמאָל אַריינצולייגן.

ס'איז איר געווען שווער מער דאָרטן צו בלייבן. איז זי צוריק אין עסצימער אַרויסגעגאַנגען, זיך דאָרטן ביים טיש געזעצט, אונטערגעשפּאַרט מיט ביידע הענט דעם קאָפּ, גע־טראַכט אַ ווײַלע און זיך פלוצים אָנגעהייבן דערפרעגן וועגן די צוגן, וואָס גייען אָפּ אין כרך:

»צוויי צוגן גייען, דוכט זיך, אַהין אָפּ... זי ווייס נישט, מיט וואָסערן ס'איז פאַר איר גלייכער מאָרגן אַהיים צו פאָרן: מיטן אינדערפריהענדיגן, צי מיטן פאַרנאַכטיגן.«

גיטעלע האָט צוגעשמייכלט און פאַרוואונדערט עפּעס גע־פרעגט. די רביצן האָט עפּעס צוגעגעבן. מירל האָט נישט געהערט וואָס. די אויגן האָבן ביי איר נאָך אַלץ געקוקט ערגעצוואוהין פאַר זיך.

»איז, הייסט עס, מאָרגן, צוריק אַהין, אין פאָרשטאָט פון כרך...«

פון אָטדער גאַנצער נסיעה אירער האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. דאָ, אין שטוב, קען זי שוין קיין איבעריגע שעה נישט בלייבן. זי אַליין מוז שוין געפינען פאַר זיך אַ וועג, וויאַזוי דאָס אייגענע לעבן צו ראַטעווען. און אויב זי קערט זיך איצט אום צוריק אין פאָרשטאָט, איז דאָס

יעדנפאַלס נישט אויפלאַנג... גאָר אויף אַ קורצער צייט קערט זי זיך איצט אַהין אום.

VIII.

זי איז אָנגעקומען צוריק אין פּאָרשטאָט אויפן דריטן טאָג ביינאַכט, ווען אַלע זיינען שוין געשלאָפן. זי האָט אויס־געזעהן אויפן פּנים שלעכט, ווי נאָך אַ שלאַפקייט, און האָט ניט גערעדט צו קיינעם. געלעגן אָנגעטאָנערהייט אין בעט און איז עטליכע טעג פון שטוב נישט אַרויסגעגאַנגען. ביי שמואליקן אין קאַבינעט זיינען אייניגע ביכער געווען. האָט זי זיי איינציגווייז צו זיך אין שלאָפצימער איבערגעטראָגן, און געוואַלגערט האָבן זיי זיך דורכויס אַרום בעט, וואו זי איז געלעגן. איצט האָט זי צו שמואליקן גאָרנישט ניט גע־האַט, נישט בעסער און נישט ערגער האָט ער איר שוין געקאָנט מאַכן. און אַזוי פּעסט איז שוין ביי איר באַשטימט געוועזן, אַז זי גייט פון אים אינגיכן אַוועק. זי האָט נאָר נישט געקענט פאַרליידן, וואָס ער דרייט זיך אַמאָל אַרום ביי איר אין חדר, נישט געקוקט צו אים און אים נישט גע־ענטפערט, אויב ער האָט גערעדט צו איר.

שמואליק האָט געוואוסט, אַז פון דעם פאָטער אירן האָבן זיך די דאָקטוירים מיאש געווען, אברהמל דער רב האָט עס אים אין אַ בריוו געשריבן; די מאַמע זיינע האָט זיך געחידושט דאָרטן ביי זיך אין שטוב און האָט בשום אופן נישט געקענט פאַרשטיין:

»וואָס הייסט? אַ פאָטער איז מסוכן שלאף, ווי זיצט אַ טאָכטער נישט אָפּ ביי אים כאָטש אַ פּאָר טעג?«

ער האָט צום דריטן מאָל געפּרובט ביי מירלען וועגן דעם אַ פרעג טאָן, איז זי געוואָרן אויפגערעגט און האָט אים די רייד איבערגעריסן:

»זי ווייס נישט... זי ווייס נישט...«

דענסטמאָל האָבן זיך ביי שמואליקן אין די אויגן טרערן געשטעלט, און אַוועקגעגאַנגען איז ער אין עסצימער צום פענסטער, געשטאַנען דאָרטן אַ ווײַלע און האָט מיט אָטדי פאַרטרערטע אויגן צום פאַרוואָלקנטן דרויסן אַרויסגעקוקט. ס'איז אים געווען שלעכט, און קיין געדאַנקען האָט ער אין מוח נישט געהאַט. ער איז פון היסח־הדעת וועגן אַוועקגעגאַנגען צום פאָטער אין דער גרויסער שטוב. האָט מען דאָרטן עפּעס אויף זיין פּנים באַמערקט, און די שוויגער האָט אים בסוד אָנאַזייט אָפּגערופן:

»וואָס זשע, שמואליק? שוין ווידער עפּעס אַ נייס?«

נאָר ער האָט דערשלאָגענערהייט געמאַכט אַ פּנים פון אַן ערנסטן מאַנסביל און אפילו די ברעמען אָנגעברוגזט:

»ניין, ווער זאָגט דען?... ניין... גאָרנישט...«

און באַלד איז ער אַוועק צום פאָטער אין קאַבינעט, וואו ס'האָבן זיך געפונען דריי מענשן פון פאַרשיידענע אָקסנ־שטאַלן און האָבן געשמועסט וועגן גיין מיט אַ נייער פּאַר־טיע קיין וואַרשע. דער פאָטער האָט דאָרטן ביי אים וועגן דעם געפרעגט, האָט ער ניט געוואוסט, וואָס מ'רעדט צו אים, און געענטפערט:

»אַ?«

חול המועד סכּות בייטאָג איז מען ביי דער שוויגער אין עסצימער געזעסן אַרום לאַנגן ווייספאַרשפּרייטן טיש און געטרונקען טיי. כּמעט אַלע שטאָטקרובים זיינען דאָרטן צוליב יום־טוב צונויפגעקליבן געווען. מ'האָט אויסגעזעהן לוסטיג און בכּיוון נישט געוואָלט איינזינען האָבן מירלען. די שוויגער אַליין האָט נאָרוואָס אַ טראַכט געטאָן, אַז מיט שמואליקן האַלט שלעכט. נאָר דער קאָפּ איז ביי איר

געוועזן אַזוי טעמפּ, זי האָט באַלד אָן דעם פאַרגעסן און גענומען נאַריש פינקלען מיט די אויגן.

ס'איז דאָ אויך ביים טיש געזעסן די געוועזענע קורסיסטין מרים ליובאַשיץ און האָט געהאַלטן אויף די הענט איר זעקס־חדשימדיגע קינד, אַ בלאָנדע מיידעלע מיט אַ הוילן קעפּעלע, בלויע גלעזערנע אויגעלאַך און אַן אויסגעצויגענער און נאַסער אויבערשטער ליפּל. אָקאָרשט צוריק מיט אַ פערטל שעה האָבן זיך כמעט אַלע שטובמענשן אַרום אָט־דעם קינד געריסן. יעדערער האָט עס צו זיך אויף די הענט געכאַפּט, געטאַנצט מיט דעם, עס געהויבן אין דער לופט, און דאָס קינד האָט אויף אַלץ געקוקט מיט בלויגלעזערנע אויגעלאַך, זיך געשראָקן און אָפטמאָל גענומען ברעכן פּיסקלאַך. די שוויגער האָט עס צו זיך אויף די הענט גענומען און, פינקלענדיג מיט די אויגן, אָנגעהייבן צו דעם ריידן. האָט דאָס קינד דאָס ערשטע מאָל די קורפּאַטע נעזל שטאַרק פאַרקנייטשט, אַרויסגעשטעקט די צינגעלע און פריילעך צו שמייכלען אָנגעהייבן. דענסטמאָל זיינען אַלע שטאַרק אַנטציקט געוואָרן, און מרים ליובאַשיץ האָט געזאָגט:

»איהר זעהט, צי ניין?... ס'האָט שוין ליב די מומע.«

איצט איז שוין אין עסצימער געוועזן שטיל. די קרובים זיינען שוין געוועזן ערגעץ אין זאַל, און דאָס קינד איז שוין ביי מרימען אויף די הענט געזעסן. עס האָט מיט ביידע שוואַכע פויסטלאַך איבער דער מוטערס פּנים געשאַרט, געשפּריצט פונם מיילכל און מיט גרויס אימפּעט אויסגעברומט איבערן שטילן עסצימער:

»בבבע!...«

גלייך דער פּנים וואָלט אַ שויב זיין, און דאָס קינד וואָלט זיך איינגעשפּאַרט זי אויסצושלאָגן. די מוטער האָט געדרייט דעם פּנים אַנאַזייט, ווי מורא האָבנדיג פּאַר אַ פּאַטש פון

אָטדי צוויי קליינע פויסטלאַך, און זיך געפּלייסט ענטפערן אויף דער מומעס שאלה:

»וואָס האָט מען דאָ שוין וואָס צו קלערן? פאַר קיין נאָרמאַלן מענטשן קען מען שוין מירלען געוויס נישט רע־כענען.«

ארום טיש זיינען שוין כמעט אַלע בענקלאַך ליידיג געוועז, און די יונגוואַרג האָט שוין געפילדערט ערגעצוואו אין דריטן חדר. די שוויגער האָט זיך אַרומגעקוקט, צי קיינער הערט נישט אונטער, געהייסן עמיצן פאַרמאַכן די טיר, וואָס פירט אין קאָרידאָר, און זיך נעהענטער צו מרימען צוגערוקט:

»ווער שמועסט שוין דאָ וועגן ,,נאָרמאַל״?«

און די געוועזענע קורסיסטין איז געבליבן שטיל, גע־הערט דער שוויגערס טענות און האָט צוזאַמען מיט איר געטראַכט, אַז פון נאָרמאַליטעט איז דאָ שוין נישט שייך צו ריידן:

»וואָרום אָט איז, למשל, זי, מרים ליובאַשיץ. רבונו של עולם... זי לעבט דאָך עפּעס אויך מיט אַ מאַן!«

מרים האָט זיך אויפגעהויבן, אָפּגעגעבן דאָס קינד דער אַלטער גויע, דער ניאַנקע, און זיך געלאָזט גיין אַהיים. די שוויגער איז געגאַנגען באַגלייטן צום טראַמוויי און איבערן וועג נאָך אַלץ דאָס איריגע געטענהט:

»און נאָך אַ זאַך: וואָס וויל זי פון שמואליקן? זי וויל גט? זאָל זי זאָגן, אַז זי וויל גט...«

אינדרויסן איז געווען וואָלקנדיג. ס׳האָט זיך געלאָזט גיין אַ רעגנדל. און מירל איז איינעאַליין אין פענסטער מיט אַ שאַל אויפן קאָפּ געשטאַנען און האָט זיי נאָכגעקוקט מיט אומעטיגע אויגן.

פּלוצים האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט און דערזעהן:

פונם טראַמוויי, וואָס איז נאָרוואס פון שטאָט אָנגע־

קומען, גייט אַראָפּ מאָנטשיק זיידענאָווסקי. ער איז צע־טראָגן, טראָגט גרויסע צוויי פּעק ביכער אונטער ביידע פּאַכוועס, גייט דורך פאַרביי און באַמערקט זיי נישט. איין בוך איז פון אונטער זיין לינקער פּאַכווע אַרויסגעפאַלן, און אַ פרעמדע ווייבל, וואָס איז געגאַנגען פונהינטן, האָט אים נאָכגעשריען אויפן קול:

»הערט!... זייט זשע מוחל!... אָט האָט איר פאַר־לאָרן.«

און ער האָט זיך נישט אומגעקוקט און האָט געשווינט געשפּאַנט גלייך צו מירלען אין פליגל.

צוריקוועגס איז די שוויגער אין פליגל אַריינגעגאַנגען און געזעהן:

אין שטוב איז שטיל און שלעפעריג, און מאָנטשיק דער גרויסער איז שוין דאָרטן נישטאָ. שמואליק שלאָפט אין די ווייסע אַרבל אויף דער קאַנאַפּע, וואָס אין קאַבינעט, און אין שלאָפצימער ליגט מירל אויפן בעט, וואָס איז נאָך פון גאַנצפריה נישט צוגעקליבן, און אַרום איר וואַלגערן זיך פיל נייע און אַלטע ביכער.

פונדענסטמאָלאָן האָט די שוויגער אויף מאָנטשיקן אַן אומחן געוואָרפן און אים אין עפּעס חושד זיין אָנגעהייבן.

זי האָט אים גלייך אין פּנים נישט געקענט קוקן.

וויאַזוי וועגן אָטדעם חשד אירע אייגענע דערציילן, האָט זי נישט געוואוסט, נאָר בכלל, אויב ער איז אבער געגאַנגען אויף מירלס צד און האָט קיינעם נישט געוואָלט דערציילן, וואָספאַר אַ שמועסן ער פירט מיט איר, האָט זי, די שוויגער, אים איינמאָל געמעגט אָנכאַפּן באַלד ביי זיין אַריינקומען און אַ פרעג טאָן ביי אים מיט אַ שטאָך:

»אפשר קען ער איר קלאָר מאַכן, וואָס מירל וויל פון שמואליקן? מ׳זאָגט, אַז ער׳, מאָנטשיק ווייס ביי איר אַלע סודות, ביי מירלען.«

מאָנטשיק האָט דענסטמאָל אויף איר אַ פּאָר גרויסע אויגן אויסגעגלאָטשט און איר גאָרנישט ניט געענטפערט. ער איז אויף אַ ווײַלע אַריין צום פעטער אין קאַבינעט, וואו ער האָט געלטגעשעפטן געהאַט, און איז באַלד פונדאָרטן צוריק אַרויס און זיך געלאָזט אַהיים גיין, זיך אָפּגעשטעלט לעבן דער פּאַראַדטיר פון שמואליקס פליגל, נאָר באַלד אַוועק צוריק צום טראַמוויי און אַ טראַכט געטאָן, אַז ער באַדאַרף זיך נעמען אין די הענט:

»וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג? מ׳קען דאָך באמת מיינען, אַז ער וויל ביי שמואליקן די ווייב צונעמען.«

ער האָט אויפגעהערט אַהער אין פאָרשטאָט צו קומען.

IX.

שמואליק האָט זיך דערווייל אין אַ געוואוינליכן מיטוואָכדיגן פאַרנאַכט אומגעקערט פונם ליבעדינער אָקסנשטאַל, וואו ער האָט אין משך פון צוויי טעג די נייע אָקסן איבערגעשריבן, און האָט געטראָפן מירלס טיר פונאינווייניג פאַרשלאָסן.

ער איז דאָרטן אַ ווײַלע געשטאַנען און אין טיר אָנגעקלאַפּט, אָפּגעוואַרט און ווידער אָנגעקלאַפּט, ס׳האָט אים פונדאָרטן קיינער נישט געענטפערט. האָט ער גענומען אַרומשפּאַנען אין עסצימער און איבערן קאַבינעט, זיך פון צייט צו צייט אָפּגעשטעלט און אַרויסגעקוקט צום פאַרוואָלקנטן דרויסן. ער האָט געדענקט, אַז מירל האָט שוין צו אים צוויי וואָכן צייט נישט גערעדט; אַז די וועש, וואָס ער טראָגט איצט, איז שוין שטאַרק ברודיג, און ער

האָט נאָך צוריק מיט עטליכע טעג באַדאַרפט האָבן צו דער שאַפע, וואָס ביי מירלען אין חדר; אַז די באַציהונגען פון מירלען צו אים ווערן שוין אַלעמאָל ערגער, און אַז ער, שמואליק, איז אומבאַהילפיג און קען דערצו קיין עצה ניט געפינען.

אינאָוונט איז ער די שטוב זיינע פונדרויסן ארומגעגאַנגען און איז צוגעקומען ביזן גאָרטן, וואוהין ס׳גייען אַרויס די פענסטער פון מירלס חדר. דער גאָרטן איז געווען אינגאַנצן נאַס. אַ האַרבסטרעגנדל האָט אין אַלכסון געגאָסן, און אַ ווינטל האָט דעם רעגנדל געבלאָזן, און די ויינשלבוימער האָבן זיך געשאָקלט, זיך גענעצט און שטיל וועגן עפּעס געקלאָגט. אין עק סאָד האָבן זיך עטליכע אַלטע טאָפּאָלן אין איין שורה געצויגן. זיי האָבן זיך אַלע אין איין זייט מיט זייערע שפּיצן געבויגן און אומעטיג געוואונקען צום שטאַרק פאַרשוואַרצטן הימל־ווינקל, פונוואַנען דער ווינט טרייבט די וואָלקנס:

»אָט פונדאָרטן... פונדאָרטן קומט דער אומגליק.«

די לאָדנס פון מירלס חדר זיינען אינווייניג געשלאָסן געווען, און די שיין פון ברענענדיגן לאָמפּ האָט זיך פונדאָרטן דורך די שפּאַלטן דורכגעשלאָגן, הייסט עס, אַז זי איז נישט געשלאָפן.

ער האָט זיך אומגעקערט צו זיך אין קאַבינעט אַריין און זיך דאָרטן אויף דער קאַנאַפּע אַוועקגעלייגט, נישט געקענט איינשלאָפן, נישט געוואוסט, וואָס צו טאָן, און געקראַצט לעבן זיך די צראַטע:

»שוין פאַרפאַלן, אפנים, זיין לעבן... פאַרפאַלן.«

ער איז סוף כל סוף אַנטשלאָפן געוואָרן אין די קליידער און זיך אויפגעכאַפּט איינמאָל אַרום איינס אַזייגער ביינאַכט, ווען אין מירלס חדר איז נאָך ליכטיג געווען, און דאָס צווייטע מאָל גאַנץ פריה, ווען די דינסטמיידל

האָט נאָך די פּאָדלאָגעס געווישט, און דורך די פענסטער האָט ערשט אַריינגעקוקט דער אָנהייב פון אַ נייעם רעגנדיג־וואָלקנדיגן טאָג.

איצט איז שוין אין מירלס חדר פינסטער געוועזן, זי איז געשלאָפן.

ער איז אַרויסגעגאַנגען אינדרויסן, אויפגעוועקט דעם פורמאַן, אים געהייסן די פור שפּאַנען און איז אַוועקגע־פאָרן אין גוראַלניע.

נאָר אין גוראַלניע האָט ער דערפילט, אַז ער באַדאַרף איצט זיין נישט דאָ, נאָר דאָרטן, ביי זיך אינדערהיים. ער האָט זיך צו גאָרנישט ניט גענומען. זיין חדר האָט זיך געפונען צווישן די קופּערנע, תּמיד זודיגע קעסלען, וואָס אין גרויסן קאָרפּוס. ס׳איז דאָרטן געווען שטאַרק הייס, און די לופט האָט געשמעקט מיט מאַליאַס, מיט איבערגעבּרענטן ספּירט אין צוגעסמאַלעטן גערשטן. אַרום צוויי אַזייגער בייטאָג האָט זיך די זון פון צווישן די פאַרוואָלקנטע הימלען דורכגעשלאָגן, און מוראדיג נמאס האָט אין גוראַלניעהויף אויסגעזעהן אַלצדינג, אויף וואָס איר קראַנקע זילבּערשיין איז געפאַלן. ביים געעפנטן פאָדוואַל, וואָס לעבּן גוראַלניעטייכל, זיינען געשטאַנען פיל פורן מיט אייזערנע פעסער, און געקאָמאַנדעוועט האָט מיט זיי דער אַלטער תּמיד שיכורער און תּמיד בייזער פאָדוואַלניק:

»Стой«

»Подавай!«

»Куда полез?«

ערגעץ פונהינטן, פונם טאָל, וואָס הינטערן גרויסן קאָר־פּוס, האָט אַהער געזעצט אַ פייכטער שלעכט שמעקעדיגער דאַמף, דאָס האָט מען דאָרטן די פרישע בראַהע צום

אָקסנשטאַל געלאָזט און גענומען הייצן אויף דער צווייטער בײנאַכטיקער "סמענע".

דענסטמאָל האָט שמואליק ווידעראַמאָל געהייסן די פור שפּאַנען און איז אַוועקגעפאָרן צוריק אַהיים.

איצט איז שוין ווידער וואָלקנדיג און קיל געווען, און קיין רעגן איז נישט געגאַנגען. די לופט איז געווען טונקל, ווי אין אָנהייב בין־השמשות, און פון די נאַסע פעלדער האָט געשמעקט מיט פייכטער איבערגעאַקערטער ערד, מיט פרישן פערדישן מיסט און מיט פוילע דיניעס, וואָס ערגעצ־וואו אויף אַ ניט דערגראָבענעם באַשטאַן. ביידע גרויסע גניאַדע פערד זיינען געלאָפן לעבעדיג און דרייסט, בויגנדיג פריילעך די קעפּ צו דער ערד און ענטפערנדיג אויף יעדן פּאַך פונם פורמאַנס רוט מיט אַ צופרידענעם שפּרונגאונטער אָדער מיט אַ הילכיגן פערדישן ניסן. די ווייכע רעסאָרנבריטשקע האָט זיך געוויגט און איז גרינג נאָך זיי נאָכגעלאָפן. און שמואליק איז אין איר טיף געזעסן און די גאַנצע צייט געדענקט, אַז דאָס פּאָרט ער, שמואליק זיידענאָווסקי, וואָס פאַרמאָגט שוין אייגענעם קאַפּיטאַל מער פון דרייסיגטויזנט רובל, הענגט שוין נישט אָפּ פון קיינעם, פון קיינעם, אַפילו פון זיין פאָטער אַליין, און אַיילט זיך איצט צו זיך אַהיים. דאָרטן ביי זיך איב־דערהיים האָט ער אַ ווייב, וואָס ליגט שוין באַלד צוויי וואָכן ביי זיך אין חדר פאַרשלאָסן. באַדאַרף ער איצט צו איר אַריינקומען און ביי איר פרעגן:

»מירל, באַדאַרף ער ביי איר פרעגן, זאג, אפשר בין איך דיר שווער? איך קען דיר דינגען אינמיטן שטאָט צוויי צי דריי צימערן, זאָלסט וואוינען באַזונדער. פאַר־שטייסט מירל? איך פּאָדער פון דיר גאָרנישט.«

טראַכטנדיג וועגן דעם, האָט ער שוין אויף זיך אַליין אַזא רחמנות געהאַט, און טרערן זיינען אים אין די אויגן

געשטאַנען, און דאָך האָט זיך אים געדוכט, אַז ס׳איז שיין אָטדאָס, וואָס ער וועט איר איצט זאָגן, און אַז ער וועט מיט דעם מירלען געפעלן.

ער האָט געוואָלט וואָס גיכער אַהיים קומען.

אָבער, ווינאַר ער איז מיט דער פור אין פאָטערס הויף אַריינגעקומען, האָט ער זיך מיטאַמאָל דערפילט שלעכט, ווי אין דער נעכטיגער פאַרוואָגלטער נאַכט, און קלאָר זיינען פאַר אים געוואָרן די עלנטע שווערע שעהן, וואָס אים שטייען פאַר היינט, מאָרגן און איבערמאָרגן... אינ־דרויסן איז שוין געווען אָוונטיג טונקל. אינם פאָטערס גרויסער שטוב זיינען כמעט אַלע פענסטער צום הויף געווען באַלויכטן, און אין זיין שטוב איז געווען פינסטער. געלויכטן האָט זיך דאָרטן נאָר אין די צוויי פענסטער פון מירלס עקסטן חדר, און די לאָדנס זיינען דאָרטן פונ־אינווייניג געווען געשלאָסן.

זי איז דאָרטן, אפנים, נאָך אַלץ פאַרשפּאַרט געלעגן.

אַראָפּקריכנדיג פון דער בריטשקע, האָט ער זיך דער־מאָנט אָן די ברודיגע וועש, וואָס ער טראָגט, און זיך געלאָזט גיין גלייך צו זיין שטוב.

האָט אים אָבער פלוצים אָפּגעשטעלט זיין פאָטערס דינסטמיידל, וואָס איז אַהער גיך פון דער גרויסער שטוב געגאַנגען:

»מ׳רופט אים, האָט זי צו אים געשריען, צום פאָטער אין קאַבינעט רופט מען אים; מ׳האָט געזאָגט, ער זאָל די מינוט אַריינקומען.«

»די מינוט?«

ער האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס זיי איז דאָרטן אַזוי מיטאַמאָל אָנגעקומען, און איז אַהין אַוועק. נאָר ביים פאָטער אין קאַבינעט איז דאָסמאָל געווען אַזוי אָנ־געוויכערט און הייס. אַלץ האָט דערמאָנט אָן אַן ערנסטן

שמועס, וואָס האָט זיך דאָ שעהגלאַנג וועגן אים מיט מירלען געפירט.

ביים טיש זיינען אַקעגן פאָטער געזעסן די מוטער, מרים ליובאַשיץ מיטן יינגערן ליובאַשיץ, דעם סטודענט, און אַלע האָבן געהאַט פאַרפלאַמטע פּנימער פון מענשן, וואָס האָבן לאַנג זייערע מיינונגען אַרויסגעזאָגט און לאַנג עצות געזוכט. ליובאַשיץ דער יינגערער איז באַלד ביי שמואליקס אַריינקומען פון קאַבינעט אַרויס. ער האָט זיך, אפנים, פאַרשעמט און זיך אין עסצימער מיט ריקלען געשטעלט ריידן. דער פאָטער האָט, ניט קוקנדיג צו אים, ווי מורא געהאַט זיך מיט זיינע אויגן באַגעגענען, אַראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ, און אַ נייעם פּאַפּיראָס פאַררויכערט. מרים האָט עפּעס אויפן טיש מיט אַ פינגער געשאַרט. און נאָר די מוטער האָט זיך צו אים האַלב אויסגעדרייט, געטאָן אַ פּאָר פינקל מיט די אויגן און אים נעהענטער צום טיש צו־גערופן:

»קום נאָר אַהער, שמואליק...«

שמואליקן האָט באַלד אָנגעהייבן צו שיסן אין אַ שלייף, און פאַרקרימט האָט ער עטוואָס דעם פּנים, אַזוי נישט אָנגענעם און שווער איז פאַר אים געווען דער שמועס, וואָס די מוטער האָט אָגעהייבן.

צעטומלטערהייט האָט ער געהערט, ווי זי דערמאָנט זיינעם מיט מירלס נעמען. עפּעס האָט זי דערציילט, וויאַזוי זי, די מוטער, איז אַהין צו מירלען אין חדר אַריינגעקומען און האָט אָנגעהייבן מיט איר צו ריידן, און וויאַזוי מירל האָט איר באַלד די רייד איבערגעשלאָגן און איר געענטפערט, ווי אַ מענש, וואָס איז שוין געוויס ניט ביים קלאָרן זינען:

»אַז איך וויל ניט ריידן, האָט זי איר געענטפערט, אַז איך וויל שווייגן.«

און באַלד האָט זיך ביי דער מוטער אין מויל אָנגע־הייבן פילמאָל איבערחזרן דאָס וואָרט „גט״.

אים האָט אַזוי צו אַרן אָנגעהייבן, אָטדאָס, וואָס די מוטער חזרט אַזויפיל מאָל איבער דאָס וואָרט „גט״. ער האָט זיך אָנגעברוגזט און האָט זיך איר אפילו עטוואָס נאָכגעקרימט:

„אַ משל: גט, גט... אַ משל.“

איינזינען האָבנדיג מירלען, וואָס ליגט איצט ביי זיך אין חדר אויפן בעט, האָט ער דאָס ברוגז אונטערגעברומט. ער האָט געוואָלט וואָס גיכער אַהין אַוועקגיין און אין טיר אָנקלאַפּן. נאָר דער פאָטער האָט פלוצים דעם קאָפּ אויפגעהויבן און גענומען ריידן צו אים דאָסזעלבע, וואָס די מוטער:

„וואָס זשע דען, אַז נישט קיין גט? האָסט אַן אַנדער ברירה?“

און מרים ליובאַשיץ האָט זיך פונם אָרט אויפגעשטעלט און דעם פאָטער אונטערגעהאָלפן:

„מ׳קען אייביג אַזוי נישט לעבן.“

און די מוטער האָט זיך אויך פונם אָרט אויפגעשטעלט און צוגעגעבן:

„ס׳איז דאָך נאָך אַזאַ ביישפּיל, זינט די וועלט שטייט, נישט געהערט געוואָרן.“

און נאָך אַ ווײַלע שווייגן זיינען זיי אַלע דריי פון קאַבינעט אַרויסגעגאַנגען און אים דאָ איינעמאַליין געלאָזט. זיי האָבן אים מער וואָס צו זאָגן ניט געהאַט.

די מוטער איז אין עסצימער צום יינגערן ליובאַשיץ דעם סטודענט צוגעגאַנגען און אים דאָרטן אַ שעפּטשע געטאָן:

„גיי אַריין אין קאַבינעט, זאָג אים דו... ער האָט דאָך פאַר דיר דרך־ארץ.“

איז ער אין קאַבינעט אַריינגעקומען, דער יינגערער

ליובאַשיץ, געקראַצט אַ ווײַלע דעם בלויען געוואַנט פון שרײַבטיש און צולעצט געזאָגט:

»אַז זי האָט דיך פײַנט, מירל... נאָך פון פאַר דער חתונה האָט זי דיך פײַנט. זעהסט דאך, אַז זי וויל מיט דיר נישט לעבן. קענסט דען יענעם נויטן?«

און שמואליק איז צו אים מיט די פּלײצעס געשטאַנען און געהערט:

»הײסט עס, אַז זי האָט אים פײַנט, מירל...«

ער האָט נישט געוואוסט, פונוואַנען אָטדי ווערטער שטאַמען: פון מירלס מויל אַלײן, צי נאָר פון ליובאַשיצס השערה. נאָר בכלל... אויב זײ, אַלע אײגענע זײַנע, פאַרשטײען דאָס, און אויב שואליק זאָגט, אַז זי האָט אים פײַנט, איז דאָס שוין געוויס נישט קײן אויסגעטראַכטע זאַך... שואליק וועט ניט זאָגן גלאַטאַזוי, פון דער העלער הויט. און אויב זי האָט אים טאַקע באמת פײַנט, מירל, קען ער זי שוין געוויס ניט נויטן, זי זאָל וואוינען מיט אים.

אומבאַמערקט פאַר זיך אַלײן האָט ער געלאָזט שואליקן אין קאַבינעט און איז אַײַנגעהויקערטערהײט אין צווײטן פינסטערן קינדערחדר אַוועקגעגאַנגען. דער פענסטער איז דאָרטן געווען פונאײַנוויײניג מיט עפּעס אַ שוואַרצער זאַך פאַרהאַנגען. אַרום און אַרום זײַנען די קלײנע קינדער שוין געשלאָפן אין די בעטלאַך, וואָס בײַ די ווענט. און האָבן שטיל געשנאָרכט. ער האָט זיך מיט די אײַנגעהויקערטע פלײצעס אָן אָטדעם פאַרהאַנגענעם פענסטער אָנגעשפאַרט און זיך פאַרטראַכט:

»וועט ער זיך, הײסט עס, מיט איר גטן, מיט מירלען.«

»און נאָכדעם וועט זי שוין וואוינען ערגעץ דאָרטן בײַ איר פאָטער אין שטעטל... און ער, שמואליק... ער וועט צוריק זײַן דאָ... אײַנעראַלײן וועט ער דאָ זײַן.«

»און חתונה האָבן וועט ער שוין געוויס נישט··· ווער שמועסט שוין פון חתונה האָבן?··· און דאָס לעבן איז שוין טאַקע באמת פאַרפאַלן··· אויפאייביג···«

און פלוצים האָט אים דאָ פון רחמנות צו זיך אַליין ביים האַרץ שטאַרק פאַרקלעמט, און דאָרטן אין עסצימער איז מען שטיל געבליבן און דערהערט, ווי ער וויינט אויף אַ קול.

»ווער איז? האָט די מוטער דערשראָקן געפרעגט און האָט ווי פאַרשטאָרבן צום קינדערחדר די אויערן אָנ־געשטעלט.«

ס׳איז געוועזן שטיל, און ביי עמיצן האָט געקלאַפּט די האַרץ. פלוצים האָט עמיצער אַ זאָג געטאָן אויפן גאַנצן קול:

»נישקשה, זאָל ער זיך אויסוויינען.«

און אַלע האָבן זיך אומגעקוקט און מיט גרויס וואונדער באַמערקט, אַז געזאָגט האָט עס שמואליקס שוועסטער, ריקל.

זי האָט געוואוסט די גאַנצע מעשה, וואָס איז צווישן מירלען און צווישן נתן העלערן פאָרגעקומען, אירער אַ באַקאַנטער סטודענט האָט דאָס איר דערציילט.

פון גרויס לייטישקייט האָט זי די גאַנצע צייט וועגן דעם געשוויגן, נאָר איצט··· איצט האָט זי שוין געמעגט דערציילן, אַז איינמאָל פאַרנאַכט איז זי מיט אָטדעם באַקאַנטן סטודענט אויף נתן העלערס גאַס דורכגעגאַנגען און האָט געזעהן: מירל קומט אָן פון פאָרשטאָט, איינעאַליין קומט זי פונדאָרטן אָן, פאַרקערעוועט זיך און גייט אַריין צו נתן העלער אין קוואַרטיר.

X.

שמואליק איז געזעסן איינגעראַליין פאַרשפאַרט אין אַ חדר און פונדאָרטן אַרויסגיין נישט געוואָלט.

מרים ליובאַשיץ האָט זיך אין עסצימער אַרומגעדרייט. די לעצטע טעג האָט זי דאָ גענעכטיגט מיט איר קינד און געהאַט די גאַנצע צייט אַן ערנסטן פּנים פון אַ געניטער אַקושאָרקע, בשעת איר קינפּעטאָרין גייט אין צווייטן חדר צו קינד. זי האָט וועגן שמואליקן געזאָגט:

»אויב ער האָט שוין באמת געפועלט ביי זיך אויף גט, נאָך וואָס זשע זאָל מען אים נאָך אַהין צו מירלען לאָזן?«

און אירע רייד האָבן אַזוי געווירקט. מ׳האָט זי געפאָלגט און שמואליקן מער צו זיך אין שטוב נישט געלאָזט.

די גאַנצע גרויסע שטוב האָט דאָ באַקומען אַזאַ אויפ־געדעגטן און צעטראָגענעם אויסזעהן, גלייך עמיצער איז אין איר מסוכן שלאָף. אין זאַל איז געווען אָנגעוואָרפן, אָנגערויכערט און ברודיג. מ׳האָט זיך דאָרטן גאַנצע נעכט עצות געהאַלטן און געגעסן נישט צודערצייט. אין עס־צימער איז פון צוויי אַזייגער בייטאָג ביז פאַרנאַכט דער טיש געווען געגרייט, און ביי די קליינע קינדער האָבן די הערצלאַך געקלעמט, ווי אין אַ תענית. ס׳איז שוין געווען שטאָקנאַכט, ווען מ׳האָט ביי אָטדעם געגרייטן טיש אויפגיך די קליינע קינדער עסן אָפּגעגעבן, און די גרויסע זיינען נאָך אַלץ געזעסן פאַרשפאַרט אין זאַל און זיך דאָרטן געסודעט מיטן בנעימותדיגן יידן, דעם גוטן פריינט, וואָס מ׳האָט אַמאָל צו ר׳ גדליה הורוויצן אין שטוב אַראָפּגעשיקט און אים דאָרטן געהייסן זאָגן:

»פאָדערן זיי ביי אייך נישט, די זיידענאָווסקיס, נישט קיין געלט און נישט קיין צוזאָג.«

ביינאַכט האָט מען אַהער אָטדעם יידן דורך אַ דעפּעש אַרויסגערופן, און איצט איז מען אַלע צוזאַמען אַרום אים געזעסן און אים איבערגעגעבן דעם כּוח־הרשאה:

»איז אויב מירל וועט אויף גט נישט מסכּים זיין, זאָל ער איר בפירוש זאָגן.«

»מ׳קאָן זי באַוואָרענען; ביז זעקסטויזנט רובל קאָן מען איר פאַרן גט אָפּצאָלן.«

שמואליק איז געווען צעטומלט און האָט אין אָטדעם שמועס קיין אָנטייל נישט גענומען. זיין גאַנץ פאַרגאַנגען לעבן איז איצט געווען פאַר אים פאַרנעפּלט, ווי אַ חלום, און אַרומגעדרייט האָט ער זיך אָהנאַנאויפהער איבער דער זאַל, נישט געהערט, וואָס מ׳רעדט, און געטראַכט וועגן זיין ווייטערדיגן לעבן אָהן מירלען: וויאַזוי ער וועט גיין דאַווענען אַלע שבת אין שול, וואו מ׳וויל אים פאַר גבאי אויסקלייבן; וויאַזוי עמיצער וועט שוין דאָרטן צום מזרחוואַנט אויף אים אָנווייזן:

»נעבעך אַ גרויש אָטדער יונגערמאַן, און נישט געוואָלט האָט זי אים, די ערשטע ווייב זיינע.«

ווען אַלע האָבן זיך דאָ סוף־כּל־סוף פון די ערטער אויפגעהויבן, און שמואליק איז שוין דאָ נישט געווען, איז מרים ליובאַשיץ צוגעגאַנגען גאָר נאָהענט צום בנעימותדיגן יידן, דעם גוטן פריינט, און האָט אים מיט אַ פינגער־קנעכל אין זיין שטערן אָנגעקלאַפּט:

»אוי, אַ קאָפּ ביי אייך, פעטער! האָט זי אים דערמיט אויף שמואליקן מיט מירלען מרמז געווען, נאָר אייך האָט מען פאַר דעם שידוך צו פאַרדאַנקען.«

דער בנעימותדיגער ייד האָט זיך אַזוי שלעכט דערפילט. ער האָט זיך איינגעהויקערט, זיך פאַרטראַכט און מיט ביידע הענט צו טענהן אָנגעהייבן:

»וואָס איז שייך? וואָס האָט מען געקאָנט וויסן? דוכט זיך, געווען אַ וואויל קינד, מירל ... זעהר אַ וואויל קינד.«

און ווען אַלע זיינע שוין פון זאַל אַוועקגעגאַנגען, איז ער נאָך דאָ געבליבן, זיך איינגעראַליין אַרומגעדרייט, געווען שטאַרק פאַרטראַכט און אַ פּאָר מאָל געזאָגט צו זיך אַליין:

»וואָס איז שייך? וואָס האָט מען געקאָנט וויסן?«

אַרום צוועלף אַזייגער אינדערפריה האָט דער לייטישער ייד, דער גוטער פריינט, אין מירלס טיר אָנגעקלאַפּט.

ער האָט זיך אַזוי שלעכט דערפילט: אין עסצימער האָט אים די באַרוועסע דינסטמיידל איבערן גאַנצן חדר באַגלייט און אים צורוה נישט געלאָזט:

»הערט, פּעטער, פאָלגט מיך, און זאָל זיך אייך איבער־גלוסטן אַהין אין טיר אָנקלאַפּן, איר וועט כאַפּן אַ פּסק!«

אַריינקומענדיג צו מירלען אין חדר, האָט ער זיך אָפּ־געשטעלט און זיך בכבודיג אַ נויג געטאָן, געגעבן אַ פּאָר שפּאַן און זיך ווידער אַ נויג געטאָן. ער איז געווען אָנגעטאָן אין אַ שוואַרצן סורדעט, האָט ער נישט געהאַט, וואו די הענט אַהין צו טאָן, און זיין גוטער פּנים האָט שעמעוודיג געשמייכלט:

»כ'בין געקומען, האָט ער וועגן זיך אַליין ווי אַ לאַך געטאָן, איבעררעדן מיט אייך בין איך געקומען«.

מירל איז אין שטובכאַלאַט און אין די שטעקשיך אין בעט געלעגן. זי איז געווען אינכּעס, וואָס אָטדער ייד האָט זי געצוואונגען אים די טיר צו עפענען, און האָט צו אים נישט געוואָלט קוקן. פאַר די צוויי וואָכן, וואָס זי

איז געלעגן פֿאַרשפּאַרט בײַ זיך אין חדר, איז זי אַזוי שטאַרק פֿון פּנים אַראָפּ און האָט די גאַנצע צײַט אויפֿ־צולהכעיס זיך און נאָך עמיצן לחלוטין אויפֿגעהערט צו ריידן.

ס'האָט זי פֿאַרדראָסן, וואָס מ'דולט איר נאָך אַלץ דעם קאָפּ און מ'שיקט איר שלוחים אונטער. האָט זי זיך עטוואָס אויפֿגעהויבן און האָט צום יידן געזאָגט:

»גיט, זײַט מוחל, איבער דער שוויגער: אויב כ'וועל האָבן עפּעס נייס, וועל איך שיקן מודיע זײַן.«

זי האָט געמיינט, אַז דער ייד וועט באַלד אַוועקגיין, נאָר יענער האָט נאָר שעמעוודיגער צו שמייכלען אָנגעהייבן:

»פֿאַרשטייט איר, די מעשה דערפֿון איז אַזוי...«

ס'איז אים באַפֿאַלן אַ שווייס, האָט ער פֿונערגעץ אַ פֿאַטשיילע אַרויסגענומען, זיך אויפֿן נאָהעגטן בענקל אַוועקגעזעצט און האָט אַהין און צוריק דעם שטערן אָפּגעווישט:

»יאָ, איז, הייסט עס, מיר אַליין די גאַנצע מעשה נישט אָנגענעם, נישט אָנגענעם... נאָר, פֿאַרשטייט איר: יענער האַלט מיך פֿאַר אַ גוטן פֿריינט און זאָגט, אַז איך בין אַ־ביסל שולדיג... נו... מוז איך.«

»אַזוי, אַזוי... יאָ: איז בײַ אונז, יידן, זאָג איך, אַז אַ פּאָרפֿאָלק לעבט, חס־ושלום, נישט צופֿרידן, און קיין קינדער איז אויך נישטאָ... און אָט איז טאַקע, למשל, מיינע אַ טאָכטער, אָטדאָ ערשט מיט אַ יאָר צוריק האָט זי זיך געגט...«

מירל איז שוין אויפֿן בעט געזעסן. די האַרץ האָט בײַ איר קלאַפּן אָנגעהייבן.

»גט? האָט זי אים פּלוצים די רייד איבערגעשלאָגן, גוט, גוט. זאָגט זיי, זענט מוחל, אַז גוט.«

דער ייד איז געווען צעטומלט. ער איז אויפגעשטאַנען פון בענקל און האָט זיך נישט געגלויבט:

»איך גיי, האָט ער צעטראָגענערהייט געזאָגט, כ׳גיי זיי זאָגן.«

נאָר פאַר דער טיר האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, זיך פאַרטראַכט און נאָכאַמאָל צו איר זיין פנים אויסגעדרייט.

»זיי וועלן אייך באַוואָרענען, די שוויגער מיט שמואליקן... זיי האָבן אים טאַקע אַזוי געהייסן זאָגן...«

נאָר מירל האָט אים ווידעראַמאָל די רייד איבער־געשלאָגן:

»גוט, גוט...«

זי האָט זיך באַלד נאָכן יידנס אַוועקגיין צוריק אין בעט איינגעוואַלגערט. איר האָט זיך געדוכט, אַז ס׳איז גאָרנישט ניט געשעהן, און זי האָט זיך נאָכאַמאָל גענומען צום בוך, וואָס זי האָט פאַרן יידנס אַריינקומען געלייענט.

דער בוך איז געווען אַן איינגעבונדענער, אַ גראָבער. ס׳האָט זיך אין אים געהאַנדלט וועגן די פרויען אין מיטלאַלטער און אין די נייע צייטן, און לעזן דאָס פונם אָנהייב ביזן סוף האָט זי נישט געקאָנט, ס׳איז איר געווען נמאס. האָט זי, ווי איר שטייגער, געהיפּט, געכאַפּט דאָ און דאָרטן אַ האַלבע זייטל, און דער מוח האָט געקלערט וועגן דעם, וואָס ביי דער שוויגער אין שטוב קומט איצט פאָר. צווישן די מיטלאַלטערליכע שלעסער און דיכטערינס פון ליבעגעדיכטן, וואָס אין בוך, האָט זיך געפּלאָנטערט מרים ליובאַשיץ מיט איר קינד, די שוויגער, שמואליק מיט זיין דערהרגעטן פנים און דער פרעמדער ייד, וואָס איז נאָרוואָס דאָ אין חדר געווען און איז אַוועק־געגאַנגען מיט די ווערטער:

»איז, הייסט עס, גוט?... יאָ, יאָ, ער גייט, ער גייט זיי זאָגן...«

זי האָט צום סוף דעם בוך געמוזט אַוועקלייגן, זיך פאַרטראַכט, און ווידער דערפילט די שטאַרקע קלעפּ פון האַרץ און זיך אויפן בעט אויפגעזעצט:

»וואַרט ... זי וועט דאָך איצט ווערן צוריק ווי מיידל־וויין ...«

אין איר איז געוואַקסן עפּעס אַ געפיל פון געזונט און כּוח. צוזאַמען מיט די האַרצקלעפּ פון פרייד איז אָטדער געפיל אין איר געוואַקסן.

זי האָט אַ קוויטש געטאָן, דערפילנדיג אין זיך די פאַר־צווייייאָריגע מירל; סך־הכל איינמאָל אַ קוויטש געטאָן, און מיט אַזאַ פרייד. זי האָט זיך פּלוצים דערמאָנט אָן די שנייאיגע פעלדער אַרויס זייער שטעטל, אָן די שנייקוילן, וואָס זי האָט דאָרטן פאַראַיאָרן אויפן קרומען סטודענט ליפּקיס געוואָרפן, און איר האָט זיך מיטאַמאָל פאַרוואָלט זיך וואַשן אין אַסך פרישע און שטאַרק קאַלטע וואַסער.

זי האָט אין הויף דערזעהן דעם יידן, דעם גוטן פריינט דורכגיין, האָט זי געשווינט דעם פענסטער אויפגעעפנט און אים צוגערופן:

»זי האָט אים פאַרגעסן איין זאַך צו בעטן: זאָל ער אַזוי גוט זיין און איבערגעבן: זי בעט, מ׳זאָל דעם גט מאַכן וואָס גיכער, אָהן שום צערעמאָניעס זאָל מען אים מאַכן.«

דורך דעם אָפענעם פענסטער האָט אַרייַנגעקוקט דער וואָלקנדיגער דרויסן מיט די אומעטיגע און פיטשנאַסע ווײַנשלבוימער.

ס׳האָט געגאָסן אַ שפּעטער און לאַנגער האַרבסטרעגן.

די דינסטמיידל האָט געכאַפּט די מינוט, ווען מירל איז פון חדר אַרויסגעגאַנגען, צוגעקליבן די צוואָרפענע בעט און צונויפגעלייגט אויף זייער אָרט די ביכער און

קליידלאַך, וואָס זיינען דאָ די גאַנצע צייט אָנגעוואָרפן געווען. איצט איז שוין דער חדר געווען פול מיט קאַלטער לופט און מיטן זאַפטיגן פייכטן דרויסן. און מירל האָט שוין איבער אים אַרומגעשפּאַנט אין די שטייף פאַר־שנורעוועטע שיך און אינם שוואַרצן ענג אײַנגעצויגענעם טאַליעקליידל, וואָס זי האָט שוין צוויי וואָכן נישט געפּרובט אָנטאָן. אַ רוהיגקייט האָט זיך געפילט אין יעדן פאַמעליכן שפּאַן, אין דער מיידלשער קראַפט, וואָס די ענג אײַנגעצויגענע קאָפּטל האָט געגעבן צו פילן דער באַוועגליכער ברוסט, און אין די געדאַנקען וועגן דער אייגענער נייער פרייהייט, וואָס האָבן פאַמעליך באַהערשט דעם מוח:

»מ׳וואָלט באַדאַרפט אָנשרייבן ... וועגן גט וואָלט מען אפשר עמיצן באַדאַרפט אָנשרייבן.«

זי האָט געזוכט אויפן טיש פּאַפּיר און דערזעהן הערצס צוגעשיקטן און ניט צעשניטענעם בוך:

»אָט, ווען זי טעלעגראַפירט איצט, למשל, אים, הערצן, ער וואָלט געקומען.«

זי האָט זיך צום בוך נישט צוגערירט און איז פון טיש אַוועקגעגאַנגען. אָטדער געדאַנק איז געווען אַ נאַרעשער, אַ זייטיגער... זי, מירל הורוויץ, איז נישט קליין געווען וויכטיגערע געדאַנקען אין קאָפּ צו האָבן.

און נאָכדעם האָט זי איבערן מעת־לעתדיגן גוסרעגן דעם גאַנצן טאָג פון שטוב נישט געקענט אַרויסגיין, און נאָכ־דעם האָט זי ביז צוויי אַזייגער בײַנאַכט געלייענט דעם בוך וועגן דער פרוי אין אַלע צייטן. און נאָכדעם איז זי אַנטשלאָפן געוואָרן און האָט געזעהן אין חלום, אַז מיטלאַלטער איז אַזאַ מין בין־השמשותדיגע מדינה, וואו אַלע מענשן שטייען אינדרויסן, שרייען עפּעס אַלע צו־זאַמען אַקעגן דער לבנה און ווייסן נישט קיינער, וואָס

דער צווייטער וויל. ערגעץ איז זי דאָרטן געגאַנגען איינעאַליין מיטן פעלד צו אַ קלויסטער, וואו ס'האָבן זיך צוזאַמענגעקליבן אַסך שרייענדיגע מענשן און האָבן געוואָלט וויסן:

»די פרוי איז אַ מענש, צי ניין?«

נאָר פלוצים האָט זי זיך אינמיטן דער נאַכט אויפגעכאַפּט און זיך דערמאָנט, אַז זי ווערט שוין אינגיכן פון שמואליקן געגֶט. די האַרץ האָט ווידער ביי איר אַ קלאַפּ געטאָן פון פרייד און פון בענקשאַפט צום מאָרגנדיגן פרייען טאָג. זי איז צוריק אַנטשלאָפן געוואָרן און שוין אין חלום געזעהן אַרום זיך אַ מוראדיגע פינסטערע נאַכט. די נאַכט האָט פלוצים דורך זיך אַ בליץ דורכגעלאָזט, און זי האָט אין דער בליץ־רגע דערזעהן אויפן האָריזאָנט דאָס וויכטיגע און נייע לעבן, וואָס זי זוכט.

ווען זי האָט זיך אויפגעכאַפּט, איז שוין געווען אַרום צעהן אַזייגער אינדערפריה. זי האָט זיך מיטאַמאָל דערמאָנט אָן דעם, וואָס ס'איז נעכטן געשעהן:

»ס'קען געמאָלט זיין, אַז דער גט זאָל שוין אויסגעפירט ווערן גאָר אינגיכן, אפשר נאָך היינטיגע וואָך.«

און נאָכדעם איז זי נאָך אַ ווײַלע געלעגן אין בעט און געטראַכט וועגן דעם.

זי האָט געדענקט דעם לעצטן חלום, און ס'איז שוין איצט געווען אַזוי צו גלויבן:

»אַ קליינִיגקייט, דוכט זיך... סך־הכל איין קליינִיגקייט באַדאַרף זי נאָך איצט מיטן מוח און מיט די געפילן אָנכאַפּן, און איר וועט ווערן קלאָר דער עיקר פון איר לעבן, וואָס זי זוכט אים שוין אַזוי לאַנג, פון קליינער־הייט אָן.«

XI.

בייטאָג האָבן אויפגעהערט צו רעגענען די נעכטיגע ברודיג ברוינע וואָלקנס. אַ ברוינע בין־השמשותדיגע שיין איז הענגען געבליבן אין דער לופט און געשפּרייט שטיל־קייט אַרום די נאַסע, פריילעך אָפּגעשווענקטע הייזער און אַרום די שטייענדיגע קאַלוזשעס, וואָס אין זאַמדיגן עק פאַרשטאָט.

באָרוועסע שקצימלאַך האָבן פונערגעץ זייערע ווייסע געגנז געטריבן, און אַ יונגערמאַן, אַ פאַרשטאָטבעל־הבית, האָט זיך מיט עמיצן דורכגעשריען וועגן דעם ניי־אַיינגע־קויפטן פורל מעבל, וואָס מ׳האָט אים נאָרוואָס צו דער שטוב צוגעפירט:

»דאָס בופעטל איז דווקא אַ גוט בופעטל; ס׳איז אַ דעמ־בענע, דאָס בופעטל.«

מירל האָט זיך אָנגעטאָן און איז מיט דער קייטנבריק אַוועקגעגאַנגען צופוס אין שטאָט אַריין.

דאָרטן איז זי געווען אין דער הויפּטפּאָסט און האָט אָנ־געשריבן עטליכע ווערטער צו הערצן. ס׳האָט זיך געוואָלט כאָטש וועמען ס׳איז דערציילן וועגן דער נייער לאַגע, און שרייבן וועגן דעם אַהיים איז געווען צו פריה און נישט כדאי.

גייענדיג מיט דער צענטראַלגאַס צוריק פון פּאָסט, האָט זי פונוויטנס דערזעהן, ווי מאָנטשיק גייט אַרויס פון איינעם אַ הויז:

»אָט איז מאָנטשיק.«

זי האָט פאַרקלענערט די טריט, און דער פּנים האָט ביי איר קוים שמייכלען אָנגעהייבן.

מאָנטשיק האָט נאָך באַדאַרפט אַריינגיין סך הכל אין איין באַנק, וואָס איז אָפן ביז האַלב פינף אַזייגער. נאָר וואָס־פאַר אַ שאלה? אויב אים האָט איצט זיין מזל געשפּילט

צו באַגעגענען זיך מיט איר, מירלען, טאָ מעג איצט גיין די באַנק מיט אַלע זיינע געשעפטן צו אַלדי שוואַרצע יאָר. ער האָט זי, מירלען, שוין אַזאַ לאַנגע צייט נישט געזעהן און וועט זיך איצט מיט גרויס פאַרגעניגן דורכגיין מיט איר אַהין און צוריק איבער דער גאַס. מירל ווייס נישט, וואָס דאָ איז געשעהן: ער קען דאָך מער אַהין אין פאָרשטאָט נישט קומען, נישט צום פעטער און נישט צו שמואליקן... זיי זיינען פשוט געוואָרן נישט צו דערטראָגן, די זיידענ־אָווסקיס... ניין, וואַרט... ס'איז דאָך ממש עפעס אַ מחיה, וואָס ער האָט זי איצט באַגעגנט... אָט איז היינט אינדערפריה צו אים איינער אויף דער בירזשע צוגעשטאַנען, ער זאָל געבן אויפן נאַציאָנאַלפאָנד. ער, מאָנטשיק, האָט, פאַרשטייט מען, נישט געוואָלט... ווי האָט ער געקאָנט געבן, אז ער איז בכלל קעגן ציוניזם? נאָר איצט וועט ער אים אָפזוכן, אָטדעם פאַרשוין, און וועט אים געבן, אויף זיין ערנוואָרט.

»אַ גאַנצן פינפאונצוואַנציגער וועט ער אים געבן.«

ער איז איצט געווען אַזוי אויפגערעגט און גליקליך, אָט־דער צעטראָגענער מאָנטשיק, די גרויסע שוואַרצע אויגן זיינע האָבן פון אויפגעלייגטקייט געגלאַנצט און געלויכטן. פון גליק האָט ער זיך שוין אפילו עטליכע מאָל פאַרגעסן, זי אַ פאָר מאָל געפרובט אַ נעם טאָן אונטערן אָרעם און איר אַ דריק טאָן די האַנט.

קוקנדיג אויף איר מיט אָטדי גליקליך שמייכלדיגע אויגן, האָט ער זיך צולעצט אָפגעשטעלט:

»מירל קאָן זיך דען פאָרשטעלן, ווי אים טוט הנאה, וואָס ער האט זי איצט באַגעגנט?«

אַ ווײַלע איז ער אַזוי שטיין געבליבן און האָט געקוקט אויף איר. ער האָט זיך באַלד דאָ אויפן אָרט צוריק אַרונטערגעבויגן און זיך פונאַנדערגעלאַכט אויפן קול:

»מירל זעהט נישט, ווי אים, מאָנטשיקן, איז איצט גוט.«
מירל איז פאַמעליך געגאַנגען מיט אים, און איר פּנים האָט קוים, קוים געשמייכלט. זי האָט געוואוסט, אַז דאָרטן, ביי די זיידענאָווסקיס אין שטוב, איז מען נאָך עד היום איבערצייגט:
»ער איז אין איר פאַרליבט, מאָנטשיק, און וויל זי ביי שמואליקן צונעמען.«
נאָר ער, מאָנטשיק אַליין...
ער וועט אפשר קיינמאָל זיינע געפילן צו איר אויפן מויל נישט אַרויפברענגען, און דאָך איז ער איר עפּעס איבערגעגעבענער פון אַלע אירע אַמאָליגע, וואָס האָבן זיך אַרום איר געדרייט, און איז איר אפשר דער בעסטער גוטער פריינט.
»מאָנטשיק, איר זענט אַ וואויל יינגל?«
פּלוצים האָט זי נאָך עטוואָס פאַמעליכער צו שפּאַנען אָנגעהייבן און געזאָגט:
»איר ווייסט, מאָנטשיק, איך גט זיך מיט שמואליקן.«
מאָנטשיק האָט זיך נישט אַיינגעהערט. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, באַקומען אַ שטאַרק ערנסטן פּנים און האָט אויף איר די גרויסע אויגן אויסגעגלאָטשט: פריהער אַביסל האָט ער געוואָלט ביי איר פרעגן, וויאַזוי ס׳האָט זיך איר געלעבט פאַר דער צייט, וואָס ער האָט זי נישט געזעהן, איז אים אָבער אַריין עפּעס אַ נאַרעשקייט אין קאָפּ אַריין, און ער האָט זיך פאַרטראַכט.
צומאָנהייב האָט ער געמיינט, אַז זי טרייבט קאַטאָוועס, און נאָכדעם איז ער אויף אַ ווײַלע ווי פאַרגליווערט געוואָרן, און די אויסגעגלאָטשטע אויגן האָבן שוין ניט געקוקט אויף מירלען, נאָר ערגעצוואוהין פאַר זיך.
»ניין, וואַרט... ס׳איז דאָך מאָדנע... ס׳איז דאָך... גאָט ווייס, וואָס איז דאָס.«

מירל האָט אים געמוזט אַ ריר טאָן פאַר דער האַנט און אים דערמאָנען, אַז ס׳איז אים שוין געווען צו שטיין איב־מיטן טראָטואַר. ער האָט געצויגן מיט די אַקסלען און זיך פונהינטן אין האַלז און נאַקן געקראַצט, צוגעביסן די אונטערשטע ליפּ און זיך ווידעראַמאָל פאַרטראַכט:

»זאָל אים דער רוח נעמען, אויב ער הייבט זיך אַפילו אָן פאָרצושטעלן, וויאַזוי אָטדאָס אַלץ איז דאָרטן מיט־אַמאָל געוואָרן! ניין, זי זאָגט עס ערנסט, מירל?«

ער איז געגאַנגען לעבן איר און האָט געדענקט דעם גט מיט אָטדער נייער לאַגע, וואָס אין איר הייבט מירל איצט אָן זיך צו געפינען,ביידן איז שוין איצט אומעטיג געווען, און ביידע האָבן געטראַכט וועגן די ווערטער, וואָס מירל האָט נאָרוואָס פון מויל ארויסגעלאָזט:

»שטעלט אַייך פאָר, מאָנטשיק, כ׳ווייס נאָך לחלוטין נישט, וואָס מיט מיר וועט זיין.«

זי ווייס אפילו נישט, וואוהין זי וועט נאָכן גט פון שטוב אַוועקגיין. מעגליך, אַז זי וועט שוין די ערשטע וואָך נישט האָבן, פונוואַנען אַ טאָג איבערצוקומען. נאָר זי שרעקט זיך איצט בכלל גאָרנישט. די וועלט, ווייזט זיך איר איצט אויס, איז אַזוי ברייט. נעכטן, נאָך דעם גט־מעקלערס אַוועקגיין, האָט זי אַ קוויטש געטאָן פון פרייד נאָר דערפאַר, וואָס זי האָט זיך דערמאָנט, אַז זי קען זיך וואַשן אין אַסך, אַסך קאַלטע וואַסער.

»ערגעץ וועט זי שוין פון זיידענאָווסקיס שטוב אַוועק־גיין...«

די היים אירע, וואָס אין שטעטל... זי איז עפּעס מער נישט, ווי אַ צולהכעיסדיגע נאַרעשקייט, אָטדי היים. צו דער מוטער ציהט נישט, און צום פאָטער... גלייכער איז, וואָס זי מיטן פאָטער לעבן פונדערווייטנס. העלפן איינער דעם צווייטן קענען זיי סייוויסיי נישט.

און ווענן זיך טראַכט זי דאָך פיל; זי איז פון תּמיד אָן געוואוינט פיל ווענן זיך צו טראַכטן.

אָט האָט זי דאָ ניטלאַנג טורגעניעווס אַ בוך נאָכאמאָל איבערגעלייענט: אַ רוסישע מיידל קאָן מער נישט אויס־קומען מיטן לעבן, וואָס אַרום, גייט זי אַוועק אין מאָנאַסטיר, און ס׳ווערט פון איר גאָרנישט. און זי, מירל, זי איז שוין נישט קיין מיידעלע, און דער מאָנאַסטיר איז פון איר אַזוי ווייט און ווייזט איר אויס אַזוי נאַריש. מ׳האָט זי פון קליינערהייט נישט געלערנט זיין רעליגיעז. זי קען מער מיט די אַרומיגע צושטאַנדן ניט אויסקומען, מוז זי אַוועקגיין ווייטער:

»צי זי וועט עפּעס געפינען, ווייס זי נישט, נאָר אַוועק־גיין וועט זי.«

זיי האָבן שוין געהאַט דערגרייכט דעם אָנהייב פון דער קייטנבריק און זיך אָפּגעשטעלט. מאָנטשיק האָט ווייטער אַהין אין פאָרשטאָט איבער די זיידענאָוואָסקיס גיין נישט געקענט. ביי מירלען אין די פאַרחלומטע אויגן האָט גע־ברענט אַן אומעטיגער פייערל, טיף, טיף האָט עס דאָרטן אין טרויִם געברענט און טרוימענדיג געקוקט ערגעצוואוהין אין אלכסון פונם ברייטן פליסנדיגן טייך. איבער די בלויע פלעקן, וואָס אונטער אירע אויגן, האָבן די לאַנגע שוואַרצע וויעס אויסגעזעהן נאָך לענגער און שוואַרצער, ווי געוואוינליך, און האָבן עפּעס אַ מאָדנעם חן געוואָרפן אַראָפּ, אויפן תּמיד רייצנדן שנורגלייכן מויל, וואָס איז שטרענג געווען געשלאָסן. פּלוצים האָט ביי איר דער פייער־ערל ווי אַ בליץ אין די אויגן געטאָן:

»כ׳האָב אַ באַקאַנטן העברעאישן פּאָעט, מאָנטשיק, ער שמייכלט ס׳רוב, אָטדער באַקאַנטער אירער, און שווייגט. נאָר איינמאָל האָט ער ווענן איר געזאָגט:

»פון מירלען, האָט ער געזאָגט, וועט שוין קיינמאָל גאָרנישט ניט זיין, זי איז ביי אונז מער נישט ווי אַן איבערגאַנגספונקט.«

אין די אויגן האָט זיך ביי איר אָנגעצונדן אַ שמייכל פון אייגענעם חוזק, זי האָט מיט אָטדעם שמייכל אויף מאָנטשיקן אַ קוק געגעבן:

»איך אַליין, זאָגט אָטדער באַקאַנטער מיינער, בין גאָר־נישט, און וועל אינערגעץ נישט אָנקומען, דער עיקר, זאָגט ער, זיינען די, וואָס וועלן קומען נאָך מיר.«

זי האָט זיך געוואָלט געזעגענען און אַליין ווייטער מיט דער בריק אַוועקגיין, נאָר מאָנטשיק איז געווען פאַרטראָגן, ער האָט זיך אויפגעכאַפּט ווי פון אַ שלאָף:

»וואָספאַר אַ שאלה? צו די זיידענאָוסקיס אין שטוב קען ער נישט גיין, אָבער ביזן צווייטן עק בריק קען ער זי דאָך יעדנפאַלס באַגלייטן.«

און נאָכדעם איז ער שוין געווען אַזוי פאַרטומלט און נישט געדענקט, ווען ער האָט זיך צוריק אומגעקערט און זיך אין טראַמוויי אַריינגעזעצט. בשעת ער האָט דעם קאָנדוקטאָר אויף אַ בילעט געגעבן, איז ביי אים פון טאַש אַ בייטל מיט פּאַפּירן אַרויסגעפאַלן. אַן אַלטער גענעראַל, וואָס איז אַקעגן אים געזעסן און האָט זיין צעטראָגנקייט באַמערקט, האָט דעם בייטל אויפגעהויבן און אים אָפּ־געגעבן. האָט ער דעם גענעראַל גלייך אין די אויגן געקוקט און אים אפילו קיין דאַנק נישט געזאָגט. אים זיינען אַזעלכע נאַרעשע געדאַנקען אין קאָפּ אַריינגעקראָכן:

»ניין, ס'איז שוין געוויס אַ זאַך, וואָס ס'קען נישט זיין, אָטדאָס, וואָס ס'זאָל כלומרשט געמאָלט זיין, אַז ער, מאָנטשיק, זאָל כלומרשט קענען אַמאָל חתונה האָבן מיט מירלען. ס'איז אַזוי נאַריש. און ער קען בשום אופן נישט פאַרשטיין, ווי ס'קומט, אַז אים, מאָנטשיקן, זאָל

אַזאַ „נעכטיגער טאָג“ אין קאָפּ אײַנפאַלן. ראשית, קען ער זיך קײנמאָל אַזאַ גליק נישט פאָרשטעלן... ס׳איז דאָך עפּעס אַ קאָפּמענש — מירל... און צווייטנס... וואָס? ווער? ווען? זי באַדאַרף אים האָבן, מירל? מירל באַדאַרף עפּעס אַנדערש... וואַרט... ער איז אפשר גערעכט, יענער באַקאַנטער אירער „אַן איבערגאַנגספּונקט איז זי“, „אַן איבערגאַנגספּונקט“. נאָר וואַרט... ער, מאָנטשיק, האָט די לעצטע צייט פאַרדינט אַזויפיל געלט, און זי, מירל... זי וועט זיך דאָך נויטיגן... ווי קען דאָס אַנדערש זײַן?«

»עס וועט דאָך זײַן פּשוט אַ חיות, אויב מירל וועט באַשטיין צו נעמען ביי אים, וויפיל זי באַדאַרף... ראשית, באַדאַרף זי איצט אײַנעאַליין אַוועקפאָרן קיין אויסלאַנד... קיין איטאַליען, למשל. ס׳גייט צו ווינטער... זי מוז זיך דאָך נאָך אָטדעם איבערגעלעבטן זומער אָפּרוהען. נאָר וואַרט: וויאַזוי זאָגט מען עס איר? וואַרום לייגט מען עס איר, למשל, פאָר?«

ווען ער האָט פון אָטדעם טומל ערוואַכט, האָט דער טראַמוויי אים שוין געהאַט פאַרטראָגן ערגעץ אין אַן אַנדער זייט, און ווייטער, ווי ער האָט באַדאַרפט. ער איז צולעצט אַרויסגעגאַנגען און זיך געלאָזט גיין צופוס אַהיים. נאָר דער טומל האָט אים באַלד ווייטער באַהערשט. עפּעס אַן עלעגאַנט געקליידטער יונגערמאַן, אַ סוחר, איז געווען שטאַרק צופרידן דערפון, וואָס ער האָט זיך מיט אים דאָ אויף דער גאַס באַגעגנט, אַוועקגעוואָרפן זײַנע באַקאַנטע, וואָס ער איז געגאַנגען מיט זיי ערגעץ פאַרברענגען, און גענומען ריידן צו אים וועגן געשעפט:

פאָדריאַד אַהין, פאָדריאַד אַהער.

מאָנטשיק איז אָקעגן אים געשטאַנען, געביסן דעם גראָבן פינגער און פאַרחלומטערהייט געקוקט אַראָפּ צום טראָטואַר. דער עלעגאַנטער יונגערמאַן האָט געמיינט, אַז ער הערט

נישט איבער די טראַמווייען און דראָזשקעס, וואָס רוישן דאָ אָהנאַנאויפהער, האָט ער אים אַוועקגעפירט אין אָנהייב פון דער נאָהענטער שטילער גאַס און אים דאָרטן אָנגעהייבן דערציילן אַלץ פונסניי. נאָר מאָנטשיק האָט אויפן יונגנמאַן געקוקט מיט אויסגעגלאָטשטע, פאַרטרוימטע אויגן, אים צולעצט אונטער דער האַנט אָנגענומען און אים קלאָר געמאַכט:

»מענש איינער, רעדט צו מיר היינט, רעדט צו מיר מאָרגן, אַז איך הער איצט נישט קיין איינציג וואָרט... וואָס זאָלט איר דאָ נישט פאַרשטיין? אַז איך לעב איצט איבער אַ פערזענליכע זאַך און בין פשוט נישט אינשטאַנד...«

XII.

די זיידענאָוווסקיס האָבן אָפּגעלייגט דעם גט אויף איבעראַכטאָג מיטוואָך און באַשלאָסן אים איבערצוטראָגן אין דער פרעמדער שטאָט, וואָס ליגט אַראָפּ טייך.

דער אַיינפאַל האָט געשטאַמט פון מרים ליובאַשיץ, וואָס האָט איינמאָל גלאַטאַזוי אַ זאָג געטאָן:

»כ׳פאַרשטיי נישט: צוליב וואָס באַדאַרף מען מיטן גט דאָ אין שטאָט אַ גאַנצן טאַרעראַם מאַכן?«

און די מומע האָט עס באַלד אונטערגעכאַפּט און איז מיט דעם צום מאַן אין קאַבינעט אַוועק:

»כ׳בעט דיך: זי איז דאָך טאַקע גערעכט, מרים...«

פאַר דער לעצטער צייט האָט זיך דאָ אין שטוב בכלל אָהן איר עצה און הסכמה קיין זאַך נישט אָפּגעטאָן. און גענומען האָט מען זי אין שפּאַן אַפּילו, ווען שמואליק האָט זיך אויף אַ גאַנצן טאָג אין זיין באַזונדער חדר פאַרשפּאַרט און קיין עסן צו זיך נישט צוגעלאָזט. עמיצער האָט שוין צו נאַכטצו אַ זאָג געטאָן:

»כ׳בעט אײַך: וואו איז מרים? פֿאַרוואָס זאָל זי נישט אַרײַנגײן צו שמואליקן און זעהן, ער זאָל עסן?«

און מרים איז צו אים אַרײַנגעגאַנגען, און ער האָט געגעסן.

דער ייִנגערער ליובאַשיץ איז דאָ געשטאַנען בײַדערזײַט. ער האָט, לאַכנדיג פֿון איר, זיך בײַ די זײַטן געהאַלטן און זיך מיט זײַן גאַנצן פֿינפֿפֿודיגן קערפּער צו דער ערד געצויגן:

»מרים, וואָס איז פֿון דיר געוואָרן?«

פֿאַר דער חתונה, געדענקט ער, איז זי עפּעס געווען, און אין די קרײַזלאַך האָט מען בײַ יעדער נאַרעשקײַט איר נאָמען דערמאָנט. און איצט איז דאָך פֿון איר נישט מער ווי אַ פּשוטע ניאַנקע געבליבן. וואָס וועט זי אים דער־ציילן מעשׂיות? אַ נפֿקא מינה איז עמיצן אַ גרויסער, צי זי ניאַנטשעט איר אייגן קינד, צי אַ פֿרעמדס?

מרים איז געווען אויסער זיך און האָט אים אָנגעקוקט, ווי אַ משוגענעם.

»כ׳בעט אײַך, עמיצער איז אויף אים אַ מבין, אויף שואלקען?«

איר קינד האָט בײַ ריקלען צו וויינען אָנגעהייבן. האָט זי עס צו זיך אויף די הענט גענומען, דענסטמאָל ווען איר פֿלאַמענדיגער פּנים האָט נאָך אַלץ מיט צאָרן צום ייִנגערן ליובאַשיץ געקוקט. זי איז געווען גרייט צו זאָגן אים עפּעס גאָר אַ גראָב וואָרט. נאָר די מומע האָט דעם קינדס וויינען דערהערט און איז פּלוצים צוגעגאַנגען:

»הער, מרים, האָסט עפּעס געטאָן דעם קינד צום מעגל?«

האָט זי מיטאַמאָל אָן שואליק ליובאַשיצעס נאַרעשקײַטן פֿאַרגעסן און האָט זיך פֿאַר דער מומען צו קלאָגן אָנ־געהייבן:

»זי ווייס שוין אַליין נישט, וואָס זי זאָל טאָן. דאָס קינד האָט זיך אַ גאַנצע נאַכט געריסן, און די וואַרעמע קאָמ־פרעסן האָבן נישט געהאָלפן.«

אין שטוב אַריין האָט זיך ביסלעכווייז אומגעקערט די געוועזענע רוהיגקייט.

אין דער שטילקייט, וואָס אין די שווייגנדיג צוגעראַמטע חדרים, זיינען שוין די עלטערע ווידעראַמאָל געשלאָפן בייטאָג, און די פילדערנדיגע קליינוואַרג איז שוין צוריק אינם ווייטליכן חדר פאַרשפאַרט געוועזן. און נאָר שמואליק איז נאָך אַלץ נישט געשלאָפן דורך די נעכט, געליטן פון שטאַרקן קאָפּווייטאָג און האָט געהאַט תּרעומות אויף דער מוטער, וואָס קומט צו אים אַלעווייל די היץ מעסטן:

»וואָס וויל מען פון אים מיטן טערמאָמעטער? וואָס לאָזט מען אים נישט לעבן? אַז ער האָט נישט קיין היץ.«

מ׳איז שוין געוועזן געוואוינט צו דעם, וואָס ער זעהט פון טאָג צו טאָג אַלץ ערגער אויס, רעדט נישט מיט קיינעם, ליגט פאַרשפאַרט ביי זיך אין חדר און שפאַנט דאָרטן אָפּט גאַנצע שעהן אַרום אַהין און צוריק אין די זאָקן. נאָר איינ־מאָל בייינאַכט האָט זיך שוין מיט אים גאָר אַן אומגעריכטער צופאַל געטראָפן, און איבערגעשראָקן אַלע אייגענע, וואָס האָבן נאָרוואָס די לאָמפּן אויסגעלאָשן און זיך אין די בעטן אַריינגעלייגט. אין דער פינסטערער שטילקייט האָבן זיך פון איין חדר אין צווייטן אויפגערעגטע קולות געטראָגן:

»וואָס איז געשעהן?«

»וועמען איז נישט גוט?«

»זאָל מען גיכער אַ לאָמפּ אָנצינדן.«

אַרום דעם לאָמפּ, וואָס מ׳האָט ביי שמואליקן אין חדר אָנגעצונדן, האָבן זיך געשווינט געשטופּט נאַקעטע ווייבער־

שע פלייצעס, אָפּגעדעקטע הענט און בלאַנקווייסע מענערשע גאַטקעס. עמיצער האָט אים דעם קאָפּ אויפגעהויבן; אַ צווייטער האָט אויף אים וואַסער געשפּריצט. נאָר ער אַליין האָט שוין פּאַמעליך געהאַט געעפנט די אויגן און אומעטיג געקוקט אויף די מענשן, וואָס האָבן אים אַרומגערינגלט און האָבן איינעם דעם צווייטן איבערגעגעבן:

»גאָרנישט, גאָרנישט... ס'איז אים נישט גוט געוואָרן, שמואליקן; ס'האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער ווערט בלינד.«

ער האָט באַלד אײַנגעדרימלט, זיך אויפגעכאַפּט און ווידער אײַנגעדרימלט. האָט מען די טירן פון זײַן חדר ברייט פונאַנדערגעעפנט און דעם לאָמפּ געלאָזט ברענען, אַוועקגעשטעלט לעבן זײַן בעט אַ בענקל מיט אַן אָפּגעשיילטן מאַראַנץ און זיך ווידעראַמאָל אין די געלעגערס אײַנגעוואַלגערט. נאָר שמואליק האָט זיך נאָכדעם נאָכאַמאָל אויפגעכאַפּט און שוין מער שלאָפן נישט געקאָנט. ער האָט גענומען אַרומשפּאַנען איבערן חדר.

ס'איז געווען אַרום דריי אַזייגער בײַנאַכט. פון די אַרומיגע חדרים האָט זיך אַ געשמאַק שנאָרכן געהערט. ער האָט געשפּאַנט אַהין און צוריק און מיט אומגעדולד געוואַרט אויפן מאָרגנדיגן טאָג. מאָרגן וועט ער אַרײַנגיין אַהין, צו מירלען אין פליגל, און איר זאָגן:

מיטוואָך אינדערפריה, וועט ער איר זאָגן, פּאָרט מען אַרויס צום גט... אַלץ איז געענדיגט. וויל ער בײַ איר בעטן נאָר איין זאַך: זאָל זי אַרײַנגיין מיט אים זיך געזעגענען צו זײַן פּאָטער און זאָל מיט אים דאָרטן זיצן, נישט מער ווי אַ פערטל שעה... אים וועט זיך אין אָטדעם פערטל שעה אויסווייזן, אַז ס'איז גאָרנישט ניט געשעהן, אַז זי איז געקומען מיט אים צום פּאָטער צוגאַסט.

ער האָט געוואָלט, אַז מירל זאָל סוף־כל־סוף וועגן אים אַ טראַכט טאָן:

»ער האָט זיך אינגאַנצן איבערגעביטן, שמואליק... ער איז געוואָרן אַן אַנדער מענש.«

בײַטאָג איז ער עטליכע מאָל אַהין אין פליגל אַרײַנגעקומען און דאָרטן קײנעם, אַחוץ דער דינסטמײדל, נישט געטראָפן. ער האָט אָפּגעוואַרט, ביז מ׳האָט אָנגעצונדן פײַער, און איז אַהין ווידער אַרײַנגעגאַנגען. איצט איז שוין מירל געווען. זי איז נאָרוואָס פון שטאָט געקומען. בײַ איר אין חדר האָט געברענט אַ לאָמפּ, און פאַר די אָפענע אַלמערס איז געשטאַנען דער גרויסער נאַדנקאָרב, וואוהין די דינסטמײדל האָט איר אַ גאַנצן פריהמאָרגן געהאָלפן די זאַכן פּאַקן. זי איז געלעגן אין בעט מיטן פּנים צו דער טיר. איר פּנים, וואָס האָט נאָך פון דער דרויסנדיגער קעלט געפלאַמט, האָט געקוקט אויף אים עטוואָס נײַגעריג און ערשטוינט. ער האָט זיך געשראָקן און האָט די אויגן אַראָפּגעלאָזט.

און נאָכדעם איז ער שוין אַזוי דערשראָקן געזעסן אַקעגן איר אויפן בענקל, וואָס לעבן בעט, און שוין גערעדט לחלוטין נישט דאָס, וואָס ער האָט זיך צוגעגרייט:

״ער האָט געטראַכט, אַז אפשר... אפשר וואָלט זי פאָרט אַרײַנגעגאַנגען זיך געזעגענען, האָט ער געטראַכט.״

ער האָט צו איר נישט געקוקט. פּלוצים האָט ער דערפילט, ווי זי גלעט זײַן קני מיט איר ווײכער און גלאַטער האַנט. ער האָט פּאַמעליך די אויגן אויפגעהויבן און דערזעהן:

ליגנדיג אויפן בעט האָט זי זיך נעהענטער צו אים צוגערוקט. זי האַלט דעם אונטערגעשפּאַרטן קאָפּ אויפן אײַלנבויגן און קוקט אים גלײַך אין פּנים אַרײַן.

״שמואליק, פרעגט זי בײַ אים, כ׳האָב דיר דען שלעכטס געטאָן?״

בײַ שמואליקן האָט געקלאַפּט די האַרץ.

״שלעכטס? ניין... ווער זאָגט דען?״

מירל האָט באַדאַרפט אויפשטיין גאַנץ פריה און פאַרפּאַקן די איבעריגע זאַכן. זי האָט אויך באַדאַרפט זיין אינם שטילן האָטעל, וואָס אַקעגן שפּאָליאַנסקיס וואוינונג, דינגען דאָרטן אַ צימער און הייסן צושיקן אַהער נאָך די זאַכן. צעהן אַזייגער אינדערפריה גייט אָפּ די שיף אין דער שטאָט, וואָס אַראָפּ טייך. פון פינף ביז זעקס בייטאָג וועט דאָרטן פאָרקומען דער גט, און נאָכדעם וועט זי זיך שוין אומקערן אַהער מיטן צוג, כדי מיט די זיידענאָווסקיס נישט צו פאָרן, און אויפן וואָקזאַל וועט אויף איר וואַרטן מאָנטשיק. ער האָט איר צוגעזאָגט. צו אָוונטצו וועט זי שוין געוויס זיין שטאַרק מידי. זי פילט שוין איצט אַ מידקייט אינם גאַנצן קערפּער. נאָר ס'איז אַ תירוץ? זי האָט אויף אים איצט עפּעס רחמנות, אויף שמואליקן, און האָט אים צוגעזאָגט. מ'מוז נעמען אויף זיך דעם שאַל און אַריינגיין אויף עטליכע מינוט אַהין אין דער גרויסער שטוב.

דער שוויגערס דינסטמיידל, וואָס האָט איר דאָרטן די הינטערשטע טיר געעפנט, האָט זיך מיטאַמאָל אַ וואָרף געטאָן צוריק. אַזוי איבערגעשראָקן האָט זי שוין מירלס פּלוצלונגדיגער אַריינקומען. אין עססצימער איז איבער איר די שטימונג מיטאַמאָל אַ געדריקטע געוואָרן. מ'האָט איר אָפּגעטראָטן דעם בענקל, וואָס לעבן דער שוויגער, און קיינער האָט זיך נישט דערוועגט אָנהייבן צו ריידן. עמיצער האָט אָפּגערופן אויף אַ סוד די פרעמדע ווייבל, די קרובה, וואָס איז דאָרטן ביים טיש געזעסן, מרים ליובאַשיץ האָט גענומען ריידן אויפן אויער מיט ריקלען און איז מיט איר אויך באַלד אין אַ צווייטן חדר אַוועקגעגאַנגען. מירלען איז געוואָרן שווער, און חרטה האָט זי געקראָגן, וואָס זי איז איצט אַהער געגאַנגען. זי האָט געטראַכט:

»זי האָט שוין יוצא געווען... זי מעג שוין גיין צוריק.«

נאָר די שוויגער האָט פּלוצים אָנגעהייבן צו פינקלען מיט די אויגן און האָט זיך צו איר נעהענטער צוגעבויגן. איר איז די לעצטע טעג איינער אַ ווייבערשער חשד פון קאָפּ נישט אַרויס. זי האָט זיך וועגן אים איצט געמוזט ביי מירלען דערפרעגן.

מירל איז פון איר ערשטער שאַלה געוואָרן רויט. זי האָט צו איר נישט געקוקט און געענטפערט קורץ און עטוואָס בייז:

»ניין.«

»כ׳געדענק נישט.«

»שוין לאַנג.«

פּלוצים האָט די שוויגער איר נאַרעשע פיגור אויס־געגלייכט און האָט באַקומען אַ פּנים פון אַן ערשטווינטער קליינשטעטלדיגער באָבע.

»יאָ, האָט אָטדער פּנים געזאָגט, ס׳איז מיר שוין גוט.«

זי האָט זיך אַרומגעקוקט. נאָר קיינער איז דאָ, אַחוץ מירלען, נישט געווען. האָט זי זיך נאָכאַמאָל צו איר אויסגעדרייט און זיך פאַרוואונדערט אויפן קול:

»מירעלע, דו טראָגסט דאָך!...«

»וואָס?«

איר האָט זיך געדוכט, אַז די שוויגער איז פונזינען אַראָפּ. זי רעדט פּשוט ווי אַן אידיאָט.

אויפצולהכעיס איז זי באַלד פון אָרט אויפגעשטאַנען און געפרעגט אויפן קול:

»זי פאַרשטייט נישט... און חוץ דעם, וואָס קער זיך עס אָן מיטן גט?«

נאָר אַרום איר איז שוין דאָ אין חדר אַזוי גרויס דער טומל געווען, און קיינער האָט זיך צו אירע ווערטער נישט צוגעהערט. עמיצער האָט אַהער שמואליקן גערופן. אַ צווייטער איז מיט דעם נייס אַוועק צו יעקב יוסלען אין

קאַבינעט. און ביי דער טיר איז שוין דאָ ווידעראַמאָל מרים ליובאַשיץ געשטאַנען. די שוויגער האָט איר עפּעס אויפגיך איבערדערציילט, האָט זי אַהער צו מירלען גע־קוקט און געשאָקלט מיטן קאָפּ:

»אַוודאי, וואָספאַר אַ פראַגע?«

XIII.

ביינאַכט איז מירלען געווען נישט גוט אויף צו ברעכן, און געוועקט האָט זי צוויי מאָל די דינסטמיידל. זי האָט זי געשיקט מיט אַ צעטעלע צו שמואליקן; אין צעטעלע איז געשטאַנען, אַז זי האָט אים נישט ליב און האָט מיט אים נאָך פאַר דער חתונה אויסגענומען דעם תּנאי, אַז זי מעג אַוועקגיין פון אים אין יעדער צייט; אַז זי גלויבט נאָך נישט, אַז זי טראָגט, און קען יעדנפאַלס מיט אים קיין קינד נישט האָבן; אַז אויב זי טראָגט, איז נאָר ער אַליין אין דעם שולדיג, און מ׳באַדאַרף זוכן דערצו אַן עצה.

שמואליקן האָט מען איינגערעדט, ער זאָל אַוועקפאָרן אין גוראַלניע און זאָל דאָרטן עטליכע טעג אָפּוואַרטן.

מ׳האָט אים אַרומגעשטעלט אין אַ באַזונדערן חדר, און די שוויגער האָט אים דאָרטן פאַרן אַוועקפאָרן געטרייסט:

»וואָס האָט ער וואָס צו קלערן? איצט איז גאָר אַן אַנדער זאַך. אַז זי וועט האָבן אַ קינד, מירל, וועט זי ווערן לייטישער.«

מירל האָט זיך גאַנצע דריי טעג ביי זיך אין חדר אָפּ־געמאַטערט, געדענקט די גאַנצע צייט דעם אָרט, וואָס נידעריגער פון דער ברוסט, געפילט צו דעם אַן עקל און צולעצט אנגעהייבן נאָכאַמאָל גיין צו דער שוויגער אין שטוב.

גייענדיג אַהין, האָט זיך איר געדוכט, אַז זי מוז דאָרטן עפּעס זאָגן און צו עפּעס אַן עק מאַכן. נאָר יעדעסמאָל, וואָס זי איז אַהין אַריינגעקומען, האָט זי דער ווילן צו זאָגן פאַרלאָזן, און געשטאַרקט האָט זיך אין איר די שנאה צום אָרט, וואָס נידעריגער פון ברוסט. ס'האָט גענודעט פון דער שוויגערס „זיך, מירעלע", פון מרים ליובאַשיץ מיטן קינד, פונם ייִנגערן ליובאַשיצס פלאַמענדיגן פּנים און זיינע חקירות. און דער עקל אין איר איז געוואַקסן. און געדוכט האָט זיך שוין, אַז מ'קען אים ממש מיט די הענט אָנטאַפּן; אָט וועט זי אים, דוכט זיך, אַזוי פון זיך מיטאַמאָל אַ ריס טאָן, און איר וועט מיטאַמאָל ווערן נאָכ־אַמאָל לייכט און גוט.

דענסטמאָל האָט זי די שוויגערס שטוב פאַרלאָזן און איז געגאַנגען אין שטאָט אריין. געווען צוויי מאָל ביי איר געשוועסטערקינד אידאַ שפּאָליאַנסקי און זי אינדערהיים נישט געטראָפן, זיך נאָכאַמאָל צו זיך אַהיים אומגעקערט, זיך אין בעט געלייגט און זיך באַמיהט איינשטילן זיך אַליין:

»ווער ווייס? אפשר איז שוין גלייכער גאָרנישט צו טאָן און לאָזן גיין אַליץ, ווי ס'גייט? אפשר איז גלייכער צו ליידן אַלע יאָרן שטיל אין זיך... אָטאַזוי אין בעט ליגנדיג... ליידן און שווייגן.«

שמואליקן האָט זי נישט ליב. זי האָט קיינעם נישט ליב. ס'ציהט זי אַמאָל צו נתן העלער, נאָר זי גלויבט דעם געפיל נישט. און מוטערס האָבן דאָך ליב זייערע קינדער. ווער ווייס? מעגליך, אַז דאָס קינד וועט זי ליב האָבן... זי וועט זיין אַ מאַמע.

און זי האָט עטליכע טעג געליטן שטיל און איז נישט אַרויסגעגאַנגען פון שטוב. זי האָט זיך אויסגעמאָלט, ווי זי וועט זיין אַ מאַמע.

עמיצער וועט שוין געוויס פון איר, ווי פון מרים ליובאַשיץ, לאַכן. „וואָס איז פון איר געוואָרן? וועט ער זאָגען, אַ ניאַנקע איז פון איר געוואָרן“. נאָר זי וועט זיך נישט אומקוקן און וועט גאָרנישט הערן. אַיינגעבוי־גענערהייט וועט זי נאָר דעם קינד פוס־טריט נאָכגיין און וועט מורא האָבן נאָר פאר איין זאַך:

»אוי, ווי... דאָס קינד זאָל, חלילה, נישט פאַלן.«

איז אָבער שוין אינגיכן געוועזן אַזאַ שיינער פראָסטיגער זונטאָג, און דער שניי האָט אין אים דאָס ערשטע מאָל מיט צוויי מאָל ווייס אַקעגן דער שטראַלנדיגער זון גע־שווינדלט, און די קלייטן זיינען אין אים דורכויס צוליבן גויישן יום־טוב געווען געשלאָסן.

איבער דער פראָסטיג ווייסער שטאָט האָבן זיך פול אייגענע און געדונגענע שליטלאַך געיאָגט. און די מעשה, וואָס דער באַנייטער דרויסן האָט דער אַרומיגער פעלדער־שטילקייט דערציילט, איז באַשטאַנען דורכויס פון אָפּ־געשוואַכט וויטן גלעקערקלאַנג און פון אַ פריילעכן פערדישן ניס, וואָס אַ לויפנדיגע שליטל האָט ערגעצוואו פארלאָרן.

מירל איז איינעאַליין אין פענסטער געשטאַנען. קיין ווילן האָט זי שוין אין האַרצן נישט געהאַט, און דער אומעט איז אין איר געווען גרויס. זי האָט געזעהן, ווי לעבן אַן איזוואָשטשיק, וואָס זיין שליטל איז נאָרוואָס אויסגעליידיגט געוואָרן, שטייט שוין אַ יונגע פּאָרל, און האָט שטאַרקט חשק סיי צום שליטל, סיי צום נאַסן פערד, וואָס אויף אים פרירט דער שניי. ביידע, דער בעל־עגלה און די יונגע פּאָרל, לאַכן פון די קליינע געלטער, וואָס זיי קאָנען פאַרן שליטלען זיך פאָרלייגן, און ביידע

האָבן הנאה: דער בעל־עגלה — פונםביינדל, וואָס ער האָט היינטיגע טאָג אָפּגעלעקט, און די פּאָרל — פונם ער־שטן אויסגעפּאַלענעם שניי און פון דעם, וואָס זיי האָבן זיך ליב.

פּאַמעליך האָט זיך מירל גענומען אָנטאָן, כדי ערגעצ־וואוהין פון שטוב אַרויסצוגיין. זי האָט פּאַמעליך פון שראַנק דעם קאַראַקולענעם סאַק אַרויסגענומען, זיך אָפּ־געשטעלט און זיך פאַרטראַכט. אַרויפגעצויגן אויף זיך דעם סאַק און זיך ווידער פאַרטראַכט. זי איז שוין אפילו צו דער טיר געווען צוגעגאַנגען, נאָר דאָרטן האָט זי זיך אָפּגעשטעלט און זיך פאַרקוקט אויף דער אייגענער שמאָלער האַנט און אויף די לאַנגע פינגער, וואָס מיט זיי האָט זי די הענטל פון טיר אָנגענומען. פאַר דער לעצטער צייט זיינען איר די הענט אַזוי אָפּגעשוואַכט געוואָרן, און אַזעלכע גרינבלויע אָדערן האָבן זיך שוין פון אונטער זייער טויטבלאַסער הויט אַרויסגעזעהן. אַ ווײַלע איז זי דאָרטן אַזוי געשטאַנען און אויף דער האַנט געקוקט. און פּלוצים האָט זי זיך פאַרקלערט, צוריק אין שלאָפצימער אומ־געקערט, זיך אויסגעטאָן און זיך צוריק אין בעט אַיינ־געוואַלגערט. ס'איז שוין געווען אַזוי עקלדיג און שווער און ס'איז שוין געווען אומעגליך צו טראָגן ווייטער אין זיך די אָפּגעשוואַכטקייט מיט דער אונטערטעניגקייט פון די לעצטע טעג:

»וואָס וויל מען פון איר האָבן?... וואָס וויל מען זי פאַר אַ מאַמע מאַכן?... אַז זי קען נישט זיין קיין מאַמע... אַז זי וויל נישט האָבן קיין קינד...«

אין יענעם זעלבן טאָג איז זי געווען ביי אידאַן און איז ביי איר געוואָר געוואָרן, אַז צוויי דאָקטוירים־אַקושאָרן קענען „עס" דאָ אין שטאָט מאַכן:

»איינער איז אַן עלטערער קריסט: ער זאָגט פריִהער אָפּ צוויי שעה מוסר און הייסט זיך נאָכדעם געבן „דערפּאַר" נישט ווייניגער פון צווייהונדערט רובל. און דער צווייטער איז אַ ייד און נאָך אַ יונגער. ער נעמט „דערפּאַר" נישט מער ווי הונדערט רובל, און מ'זאָגט, אַז ער מאַכט עס אויך גאַנץ גוט.«

זי איז אויך געווען ביים יינגערן דאָקטער, דעם ייד, און האָט מיט אים גערעדט. ענטפערנדיג אויף זיינע אָנפראַגן, האָט זי געפילט, ווי ער באַליידיגט זי מיטן בליק, מיט זיינע אומריינע מחשבות און מיטן טאָן, וואָס אין אים וויל ער איר געבן אָנצוהערן, אַז ער נעמט זיך אונטער „דאָס" צו טאָן, נאָר ער קוקט דאָך אויף איר, ווי אויף אַ זינדיגער און פיל נידעריגערער פון זיך, און חזרט דער־פאַר נאָכאַמאָל איבער:

»אפשר איז זי נאָך אַ פריילן און וויל דערפאַר, אַז קיינער פון אירע אייגענע זאָל זיך וועגן דעם נישט דער־וויסן? אים איז דאָס, אייגנטליך, אַלצאיינס. ער וויל מיט דעם נאָר זאָגן, אַז דאָ אין קאַבינעט איז פאַר אים די סכנה גרעסער, און ער פאָדערט דערפאַר אַ צווייעגדיגן לוין.«

ער האָט געזאָגט:

»צוויי וואָכן קענען „מיר" נאָך יעדנפאַלס צוואַרטן און פּרובן אַ פּאָר מיטלען, וואָס קענען נישט שאַטן.«

ס'האָט זי געשניטן פונם וואָרט „מיר". זי האָט אים פּלוצים די רייד איבערגעשלאָגן און אים געגעבן צו פילן, אַז ער איז אַ שאַרלאַטאַן:

»גוט, ער וועט באַקומען אַ צווייעגדיגן לוין.«

און נאָכדעם איז זי שוין רוהיג ביי זיך אין עסצימער געלעגן און האָט געציילט די טעג, וואָס זיינען נאָך ביז אָטדי צוויי וואָכן געבליבן:

»ווען קומט אויס אָטדער טאָג?·· מאָנטאָג נאָך שבת קומט ער אויס.«

און נאָכדעם איז שוין ניט געווען, וועמען צו דערציילן וועגן זיך, וועגן דער נאָהענטער סכנה, וואָס שרעקט זי נישט, און וועגן דעם, וואָס איר האָפענונג אויף דעם קומענדיגן לעבן איז שוין געוויס מסופקדיג און קליין. און דאָך ציהט נאָך ערגעץ די האַרץ, און פאַרשיידענע פלענער קומען נאָך אויפן זינען אַרויף. און ס׳טראַכט זיך נאָך וועגן זיך און וועגן נתן העלערס קאָפּיקעצייטונג, וואָס האָט שוין די לעצטע צייט אָנגעהייבן אַרויסצוגיין און איז שוין אַריינגעדרונגען אפילו צו שמואליקן אין קאַבינעט:

»אָט איז שוין אפילו ער, נתן העלער··· ער האָט דאָך זיך שוין אויך צו עפּעס דערשלאָגן.«

דאָרטן אין קאַבינעט איז שמואליק מיט אָטדער צייטונג אונטערן יאָך פון זיינע ייסורים געזעסן; אַריינקוקנדיג אין איר, ווי אַן אבל, האָט ער גאַנצע שעהן געשוויגן, איינזינען געהאַט מירלען און האָט זיך נישט דערוועגט צו גיין און אָנהייבן מיט איר צו ריידן. ער האָט אויסגעזעהן ווי אַ מענש, וואָס פאַסט הפסקות. ס׳רוב איז ער אין גוראַלניע געזעסן. און איז ער אַהער געקומען, איז ער געשלאָפן ביינאַכט אין קאַבינעט און איז זעלטנווען פונדאָרטן אַרויסגעגאַנגען. דער יינגערער ליובאַשיץ, דער סטודענט, איז איינמאָל צו אים מיט זיינע ביין מאָס רייד אַריינגעקומען, האָט ער נישט געקענט פאַרליידן, וואָס ער, ליובאַשיץ, רעדט אַזוי לוסטיג און הילכיג, בשעת מירל ליגט אין צווייטן חדר אויף דער קאַנאַפּע, און האָט אים ביי די ערשטע ווערטער אָפּגעשטעלט.

»שאַ··· שטילער אַביסל ··· וואָס איז אויף דיר אַזוינס די שמחה?···«

XIV.

און דער מאָנטאָג איז געקומען·

אַרום עלף אַזייגער אינדערפריה איז שמואליק מיטן טראַמוויי פון שטאָט אָנגעקומען און האָט דערזעהן פונ־דערווייטנס:

מירל שטייט לעבן דער טראַמווייסטאַנציע אין קאַראַ־קולענעם סאַק אַקעגן אַ גוי, אַ שטאָטשליח· זי שיקט מיט אים עמיצן איבער אַ בריוו, און דער גוי, וואָס אין רויטן היטל, שאָקלט צו איר מיטן קאָפּ און הערט אויס די סימנים פונם מענשן, וואָס אים באַדאַרף ער דעם בריוו אין האַנט אָפּגעבן·

שמואליק האָט זיך צוליב עפּעס צוריק אין שטאָט אַריין אומגעקערט· ווען ער איז אַרום דריי אַזייגער אַהיים גע־קומען, איז נאָך מירל נישט געווען· ער האָט זיך אַ ווײַלע דאָרטן איינעראַליין אַרומגעדרייט, אַרויסגעגאַנגען אין הויף און געהייסן די פור שפּאַנען· עמיצער איז צום פאָטער אין שטוב אַרייַנגעקומען און האָט דאָרטן דער־ציילט, אַז שמואליק פאָרט ווידער אין גוראַלניע אַוועק, איז דער מוטער זיינער דערפון אַזוי מאָדנע געוואָרן· זי איז צו אים אין שטוב אַריינגעקומען און האָט אים שוין דאָרטן געטראָפן אינם וועגפוטער·

»שמואליק, האָט זי ביי אים געפרעגט, דו ביזט דאָך אָקאָרשט נעכטן פון גוראַלניע געקומען? «

שמואליק האָט דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט·

»מאָרגן אינאָוונט, האָט ער געזאָגט, פאַרגייט גרויס חגא; מ'באַדאַרף זיך פונאַנדערצאָלן מיט די אַרבעטער·«

און באַלד האָט ער זיך צום פענסטער אויסגעדרייט און גענומען שווייגנדיג וואַרטן, די געשפּאַנטע פור זאָל וואָס גיכער פון הויף אַרויספאָרן·

אין יענעם זעלבן טאָג, ווען אין די טונקעלע הייזער פון פאָרשטאָט האָט מען צו נאַכטצו לאָמפּן געצונדן, האָט זיך אַ צווייפערדיגער שליטן, אַן עקיפּאַזש, לעבן דער פּאַראַד־טיר פון שמואליקס פליגל אָפּגעשטעלט, און אַ גוי, אַ שטאָטשליח, האָט פון אים מירלען אַראָפּגענומען און זי אונטער דער האַנט אין שטוב אַריינגעפירט. מירל איז געווען צופיל בלאַס און האָט קוים מיט די פיס גע־פלאָנטערט. מיט דער הילף פונם גוי, וואָס אין רויטן היטל, האָט זי זיך אין שלאָפצימער פאַרשלעפּט און זיך דאָרטן אָהן כוחות אין בעט אַיינגעוואַלגערט. די איבער־געשראָקענע דינסטמיידל, וואָס האָט איינעאַליין די שטוב געהיט, האָט געוואָלט מאַכן אַ גוואַלד און זיך צו דער שוויגער אין שטוב געלאָזט לויפן, נאָר מירל האָט זי שוואַכערהייט אָפּגעשטעלט און זי צום בעט צוגערופן:

»מ׳באַדאַרף נישט... מ׳באַדאַרף נישט.. זאָל זי נעמען די בייטעלע, דעם גוי באַצאָלן און זיך נישט דערוועגן קיינעם וועגן דאָס אַלץ אַ וואָרט צו זאָגן.«

ס׳האָט זי געשלעפּערט פון שוואַכקייט און פון ווייטאָג, און דער פּנים איז ביי איר אַביסל פאַרקרימט געווען. זי איז געלעגן אין בעט מיט פאַרמאַכטע אויגן און זיך אַ גאַנצע נאַכט געפּלאָנטערט צווישן די פיל קרענקליכע געשעהענישן פונם איבערגעלעבטן טאָג. ס׳האָט זיך גע־דענקט דער שעהנלאַנגער וואַרטן ביים דאָקטער אין אויפנאַמסחדר, די יונגע דאַמע אין טרויער, וואָס איז דאָרטן געזעסן, די אויפגערעגטע קליינשטעטלדיגע ווייבל, וואָס איז אַלעמאָל מיט שרעק איבערן חדר אַרומגעלאָפן, דער נאַריש שעמעוודיגער געלעכטער פון דער פריילן מיטן אינטעליגענטישן פּנים, ווען ס׳האָט אַהין צו פירן גע־בראַכט אַן עלטערע יידענע, אַן אַקושאָרקע. אַלץ האָט זיך געמישט צוזאַמען מיט דער פּראָסטיגער זונענשיין, וואָס

האָט אַהין דורך די צווייענדיגע פענסטער אַריינגעקוקט, און אַלץ איז פאַרשוואונדן אין יענעם מאָמענט, ווען הינטער איר, מירלען, האָט זיך די טיר פון קאַבינעט פאַרמאַכט. מיט איר איז עפּעס נאָכדעם אינדרויסן געשעהן. פון די פיס, האָט זיך איר געדוכט, ווערט זי באַלד אומפאַלן, און דער קאָפּ האָט זיך איר פאַרדרייט, דענסטמאָל ווען זי האָט פונדערווייטנס דעם גוי, דעם שטאָטשליח, דערזעהן. נאָר איצט איז שוין אַלץ פאַרביי, און אינדרויסן איז שוין נאַכט, און זי ליגט שוין דאָ אויפן בעט, ליידט אַביסל פון ווייטאָג און געדענקט איין זאַך:

»די סכנה פון טראָגן האָט זיך שוין געפעלט, נאָר איצט שטייט איר פאָר אַ נייע סכנה. און מעגליך... זעהר מעגליך, זי זאָל שוין מער פון אָטדעם בעט נישט אַראָפּקריכן...«

אויפן דריטן טאָג אינדערפריה, ווען שמואליק איז פון גוראַלניע געקומען, האָט שוין ביי איר דעם צווייטן טאָג פון היץ דער פנים געפלאַמט. די ליפּן זיינען איר געווען פאַרטריקנט, און אין גאַנצן חדר האָט זיך אַפילו קיין איינציגע רפואהפלעשל נישט געפונען.

מירל האָט אים פאַר דער האַנט געהאַלטן און אים געבעטן, אַז אַלץ זאָל בלייבן בסוד:

»שמואליק, כ'האָב עס געמוזט טאָן. מיר וואָלטן דאָך ביידע אייביג אומגליקליך געווען.«

האָט ער שטייענדיג לעבן איר ביים בעט דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזן, אויסגעזעהן שטארק דערשלאָגן און דאָך צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ:

»גוט... ס'ווערט קיינער וועגן דעם נישט וויסן.«

ער האָט זיך בכלל פאַר דער לעצטער צייט אַזוי איבערגעביטן, שמואליק. ביי טאָג, ווען די מוטער האָט אים אין

באַזונדער חדר אָפּגערופן און עפּעס וועגן מירלען אָנ־
געהייבן זאָגן, האָט ער זיך אָנגעבראָגזט און זיך שוין
אַפילו בייזערן אָנגעהייבן:

»וואָס וויל מען פון מירלען? יעדערער קומט מיט טענות
אַקעגן מירלען.«

און אַליין איז ער נאָכדעם שעהנווייז איבער זיין שטוב
אַרומגעגאַנגען און האָט געקלערט וועגן דעם נייעם פּלאַן,
וואָס ער באַדאַרף מירלען פאַרלייגן, און וועגן דעם, וואָס
ער קען מיט איר ערגעצוואוהין אָפּפאָרן אויף עטליכע טעג
און אַרויסלאָזן אַ קול, אַז ער האָט זי געגט.

»ער, שמואליק, וועט שוין סייוויסיי נישט חתונה
האָבן. ס'טויג אים נישט זיין לעבן מיט די גרויסע געל־
טער, וואָס ער פאַרדינט — וועט ער כאָטש וויסן איין
זאַך: ערגעצוואו געפינט זיך מירל, און ער שיקט איר
אַרויס אויף צו לעבן... ער איז גרייט איר אַרויסשיקן
אויף דעם גט אין יעדער מינוט, וואָס זי וועט אים באַ־
דאַרפן.«

אויף מירלס נאָמען זיינען דערווייל צום אַלטן זיידע־
נאָווסקין אין שטוב פיל טעלעגראַמעס פונערגעץ אָנ־
געקומען. אַלעמאָל האָט מען אַהין אין שטוב שמואליקן
גערופן און זיך מיט אים וועגן די טעלעגראַמעס געסודעט.
שמואליק איז געווען דערשראָקן, געלייענט יעדער ניי־
אָנגעקומענע טעלעגראַם מיט אַ קלאַפּנדיגער האַרץ און
איז צולעצט ערגעץ אין גרויס אַיילעניש מיטן שנעלצוג
אַוועקגעלאָפן. אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט ער זיך צוריק
אומגעקערט מיט אַ בלאַסן פּנים און מיט שטאַרק רויטע
אויגן. ער האָט, אַפּנים, ערגעץ שעהנלאַנג געוויינט. מירל
איז דענסטמאָל מיט אַן אָפּגעשוואַכטן פּנים אין בעט
געזעסן און קיין היץ האָט זי שוין נישט געהאַט. זי איז
געווען פאַרקלערט, געקוקט אין פענסטער און ביי אים

גאָרנישט ניט געפרעגט. און ער איז געשטאַנען אַקעגן איר מיט אַ דערשלאָגענעם אויסזעהן, זיך פּאַר עפּעס געשראָקן און איז געווען גרייט צו זאָגן דעם צוגעגרייטן ליגן:

»כ׳בין געווען ביי דער מומע פערל, בין איך געווען. אַ זון האָט זיך, נעבעך, ביי איר געפּעלט.«

אינאָוונט איז געקומען דער יונגער און וואוקסיגער דאָקטער, דער שאַטען, ער האָט זיך געהיט פּאַר אַ פרעמדן אויג, אָטדער דאָקטער, דערפאַר איז ער געקומען ביי־נאַכט, זיך ביים אַריינגאַנג אַרומגעקוקט, ווי אַ גנב, און איז ביי מירלען אין חדר נישט מער ווי אַ מינוט צוויי געזעסן.

»אַלץ איז אין אָרדנונג, האָט ער געזאָגט, מאָרגן וועט מירל מעגן פון בעט אויפשטיין.«

ער האָט זיך געאײלט און זיך באַלד אַוועקגיין געלאָזט. שמואליק האָט אים, ווי אַ גוטן יידן, פון שטוב אַרויס־געבאַגלייט און דעם לאָמפּ פון קאַבינעט מיטגעטראָגן. האָט ער אויף אים מיט זיינע דורכגעטריבענע אויגן אַ קוק געטאָן און אים געהייסן דעם לאָמפּ אַוועקשטעלן:

»אַ יאָלד אַ מאַן ביי איר, האָט ער וועגן מירלען אַ טראַכט געטאָן, שוין, אַפּנים, גאָר אַ קליינער חכם.«

נאָר שמואליק איז געווען פאַרטומלט און האָט שוין גאַנצע פינפאונצוואנציג רובל גרייט געהאַלטן. האָט ער מיט איין האַנט די אַסיגנאַציעס ביי אים אַ ריס געטאָן און די צווייטע האַנט אים אויפן אַקסל אַרויפגעלייגט.

»אַ ווייבל ביי אַייך, האָט ער אים אין אײלעניש אַ חנפע געטאָן, אַ שטאַרקע... הלוואי אויף אַלע יידן גע־זאָגט געוואָרן.«

צו טאָן איז שוין איצט געבליבן גאָר אַ קלייניגקייט:

מ׳האָט באַדאַרפט אַריינגיין צו שמואליקן אין קאַבינעט, אים דאָרטן אויף אַ רגע מבטל זיין פון זיינע חשבונות און פּלוצים אָנהייבן צו אים ריידן:

»שמואליק, מאָרגן פאָרן מיר אין שטאָט, וואָס ליגט אַראָפּ טייך.«

נאָר אַליין איז זי נאָך אַזוי שוואַך פון דער שלאַפקייט געווען, און שמואליק איז דערצו אין איינעם אַ פאַרטאָג פּלוצים קיין וואַרשע אַוועקגעפאָרן און איר געלאָזט ביי דער דינסטמיידל אַ בריוו, וואו ער האָט איר זיין נייעם פּלאַן פאָרגעלייגט. אַ גאַנצע נאַכט איז ער צוליב אָטדעם בריוו נישט געשלאָפן, אים פיל מאָל איבערגעשריבן און פיל מאָל איבערגעלייענט. ער איז געבליבן פון אים צו־פרידן, און דערפאַר שוין ביזן פאָרן נישט געקענט אַנט־שלאָפן ווערן. און מירל האָט נישט מער ווי די ערשטע עטליכע שורות דורכגעקוקט און ערשטוינט ביי דער דינסט־מיידל געפרעגט:

»וואָס?«

און נאָכדעם האָט זי דעם בריוו צוריק אין קאָנווערט אַריינגעלייגט און אים צוריק דער דינסטמיידל אָפּגעגעבן. געטאָן האָט זי עס אַזוי פאַמעליך. זי איז בכלל געווען רוהיג און האָט איצט נאָך דער שלאַפקייט מער ווי שטענדיג געדולד געהאַט. זי האָט זיך פאַמעליך צו די קרעפטן אומגעקערט און רוהיג געוואַרט אויף דער צוויי־טער וואָך, ווען זי וועט זיך שוין אינגאַנצן געזונט פילן, און שמואליק וועט צוריק פון וואַרשע קומען.

אַלע בייטאָג האָט זי זיך אָנגעטאָן אינם סאַק מיטן שוואַרצן שאַרף. צו גיין אין שטאָט אַריין איז זי נאָך געווען צו שוואַך, איז זי געשטאַנען אינדרויסן לעבן די

טרעפּלאַך פון איר פּאַראַדטיר, פּאַמעליך אַרומגעשפּאַנט אַהין און צוריק און אַרויסגערופן בענקשאַפט ביי פאַר־מעגליכע געשעפטסמענשן, יונגע לייט, וואָס זיינען דאָ מיטן וועג אויף זייערע אייגענע און געדונגענע דראָזשקעס דורכגעפאָרן. אַלע האָבן אַהער געדרייט די קעפּ און פון איר די אויגן נישט געקענט אָפּרייסן, און אַלע האָבן זיך דערביי געפילט אַזוי מאָדנע, גלייך זיי וואָלטן נאָך קיינ־מאָל נישט געזינדיגט, און זי וואָלט זיי יאָרנלאַנג, ווי אַן אומבאַקאַנטע כלה, צו חלום געקומען.

ביים שווער אין שטוב האָט מען שוין געוואוסט, וואָס זי האָט פאַר די לעצטע צוויי וואָכן אָפּגעטאָן. די שוויגער האָט זיך דאָרטן אָפּט אינמיטן העלן טאָג מיט איר מאַן מייחד געווען, געזעסן אַקעגן אים מיט אַ פלאַמענדיגן פּנים און פאַרדראָסיג אונטערגעקליבענע נאָזלעכער און האָט זיך שיר נישט געעקט פון פאַרדראָס און אומ־באַהאָלפנקייט:

»איך זאָג דיר: אַפילו ביי די גויים איז שוין זעלטן אַזאַ מין אויסוואָרף.«

און זי האָט זיך דענסטמאָל אַרומגעדרייט ביי זיך אין חדר, געדעַנקט דעם טראָגן, וואָס זי איז פון אים ניצול געוואָרן, און האָט שוין ווידער ווינציג געגלויבט אינם נייעם לעבן, וואָס איר שטייט פאָר. זי האָט נישט געהאַט וואָס צו טאָן, האָט זי ווידער אָנגעהייבן צו גיין אין שטאָט אַריין און איז שוין דאָרטן נאָכאַמאָל אויף גאַנצע אָוונטן פאַרפאַלן געוואָרן, צומאָנהייב האָט קיינער נישט געוואוסט, וואוהין זי גייט און ביי וועמען זי פאַרברענגט, נאָר סוף־כל־סוף האָט זי עמיצער פון איר מאַנס קרובים באַגעגנט אויף דער גאַס, וואו ס׳געפינט זיך נתן העלערס קוואַרטיר, און ביי דער שוויגער אין שטוב האָט מען שוין וועגן דעם גערעדט אָפן און קלאָר:

»וואָספאַר אַ שאַלה? אַז יענע איז אַן אויסוואָרף... אַז זי האָט אים נאָך פון מיידלווייז ליב, דעם בחור, און זיצט ביי אים איבער גאַנצע אָוונטן.«

שמואליק האָט זיך אין איינעם פון אָטדי טעג פון וואַרשע אומגעקערט, זיך געהייסן איבערטראָגן זיין בעט אין קאַבינעט אַריין, אויפגעהערט צו גיין צום פאַטער אין שטוב און בכלל אָנגעהייבן לעבן, ווי אַ פּרוש. אין זיין שטילער אויפירונג און דערשלאָגענעם אויסזעהן האָט זיך שוין איצט געפילט עפּעס פאַרעקשנטס און שטומס, און געדוכט האָט זיך, אַז אַרומשפּאַנענדיג ביי זיך אין חדר, געפינט ער זיך גלייכצייטיג ערגעץ ווייט, ווייט, איבער אַ הונדערטמיילעדיגער שטרעקע. אידאַ שפּאָליאַנסקי האָט אים איינמאָל אין שטאָט באַגעגנט און וועגן גט ביי אים געפרעגט, האָט ער איר געענטפערט אַזוי קאַלט און שטיל:

»ווער ווייס?... ס׳קען זיין, ס׳זאָל זיך נאָך אינגאַנצן איבערדרייען.«

אידאַ האָט דענסטמאָל דורכן טעלעפאָן מירלען אַרויס־גערופן, אַרומגעגאַנגען מיט איר ביז פאַרנאַכט איבער די שטילע גאַסן און איר עס איבערדערציילט:

»אָט וועסטו זעהן... איצט גיט איר שוין שמואליק קיין גט נישט.«

מיט איר אַבראַמען איז דאָך צוריק מיט פיר יאָר פונקט דאָסזעלבע פאַרגעקומען. אינגאַנצן די צייט איז ער געווען גרייט איר גט צו געבן, נאָר ווען ס׳איז גע־קומען צו דער רעכטער מינוט, איז ער אויף אַ גאַנצן חודש פונדערהיים אוועקגעפאָרן און האָט איר איבער־געגעבן דורך זיין קלענערן ברודער זיאַמען:

»לעת עתה באַדאַרף נאָך אידא דעם גט נישט האָבן, און אַז ער וועט איר נויטיג זיין, וועל איך איר אים אין משך פון צוויי שעה צושטעלן.«

מירל איז אין יענעם אָוונט מיט אַן אומעטיגן און אויס־געמאַטערטן פּנים צו העלערן געקומען, געלעגן לעֶנגער, ווי אַלעמאָל, אויף זיין קאַנאַפּע און איז מער, ווי תּמיד, פאַרטראַכט געווען. ס'איז געווען קלאָר: גיין גייט זי אַהער נישט צוליב העלערן, נאָר צוליב זיין שטילן צימער, וואו זי קאָן רוהיג וועגן איר קומענדיגן לעבן טראַכטן. זעלטנ־ווען האָט זי דאָ אין חדר די שטילקייט איבערגעריסן, זיך געהייסן אונטערשפּרייטן איר ווייסע טיכל אויפן קישן, דערפאַר וואָס העלערס ציכל איז שוין נישט גאָר ריין געווען, זיך צוריק אַוועקגעלייגט און האָט איינע און די־זעלבע ווערטער איבערגעחזרט:

»ס'איז איר גוט דאָ אין צימער... זי האָט זיך, דוכט זיך, אינערגעץ אַזוי גוט נישט געפילט.«

און דער עיקר גוט איז איר שוין דאָ, אַפּנים, געווען, נאָר דערפאַר, וואָס ער, העלער, האָט, סוף־כּל־סוף, שכל באַקומען און האָט מער וועגן חתונה האָבן מיט איר נישט גערעדט.

זי האָט דערציילט:

»ס'הייבט זי לחלוטין נישט אָן צו אַרן דאָס, וואָס אידא האָט איר איצט דערציילט.«

ס'איז גענוג, זי, מירל, זאָל שמואליקן איין וואָרט זאָגן, און ער וועט איר באַלד געבן גט. ס'איז מערנישט:

מיט אָנדערהאַלבן חדשים צוריק האָט זי אַזוי קלאָר געוואוסט, צוליב וואָס זי באַדאַרף דעם גט האָבן, איז איצט ליגט זי און טראַכט וועגן די מעשים, וואָס זי האָט ביז היינטיגן טאָג אָפּגעטאָן:

אַלץ, וואָס זי האָט ביז היינטיגן טאָג אָפּגעטאָן, איז געווען נישט פון אייגענעם ווילן, נאָר מחמת נייגעריגקייט און רחמנות.

זי אַליין האָט אַזוי ווינציג פון איר לעבן הנאה געהאַט, זי וואָלט, בעצם, איצט געמעגט אַלט זיין אַכטצן יאָר. נאָר ווען זי וואָלט איצט באמת אַכטצן יאָר אַלט געווען, וואָלט איר דאָך קיין נייער שריט אין לעבן נישט פאַר־געשטאַנען, און איר וואָלט ווידעראַמאָל געבליבן נישט מער, ווי רחמנות האָבן אויף איר פאָטער און אויף זיך, חתונה האָבן נאָכאַמאָל מיט שמואליקן, זיך מיט אים גטן און ווידער ליגן און טראַכטן:

„נו, גוט: זי האָט זיך שוין מיט אים געגט. און וואָס וועט זי טאָן ווייטער?״

העלער האָט אַריינגעלייגט די הענט אין די הויזנטאַשן און גענומען אַרומשפּאַנען איבערן חדר. ער איז געווען פול מיט דערוואָרגענעם פאַרדראָס:

„ער איז דאָך ביי איר גאָרנישט... קומען קומט זי דאָך אַהער נישט צוליב אים, נאָר צוליב זיין קאַנאַפּע און צוליב זיין שטילן חדר, וואו זי קען רוהיג וועגן זיך טראַכטן. קיין פרוי האָט זיך נאָך, דוכט זיך, קיינמאָל מיט קיין מאַנסביל אַזוי נישט געפירט.״

ער האָט איר נאָכגעקוקט, בשעת זי האָט זיך אָנגעטאָן, בשעת זי האָט זיך געלאָזט אַוועקגיין, און בשעת ער האָט זי אינדרויסן באַגלייט. זי איז געווען פאַרטראַכט, האָט ער געהאַט פאַר איר דרך־ארץ.

און נאָכדעם האָט ער שוין ווידער געוואַרט אויף איר אַלע אָוונט ביי זיך אינם שטילן גרין באַלויכטענעם חדר און געבענקט נאָך איר ווי מ׳בענקט נאָך אַ פרוי, מיט וועמען מ׳האָט נישטלאַנג געהאַט כשרע, לאַנג ער־וואַרטעטע חופה־וקדושין. די לופט האָט דאָ אין חדר מיט

איר ריח געשמעקט. ס׳האָט געצויגן צום אָרט, וואו זי איז דאָ געלעגן, און צו איר דערוויטערטן אומעטיגן פּנים, און געדענקט האָט זיך, אַז איבער איר האָט ער אַמאָל דעם גרייטן זיך צום קאָנקורס אָפּגעלאָזן; אַז די געוועזענע כלה זיינע האָט שוין אינגיכן דאָ אין שטאָט חתונה פאַר עפּעס אַ יונגן אַלמן, אַ יוריסט; אַז די געשעפטן זיינע אין דער קאָפּיקעצייטונג גייען שלעכט, און אין שטאָט רעדט מען שוין וועגן דעם:

»זי האַלט זיך נאָך אויף מיט ניסים, די קאָפּיקעצייטונג, און וועט זיך שוין אינגיכן אינגאַנצן אָפּשטעלן.«

נאָר מירל איז שוין צו אים געקומען סך־הכל איין מאָל, און נישט מער, ווי אויף עטליכע מינוט. זי איז געווען געדריקט און דערשלאָגן, נאָך אַ שטאַרק אומאָנגענעמער סצענע, וואָס איז פריהער אַביסל צווישן איר מיטן מאַן צוליבן גט פאָרגעקומען, און האָט נישט געוואָלט וועגן דעם דערציילן. אַ פּאָר מאָל האָט זי זיך נאָר דאָ אין חדר מיט אירע געדאַנקען דורכגעשפּאַנט.

זי האָט נישט גערעדט, די קאַלאָשן מיטן סאַק נישט אויסגעטאָן, און אַז זי האָט אַראָפּגעשלונגען, איז דאָס איר אָנגעקומען שווער, ווי אַ מענשן, וואָס פאַסט. ניט אומקוקנדיג זיך צו אים, האָט זי זיך באַלד צוריק אַוועקגיין געלאָזט. ער האָט זי געוואָלט באַגלייטן, האָט זי אים געהייסן דאָ אין שטוב בלייבן. ער איז איר דאָך איינדרויסן נאָכגעגאַנגען, זי אָנגעיאָגט ביים נאָהענטן קוואַרטאַל און איר געזאָגט אַ פּאָר ווערטער, וואָס ער אַליין האָט שוין אין זיי נישט געגלויבט:

»איינער וויל ביי אים די קאָפּיקעצייטונג אָפּקויפן און לייגט אים פאָר פינפטויזנט רובל... זיי וואָלטן געקענט

אַוועקפאָרן קיין אויסלאַנד··· ס׳וואָלט אפשר קלעקן, ביז ער וועט דאָרטן אויף אינזשענער ענדיקן.«

זי האָט זיך צו אים ווידער נישט אומגעקוקט, געמאַכט גיכע טריט און נאָר מיט די אַקסלען אַ ציה געטאָן. איז ער צולעצט געבליבן שטיין און שוין פונווייטנס געזעהן, ווי זי זעצט זיך אַריין אין טראַמוויי און פאָרט צוריק צו איר שטוב, וואָס זי האָט פיינט.

אַ צווייטן מאָל האָט ער זי באַגעגנט אין גאַס לעבן גרויסן און רייכן הויז, וואו ס׳וואוינט איר מאַנס קרוב מאָנטשיק. זי איז געגאַנגען מיט אַ דאַמע אַ ברונעטין, וועלכע האָט אויסגעזעהן מיט אַ פינף זעקס יאָר עלטער פון איר, אַפנים, איר געשוועסטערקינד אידא שפּאָליאַנסקי איז דאָס געווען. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און האָט דעם הוט אַראָפּגענומען. זי האָט אים באַמערקט, נאָר זי האָט, ווי פריהער, געקוקט צו דער דאַמע, צו איר עפּעס געזאָגט און איז אַזוי גאָר נאָהענט פאַרביי אים אַדורכגעגאַנגען. איר פיגור האָט אויסגעוויזן אַזוי פאַרעקשנט און שטרענג, און דערציילט האָט זי אָהן לשון וועגן איר, דער בת־יחידיש אומגליקליכער: זי האָט טאַקע ניט קיין אָרט אין לעבן, נאָר זי איז אין עפּעס איינגעשפּאַרט און האָט נישט קיין רחמנות ניט אויף זיך און ניט אויף קיינעם.

זי האָט זיך פאַרקערעוועט לעבן איינעם אַ קוואַרטאַל און איז דאָרטן צוזאַמען מיט איר באַקאַנטער דאַמע פאַרשוואונדן געוואָרן. האָט ער דאָ אויף זיין אָרט אַ זיפץ געטאָן, אָנגעטאָן צוריק זיין הוט און גענומען שפּאַנען ווייטער זיין וועג.

ער האָט באַדאַרפט אַריינגיין צו מאָנטשיק זיידענאָווסקי, זיך פילן לעבן אים שלעכט, ווי לעבן מירלס מאַנס אַ קרוב, און אים דאָרטן זאָגן:

»אפשר קאָן ער פאָרט פאַר זיין קאָפּיקעצייטונג אַ שותּף מיט געלט קריגן?···«

XV.

מאָנטשיקס שרייבטיש איז אַ נידעריגער, אַ שווערער און אַ ברייטער. אַחוץ די פאַרשיידענע שווערע זאַכן, געפינען זיך אויף אויף אָטדעם טיש די בילדער פון זיין געשטאָרבענעם פאָטער און פון מירלען, וואָס שטייען אין צוויי באַזונדערע לעדערנע רעמלאַך און קוקן גלייך צו אים, דעם יונגן בעל־הבית. פאַרקוקט זיך מאָנטשיק טיילמאָל אויפן בילד פון דער לעצטער, שפּאַרט אָן דעם קאָפּ אויף אַ האַנט און באַקומט גרויסע אויגן:

»עפּעס טוט זיך מיט מירלען...«

נאָכן לעצטן מאָל, וואָס ער האָט זיך מיט איר אין גאַס באַגעגנט און זי איבער דער קייטנבריק באַגלייט, איז צו אים געקומען אַ שטאָטשליח מיט אירן אַ בריוו; זי האָט געבעטן, ער זאָל איר צוויייהונדערט רובל אַנטלייהען, און נאָכדעם זיינען אים שוין די צוויייהונדערט רובל אָנגעקומען צוזאַמען מיט שמואליקס אַ צעטעלע, וואָס אין אים איז געשטאַנען:

»ש״ב היקר מו״ה מאָנטשיק! חן, חן לך בעבור הג״ח שנתת לרעיתי מירעלע ת׳«

פון עסצימער קומט צו אים אַריין זיין קליינער עלפיאָריגער ברודערל, איז ער אים מכבד אויפן קול:

»אָ, ר׳ ליאָליע!... וואָס וועט עפּעס זאָגן אַ ייד ר׳ ליאָליע?«

ליאָליע האָט אינאיינעם מיט אים פיינט די שקצים, וואָס קומען צו דער שוועסטער דער זינגערין, און קען, ווי ער, איר קוויטשעריי נישט פאַרליידן. מאָנטשיק האָט אים ליב, דערפאַר וואָס ער איז אַ געשטעלטער און אַן אויסגעדאַרטער יידעלע, האָט אַ גוטן קאָפּ, כאַפּט אָפּט די שוועסטער אין

אַ ליגן און, דער עיקר, דערפאַר, וואָס פון אים, ליאָליען, וועט שוין געוויס עפּעס זיין. ער האָט אים אויך ליב דערפאַר, וואָס מירל האָט אים אַמאָל געזעהן, אָטדעם ליאָליען, געזאָגט, אַז ער געפעלט איר, און האָט אים איבערן קעפל אַ גלעט געטאָן. נעמט ער אים אָן פאַרן הענטל, פרעגט ביי אים עפּעס, דענסטמאָל ווען זיינע אויגן קוקן אין אַלכסון אויף מירלס בילד, און דער מוח טראַכט דאָסזעלבע, וואָס פריהער:

»עפּעס טוט זיך מיט מירלען.«

און איינמאָל אַרום דריי אַזייגער בייטאָג איז ער פאַר־טראַכט ביי אָטדעם טיש געזעסן און האָט מיט אַ מידן קול געענטפערט אַ „גוטן טאָג“ דעם לעצטן פון די פּאָר מנינים קליענטן, וואָס האָבן זיך ביי אים פונפריהמאָרגנאָן גע־פּראַוועט.

דער קאָפּ איז ביי אים געווען מאַט און פול מיט די טור־מלדיגע געשעהענישן פון נעכטיגן איבערגעלעבטן טאָג. דאָרטן, אין פאָרשטאָט, ביים פעטער יעקב־יוסלען אין שטוב האָט דעם צווייטן טאָג די גאַנצע משפּחה זיידענאָווסקי געקאָכט און געזאָטן, און מירל איז שוין דאָרטן דעם צווייטן מעת־לעת נישט געווען און האָט שוין געוואוינט אין האָטעל, וואָס אויף דער שטילער בולוואַרגאַס. עלף אַזייגער אינאָוונט האָט מען אַהין די מוטער זיינע, די מומע אסתר, אַרויסגערופן און איר דורכן טעלעפאָן איבערגעגעבן אויפגערעגטע ידיעות וועגן דעם, וואָס דאָרטן אין דער איבערגעפולט צעשראָקענער שטוב קומט פאָר:

»שמואליק איז פאַרשוואונדן... פון נעכטן פאַרנאַכט אָן איז ער פאַרשוואונדן... מ'האָט אים שוין געזוכט... אומעטום אין שטאָט האָט מען אים שוין געזוכט. אַ?.. אין גוראַלניע?.. אין גוראַלניע אויך.«

מאָנטשיק איז געלעגן אויסגעטאָן אין בעט און האָט ביז דריי אַזייגער אויף דער מוטער געוואַרט. ס'האָט אים געשאָסן אין קאָפּ, און די גאַנצע שרעק, וואָס דאָרטן ביי די זיידענאָווסקיס אין שטוב, איז דא אין אים געווען טיף פאַרגראָבן. ער האָט נישט גערעדט, נאָר ביי אים אין מוח האָט זיך שוין עפּעס געדרייט וועגן דעם, וואָס דאָרטן קומט איצט פאָר און וואָס ביי אַלע קרובים ליגט דאָרטן אויף אים, מאָנטשיקן, אַ חשד, און ס'איז דאָך נאַריש... ער קען איצט אַהין נישט קומען.

אַרום פיר אַזייגער פאַרטאָג האָט זיך די מוטער פונדאָרטן אומגעקערט. ער האָט איר אַליין אין די אונטערשטע וועש די טיר געעפנט און איז נאָכדעם לאַנג געזעסן ביי איר אויפן בעט. זיין צעטראָגענער מוח איז בשעת מעשה געווען פול מיט פלינקער אַרבעט, און די מוטער האָט דאָך צייט געהאַט... זי האָט שוין, אַפּנים, אויך געוואוסט וועגן חשד, וואָס פאַלט אויף אים, און האָט שוין גאָר פאַמעליך די מרה־שחורהדיגע נייס איבערגעגעבן:

»וואָס נו?.. ער איז נישטאָ, שמואליק, און מ'האָט מוראָ, אַז ס'איז מיט אים עפּעס געשעהן.«

...אַז יענער טוט אָפּ אַזעלכע מעשים:

באַלד נאָך „יענערס" אַוועקגיין האָט ער אינדרויסן צו־געקלעפּט אַ בלעטל, אַז די שטוב פאַרדינגט זיך, און אַז די מעבל פאַרקויפט ער, און אַ בריוו, זאָגט מען, האָט ער צו די פאָטער און מוטער געלאָזט. זיי שעמען זיך, אַ סברה, אָטדעם בריוו צו באווייזן...

»אידאַ שפּאָליאַנסקיס שוואָגער דערציילט, אַז ער האָט אים נעכטן פאַרנאַכט געזעהן זיך אַרומדרייען לעבן קראָ־מאָווסקעס אַפּטייק. איצט האָט עמיצער איבערגעלייענט אין דער אָונטצייטונג, אַז אין שפּיטאָלוועלדל האָט מען

אַ געהאַנגענעם געפֿונען׳ איז מען אָקאָרשט נאָרוואָס אין אַנאַטאָמישן טעאַטער אַוועקגעלאָפֿן.«

מאָנטשיק איז איינגעשלאָפֿן מיטן טאָגליכט׳ און געחלומט האָט זיך אים׳ אַז ער וואוינט אין דעמזעלבן האָטעל׳ וואָס מירל׳ אין צווייטן חדר וואוינט ער דאָרטן׳ און זעהט דורכן פֿענסטער׳ ווי שמואליק דרייט זיך דאָרטן אַהין און צוריק איבערן טראָטואַר אַרום.

איצט׳ נאָכן האַלבן טאָג אַרבֿעט׳ איז ער שוין געווען אַזוי מיד און פֿאַרטראָגן׳ און געדענקט האָט ער שוין׳ אַז ס׳איז אַ נאַרעשקייט׳ אָטדאָס׳ וואָס׳ אויפֿשטייענדיג פֿון שלאָף׳ האָט זיך אים אויסגעוויזן׳ אַז ער מוז נאָך היינט צו מירלען אין האָטעל אַריינגיין׳ און אַז מירל וועט מיט זיין קומען שטאַרק צופֿרידן ווערן. ער האָט נאָך באַדאַרפֿט זיין אין די בֿענק און זיך אויפֿן בֿירזשעראָג מיט עטליכע מענשן זעהן. האָט ער אין איילעניש די אָנגעוואָרפֿענע כֿאַפֿירן אין פֿייערקאַסע פֿאַרשלאָסן און געכֿאַפֿט אויף זיך דעם פֿאַלטאָ. נאָר אינדרויסן בֿיי דער טיר איז ער פּלוצים אַזוי בֿלאַס און פֿאַרשטיינערט געוואָרן׳ גלייך ער וואָלט פֿאַר זיך אַ בֿלאָנזשענדיגן מת דערזעהן: אַקעגן אים אויפֿן טראָטואַר איז געשטאַנען שמואליק מיט זיין מאַט געלן ערדישן פּנים; ער האָט נישט געוואָלט זאָגן׳ וואו ער האָט זיך די לעצטע צוויי נעכט אַרומגע־וואַלגערט׳ און איז איצט אָנגעקומען צו אים׳ מאָנטשיקן׳ נאָך אַ טובֿה:

»צוריק מיט צוויי טעג׳ האָט ער דערציילט׳ איז מירל פֿון שטובֿ אַוועקגעגאַנגען און האָט בֿיי אים קיין געלט נישט געוואָלט נעמען... ער האָט זי געבֿעטן׳ נאָר זי האָט נישט געוואָלט און איז אַוועקגעגאַנגען... און איצט... אפֿשר וואָלט איצט מאָנטשיק אַריינגעגאַנגען צו איר און וואָלט זי בֿעטן׳ זי זאָל נעמען געלט...«

XVI.

אין אַ פּאָר וואָכן אַרום איז אַ וואוקסיגער יונגערמאַן אין אַ שוואַרצן האַרבסטמאַנטל און שטאַרק בּרייטן אויסלענדישן הוט אַרויסגעגאַנגען פון אַ הויז מיט מעבּלירטע צימערן, וואָס אויף דער צענטראַלגאַס, און האָט זיך פּאַמעליך געלאָזט גיין אַראָפּ, צו דער קייטנבּריק פון פאָרשטאָט.

דאָס איז געווען הערץ, דער אַקושאָרקעס בּאַקאַנטער, הערץ.

זעקס וואָכן נאָכאַנאַנד האָט ער בּיי זיך אין פּאַרוואָרפענעם שטעטעלע געשמייכלט פון מירלס בּריוו, וואָס אין אים האָט זי אים געבּעטן קומען, און איצט איז ער שוין אַהער אַראָפּגעפאָרן, ווי אויף אַ ווערטל און גלאַטאַזוי. אַרום צוועלף אַזייגער בּייטאָג, ווען ער האָט זיך דאָ אין שטאָט אינם מעבּלירטן צימער אויפגעכאַפּט, האָט ער זיך מיטאַמאָל דערמאָנט, אַז ער איז נאָך אַ בּחור; אַז ער איז שוין אַלט צווייאונדרייסיג יאָר, און אים אַליין געפעלן שוין צייטנווייז נישט פיל פון די אייגענע אָנגעשריבּענע זאַכן; אַז מירל, וועמען ער האָט, פאָרנדיג אַהער, אינזינען געהאַט, האָט דאָ אין שטאָט אַ מאַן, אַ שטוב מיט אַ גאַנצער משפּחה קרובים. און ס׳קומט אים דאָך... ס׳קומט אים אָטדאָס, וואָס בּשעת ער טוט זיך איצט אָן, לאַכט ער אָפּטמאָל אויפן קול און מאַכט חוזק פון זיך אַליין.

עטליכע טעג האָט ער זיך דאָ איבּער די גאַסן אַרומגעדרייט און האָט געהאַט דערבּיי אַ שמייכלדיגן פּנים.

»וואָס טוט ער דאָ אין שטאָט?«

ס׳איז מערנישט: ער איז שוין דאָס ערשטע מאָל אין לעבּן אַהער געקומען, איז כּדאי געווען בּאַטראַכטן דעם

בוי פון די הייזער און פון טעאַטער, זיך אַראָפּלאָזן צו דער קייטנבריק, זיך דאָרטן אָפּשטעלן לעבן שקצים, וואָס קייען יאָדערן און צוזאַמען מיט זיי זעהן, ווי דער אייז פונם ברייטן טייך איז שוין אויף שטיקער צעשפּאָלטן און וואַרט אין גרויס שטילקייט עפּעס אויף אַ ידיעה פון דער ווייט.

און איינמאָל האָט ער זיך דאָך ווייטער פון קייטנבריק איבער דער פאָרשטאָט געלאָזן גיין און ווידער גענומען שמייכלען פון מירלס בריוו, וואָס ליגט ביי אים אין טאַש.

ס'איז געווען נאָהענט צו פּורים, און דער ליכטיגער טאָג האָט געשפּינט זיין וואַרעמקייט פון גאָרער זונענשיין און פון זויבערער פאַרפּסחדיגער לופט. רעדער פון לויפנדיגע דראָזשקעס האָבן הילכיגער, ווי תמיד, אָן די פרישאָפּגע־דעקטע שטיינער געקלאַפּט, און פון דער זון איז שוין צו פאַרנאַכטצו אַ טייכל פון צעלאָזטן זילבער געוואָרן און געשטראַלט אַהין צו די נאָהענטע און ווייטע בערג, וואָס אַרויס דער שטאָט:

»דער עיקר זיינען זיי, די שוואַרצע ערדפלעקן, וואָס שמעלצן זיך דאָרטן צווישן צעגייענדיגן שניי.«

דענסטמאָל זיינען אויף די גאַסנבוימער צוויטשערנדיגע פייגעלאַך פון די כלים אַרויס, און ערציהערינס האָבן זיך מיט זייערע קינדער אַהיים אומגעקערט. און אין דער לופט האָט גענומען שמעקן מיט גרינגן פראָסט, מיט יונגמיידל און מיט שמחה פון קליינשטעטלדיגע קינדער, וואָס הערן שוין אויף „גיין ביינאַכט“.

הערץ האָט געטראָפן שמואליקס פליגל פאַרשלאָסן און פוסט און האָט זיך אָפּגעשטעלט. אַ דורכגייענדיגער ייד האָט אים אָנגעוויזן צו די זיידענאָווסקיס אין דער גרויסער

שטוב, איז ער אַהין אין פעדערשטיבל אַריינגעקומען און האָט זיך אויף מירלען נאָכגעפרעגט.

ביי די זיידענאָוווסקיס אין עסצימער האָט מען דענסטמאָל געקלעפּט פּורימגרעט און האָניגפּאַרפל. דער גאַנצער לאַנגער טיש איז דאָרטן געווען פּאַרפלייצט מיט שטובמענשן, מיט יונגוואַרג און מיט קרובות. מ'האָט נישט געקענט איבערטראָגן פונם קליינעם קלייענדיגן יינגעלע, וואָס שטופּט די הענט אין די וואַרעמע האָניגפּאַרפל, און עמיצער האָט דאָרטן אָנגעשריען אויף אים אויפן קול:

»פע, דו!... וואָס לעקסטו די פינגער?«

צומאָנהייב האָט דאָ הערצן אין פעדערשטיבל די דינסט־מיידל באַגעגנט. זי האָט נישט געוואוסט, וואָס אים צו ענטפערן, און איז מיט זיין שאלה אין עסצימער אַוועק. און באַלד האָבן זיך אַהער פון עסצימער מער פון אַ מנין מענשן אַ לאָז געטאָן. זיי האָבן טונקל געמאַכט די שיין, וואָס אין קליינעם חדר, און האָבן נייגעריג אַרומגעשטעלט אים, דעם פרעמדן יונגנמאַן, ביי וועמען דער פּנים איז אין יעדער רגע גרייט אַ שמייכל צו טאָן.

איינע אַ פריילן האָט, קוקנדיג אויף אים, שטאַרק גע־וואָלט וויסן, ווער ער איז, און האָט אָנגערופן דעם נאָמען פון האָטעל, וואו מירל וואוינט:

»אין צוויי צימערן וואוינט זי דאָרטן.«

אַ צווייטע האָט געוואוסט, אַז מירל וואַרט דאָרטן די גאַנצע צייט אויף אַ מענשן, וואָס באַדאַרף צו איר אַהער אין שטאָט קומען. זי האָט צוגעגעבן מיט אַ רמז אויף שמואליקן, וואָס איז צוריק מיט אַ פּאָר טעג דאָרטן אין האָטעל געווען און זיך בשום אופן צו איר נישט געקענט דערשלאָגן:

»זי איז, דוכט זיך, עפּעס נישט געזונט, מירל... שוין, דוכט זיך, עטליכע טעג, זינט זי ליגט צו בעט.«

פּלוצים האָט זיך די שוויגער אַליין אויף דער שוועל פון חדר באַוויזן און האָט גענומען פינקלען מיט די קורצזיכטיגע אויגן:

»שאַ!... וואָס האָט מען זיך דאָ אָנגעשטעלט?«

מ׳האָט איר אָנגעוויזן אויף אים, דעם פרעמדן בחור, וואָס פרעגט אויף מירלען, האָט זי געטאָן צו אים אַ פּאָר שפּאַן, אַ ווײַלע האָט זי אויף אים אַזוי מיט די צוזאַמענגע־צויגענע אויגן געקוקט, און נאָכדעם האָט זי אויסגעשטרעקט איר האַנט צו איר קליינעם יינגעלע און אים אָװעקגענומען פונם פרעמדן בחור מיט אַזאַ פאָרזיכטיגקייט, גלייך זי װאָלט מורא האָבן, ער זאָל זיך אָן אָטדעם פרעמדן בחור אָנרירן און זאָל טמא װערן. זי האָט אויסגעשפּיגן אָנאַזייט, ווי מען שפּייט, בשעת מ׳דערמאָנט עמיצנס אַ שלעכטע חולאת און האָט שוין געזאָגט מיט אַ מינע פון אַ מענשן, וואָס קער זיך לחלוטין מיט אָטדעם בחור נישט אָן:

»נו, יאָ... זי וואוינט דאָרטן... אין האָטעל וואוינט זי.«

נאָך אַלעמען

IV

I.

דאָס איז געווען אין די פּראָסטיגע שטורעמשנייען, וואָס צווישן גרויס־חגא און צווישן גוישן נאַיאָר.

מיט אַ רויטן פּנים פון קעלט איז וועלוול בורנעס גע־שטאַנען ביי זיין פאָטער אין עסצימער. ער איז נאָרוואָס אָנגעקומען פון זיין פולוואַריק און האָט ניִשט געקענט תּופס זיין, וואָס אַרום אים קומט פאָר. כמעט אַלע שטובמענשן זיינען מיט אומעטיגע פּנימער געשטאַנען אַרום אַ יידן אַ משולח און געהערט, ווי ער דערציילט:

»ער האַלט ביים עק, ר׳ גדליה... דער דאָקטער פון קרייזשטאָט האָט געזאָגט, אַז ער האָט דאָ נישט וואָס צו טאָן. זיין שוועסטער פון אויסלאַנד איז שוין געקומען... און די טאָכטער... די טאָכטער, זאָגט מען, איז שלאַף... אַ סברה, אַז דאָרטן, ביי איר שווער אין שטוב, באַהאַלט מען פון איר די טעלעגראַמעס, וואָס מ׳שיקט פונדאַנען כמעט אַלע שעה.«

ס׳איז געווען שטיל, און דורך די צווייענדיגע פענסטער האָט שווייגנדיג אַריינגעקוקט דער גרויער ווינטערדיגער פאַרנאַכט; ער האָט געשפּרייט זיין פאָרכטיגן אומעט אין אַלע פאַרפינסטערטע חדרווינקלען, און דער גרויסער און שוואַרצער בופעט איז שוין אין אים אַיינגעוויקלט געווען און האָט מיט שטומען מוסר אַרויסגעקוקט צו די מענשנס מרה־שחורהדיגע פּנימער:

»האָט איר אים דאָ צוויי יאָר צייט געשאָלטן, ר׳ גדליהן... און איצט ליגט ער שוין אויפן טויטנבעט, און די תּלמוד־תּורהאינגלאַך גייען שוין פונזיינעטוועגן תהלים זאָגן.«

עמיצער האָט אויף די תּלמוד־תּורהאינגלאַך אינדרויסן אַרויס אָנגעוויזן, און אַלע האָבן באַלעגערט די פענסטער און געזעהן:

דאָרטן, ביי ר׳ גדליהן אין שטוב, לייכטן, ווי צו גסיסה, די פריהאָנגעצונדענע לאָמפּן — ניט פריילין איז שוין דאָרטן אין די חדרים. און דאָ, מיט דער טונקעלער גאַס, וואָס פאַר דער שטוב, גייען אין אָפּגעריסענע טולופּלאַך מער ווי פערציג תּלמוד־תּורהקינדער, קריכן מיט די פּיסלאַך טיף אינם אָנגעפאַלענעם שניי און פאָלגן די צוויי מלמדים, וואָס וויזן זיי דעם וועג אין אַסאַטענער קלויז.

ס׳איז אַריינגעקומען דער אָרטיגער אָנגענומענער שוחט, יענער זעלבער שוחט, ווענען מ׳האָט אַמאָל, בשעתן אָפּלאָזן די תּנאים, פאַר אַ בּורר צו ר׳ גדליהן געשיקט. ער האָט דערציילט:

»דאָס גייט ער פונדאָרטן... מ׳האָט נאָרוואָס די צוואה איבערגעשריבן און צעטיילט די אכצנטויזנט רובל ריווח, וואָס די סוחרים פון קרייזשטאָט גיבן פאַרן חלק אין גרויסן קאַשפּעריווקער וואַלד. צוועלפטויזנטזיבנהונדערט טרעפן אָן די איבערגעבליבענע חובות, דרייצנהונדערט רובל אויף עולמות.«

ביים שוחט איז געווען אַן אומעטיגער באַשעפטיגטער פּנים, און אויסגעזעהן האָט ער געהייליגט און אָפּגעשיידט פון עולם־הזה, ווי באַלד נאָך טבילה, בשעת ער נעמט זיך טאָן אַ גאָטספאָרכטיגע זאַך.

אברהם משה בורנעס אַליין איז דאָ לעבן אים געשטאַנען

און פיל פּאַפּיראָסן געראויכערט, אים צולעצט אָפּגערופן אין קאַבינעט און זיך גענומען מיט אים מיישב זיין:

»ווי קלערט ער? אפשר וואָלט ער, אברהם משה, איצט באַדאַרפט צו ר' גדליהן אַריינגיין?«

און וועלוול איז אַהין אין קאַבינעט נאָכגעגאַנגען און זיין אויער צוגעלייגט. דער שוחט האָט פאַרקנייטשט דעם שטערן:

»וואָס האָט מען דאָ וואָס צו קלערן? ס'וואָלט אוודאי גלייך געווען.«

דענסטמאָל איז אים, וועלוולען, פיל גרינגער געוואָרן, און גנבען האָט ער זיך אָנגעהייבן אין פינסטערן קאָרידאָר, וואו עס איז געהאַנגען זיין ברייטער וועגפּוטער. ער האָט זיך דאָרטן בגנבה אָנגעטאָן און זיך שטיל אינדרויסן אַרויסגערוקט.

ער האָט זיך געגנבעט מיט די הינטערגעסלאַך אַראָפּ צו ר' גדליהס שטוב. זיינע פיס זיינען געקראָכן טיף אינם ניי אויסגעפאַלענעם שניי, און די עקן פונם לאַנגן און ברייטן פוטער האָבן זיך נאָכגעשלעפּט און געלאָזט דורכויס סימנים. ס'איז געווען שטיל פון נאָכן שניישטורעם. אַלץ, פון דער בלאַסער שווייגנדיגער נאַכט ביז די שיטערע ערגעצוואו באַלויכטענע שטיבלאַך, האָט אויסגעזעהן מאָדנע וואַרטנדיג און שטום, ווי אין דער בלאַסער חשכות פון אַ חלום. פונערגעץ אַ זייטנגעסל האָט אַהער אַ שטאַרקער קלאַפּ פון אַ הויזטיר דערגרייכט, און אַ יידענע, וואָס איז פונדאָרטן אַרויסגעגאַנגען האָט אויסגעשריען צו איר שכנה אויפן קול:

»גאָט קען אים נאָך העלפן, ר' גדליהן!... ער האָט אוודאי פאַרדינט.«

ער האָט באַמערקט ר׳ גדליהס קרוב, דעם געוועזענעם קאַסיר, וואָס האָט זיך פונערגעץ אויפגיך צו ר׳ גדליהן אין שטוב אומגעקערט. ער האָט אים אָנגעיאָגט:

»איין וואָרט... וואָס הערט זיך? נישט גוט, אַ?«

דער קאַסיר האָט זיך אָפּגעשטעלט און האָט אַ זיפץ געטאָן:

»וואָס זאָל זיך הערן? אוודאי נישט גוט.«

ר׳ גדליהס קרוב האָט זיך נישט געחידושט, וואָס ער, וועלוול, דרייט זיך דאָ אַרום; ער האָט אים געענטפערט, ווי ר׳ גדליהס אַ גוטן פריינט. איז ער געגאַנגען ווייטער צו דער שטוב. אַ בינטל יידן זיינען דאָ אַרום ר׳ גדליהס אַ געוועזענעם משולח געשטאַנען און האָבן געהערט, ווי ער דערציילט וועגן גיטעלען, וואָס ליידט, שוין דעם דריטן מעת־לעת פון שטאַרקן קאָפּווייטאָג:

»ר׳ גדליהס שוועסטער זיצט דאָרטן לעבן איר אין פינסטערן שלאָפצימער; זי לאָזט גיטעלען פון בעט נישט אויפשטיין.«

ער האָט דעם בינטל אויסגעפּעלט, אַרומגעגאַנגען די שטוב פון דער צווייטער זייט און זיך אָפּגעשטעלט לעבן באַלויכטענעם פענסטער פון מירלס חדר:

»אפנים, דאָ ליגט ער, ר׳ גדליה.«

אַן אַלטעטשקער ייד, אַ קראַנקער, אַ הוסטנדיגער און אַ למדן, איז אַהער אָנגעקומען מיטן שמאָלן געסל, וואָס פירט פון אסאטענער קלויז. דער ייד האָט זיך קרעכצנדיג אָפּגעשטעלט, אים מיט זיינע קאַליע אויגן אין פנים אַריינגעקוקט און, קרעכצנדיג, זיך דערפרעגט:

»ווער איז?... אוי... אוי... וועלוול?.«

דער אַלטעטשקער האָט זיך געקלאָגט אויף דער עלטער, אויפן לעבן און אויפן טויט. וועלוול האָט איבערגעוואַרט, ביז דער ייד איז אויף ר׳ גדליהס גאַניק פאַרשוואונדן, און

האָט זיך נעהענטער צום פענסטער צוגערוקט. איצט האָט ער שוין געזעהן אַלץ, וואָס דאָרטן אין חדר איז פאָר־געקומען. ס׳האָט זיך געמאָלט, ווי ס׳שמעקט דאָרטן מיט רפואות, מיטן גערוך פון שלאַפן און פון נאָהענטן טויט, און געדוכט האָט זיך, אַז ס׳איז דאָרטן שטיל, אומגעוואוינ־ליך שטיל. ביים טישל, וואו ס׳האָט אונטער אַ בלויען אַבאַזשור דער לאָמפּ געברענט, איז געזעסן דער אָרטיגער אָנגענומענער פעלדשער. ער איז שוין עטליכע נעכט נישט געשלאָפן, איז ביי אים דער פּנים אומעטיג געווען, און געקוקט האָט ער גלייך אַהין צום שלאַפנס בעט, וואוהין ס׳איז פונאונטערן אַבאַזשור די אַראָפּגעזעצטע בלויע שיין געפאַלן. אברהמל דער רב האָט זיך דאָרטן אַהין און צוריק צוזאַמען מיט זיין שאָטן, ווי אויף די שפּיצפינגער, אַרומגעדרייט און דערביי געהאַט אַ שטאַרק אומגליקליכן און צעטראָגענעם אויסזעהן; דער רעכטער אונטער־געהויבענער אַקסל האָט ביי אים געשטאַרצט אינדערהייך, און פונם צווייטן אַקסל, פונם אַראָפּגעלאָזטן, איז אַראָפּ־געהאַנגען די לינקע האַנט מאָדנע, ווי אַ געליימטע, זיך אינגאַנצן באַהאַלטן אינם אַרבל און זיך, ווי פון זיך אַליין, אַהין און צוריק געשאָקלט. און דאָרטן, אויפן בעט, וואָס ביי דער וואַנט, איז דער שלאַפער, אפנים, פאַרטראַכט געלעגן. דער קאָפּ איז ביי אים געווען אָפּגעגאָלט צוליב די פּיאַווקעס, וואָס מ׳האָט אים נאָכן דאָקטערס אַוועקפאָרן געשטעלט, האָבן זיך דערפאַר די פּיאות מיט דער באָרד געדוכט צופיל גרויס און צופיל שוואַרץ, און דער פּנים — צופיל אויסגעדאַרט און צופיל קליין. אָט האָט זיך דאָרטן זיין קאָפּ פּאַמעליך, פּאַמעליך אַהין און צוריק אַ ריר גע־טאָן, די מענשן, וואָס אין חדר, זיינען נעהענטער צום בעט צוגעגאַנגען. וועלוול האָט זיך דאָ אויף די שפּיצ־פינגער אויפגעשטעלט און געזעהן, ווי מ׳פּאָלגט אים, ר׳

גדליהן, און מ׳זעצט אים אויף; ווי מ׳טוט אים אויס נאַקעט און מ׳ציהט אויף אים אַרויף אַ ווייסע העמד, אַ נייע און אַ בלאנקנדיגע, וואָס אין איר זעהט ער, ר׳ גדליה, אויס געהייליגט און ריין, ווי אום יום־כפור פאַרנאַכט, נאָך אַ מעת־לעת פאַסטן. פאַמעליך, פאַמעליך האָט מען אים צו־ריק אויפן קישן אַראָפּגעלאָזן און זיך אײַנגעבויגן הערן, וואָס ער זאָגט. עמיצער האָט אַהער אין צימער מירלס בילד אַרײַנגעטראָגן און עס הינטנאַרום אברהמל דעם רב באַ־וויזן. אברהמל האָט ברוגז צו יענעם מיט דער האַנט געמאַכט:

»מ׳באַדאַרף נישט. מ׳באַדאַרף נישט.«

דאָס האָט, אפנים, ר׳ גדליה וועגן דער טאָכטער זיינער געפרעגט.

און ווידער האָט מען זיך אײַנגעבויגן צו אים און גע־הערט, וואָס ער זאָגט. אַפנים, פון זיינע רייד האָט ביים האַרצן פאַרקלעמט. די שוועסטער זיינע האָט זיך אינאַזייט אַוועקגעדרייט און גענומען כליפּען און ווישן די אויגן. פלוצים האָט ער דערזעהן, ווי דער פעלדשער ראַמט עפּעס דעם רב אויפן אויער, און דער רב שאָקלט מיטן קאָפּ און לאָזט זיך פונם צימער אַרויס. ער האָט דעם פענסטער פאַרלאָזן און זיך געלאָזט צום גאַניק. אַ יידי, אַ משולח, האָט דאָרטן געזוכט אַ פור, כדי אין נאָהענטן דאָרף נאָך פיאַוקעס צו פאָרן. האָט ער, וועלוול, אָטדעם יידן ביים אַרבל אָנגענומען און אים גענומען פירן צו זיין פאָטער אַהיים:

»אָט איז מיין פור. זי איז געשפּאַנט... הייסט אים שמייסן, דעם פורמאַן.«

אַרום צוועלף אַזייגער ביינאַכט, האָט זיך פונדרויסן צו בורנעסן אין עסצימער אַ געלויפעריי מיט קולות דער־הערט.ביידע מיידלאַך זיינען, זיצנדיג ביים טיש, געוואָרן טויט. עמיצער פון זיי האָט זיך פאַרן האַרצן אַ כאַפּ געטאָן. אַ צווייטער האָט אַ קוק געגעבן אינדרויסן אַרויס דורכן צווייענדיגן פענסטער, דערזעהן דאָרטן די מענשן, וואָס דרייען זיך אין דער בלאַסער נאַכטחשכות, און זיך מיט שרעק צוריק צום טיש אויסגעדרייט:

»אוי ווי!... זיך שוין, אַפנים, געפעלט ר׳ גדליה.«

איינס פון די צוויי קינדער, וואָס זיינען אין אָנטאָן אויף דער קאַנאַפּע געשלאָפן, האָט זיך אויפגעכאַפּט מיט אַ דערשראָקענעם געוויין; די מיידלאַך האָבן מורא געהאַט אַליין אין שטוב צו בלייבן, און וועלוול האָט אויף זיך געשווינט דעם פוטער געכאַפּט און איז מיט אַ קלאַפּנדיגן האַרץ ווידעראַמאָל אינדרויסן אַרויסגעלאָפן. איצט האָט ער זיך שוין ניט געגנבעט הינטנאַרום, נאָר געגאַנגען גלייך מיט דער ברייטער גאַס, וואו אינם רוב הייזער האָט זיך נאָך געלויכטן. אין מאַרק זיינען געשטאַנען פיל יידן אין אַ בינטל און האָבן גערעדט אַלע צוזאַמען, ווי צו קידוש לבנה. עמיצער האָט דאָרטן געשריען אויפן קול:

»וואָס מיר נושא־המיטה...«

»האָב צייט!«

די גאַנצע שטעטל איז געווען וואַך. מענשן זיינען גע־גאַנגען אַראָפּ, צו ר׳ גדליהס שטוב. פון אַלע עקן שטאָט זיינען זיי אַהין געגאַנגען, און ער, וועלוול, איז געגאַנגען צוזאַמען מיט זיי און זיך צוזאַמען מיט זיי דאָרטן אין שטוב פון איין איבערגעפילטן חדר אין צווייטן געשטופּט. אינם באַלעגערטן עסצימער האָט ער זיין וואוקסיגן פאָטער דערזעהן; יענער איז אָפּגעזונדערט פון אַלעמען גע־שטאַנען אָנגעשפּאַרט אָן אַלמער און מרה־שחורהדיג גע־

רויכערט פון זיין זילבערנעם ציגאַרשפּיץ. און דער איינגאַנג אין דריטן חדר איז שוין אַזוי ענג געווען; אַסך ליכט האָבן דאָרטן געברענט, און פיל וויינענדיגע קולות האָבן זיך פונדאָרטן געטראָגן. אים, וועלוולען, האָט מען דאָרטן געשטופּט פון אַלע זייטן. עמיצער האָט הינטער זיינע פּלייצעס אָנגעוויזן אַהין, אויף ר׳ גדליהס איידעם, וועלכער איז נאָרוואָס פון וואָקזאַל געקומען. און ווען ער האָט זיך דערמאָנט, אַז ער באַדאַרף ווייטער נישט גיין, האָט ער זיך שוין געפונען אינווייניג, אינ׳ם חדר מיט די פיל אָנגעצונדענע ליכט, און קיינער האָט זיך שוין אַרום אים נישט געשטופּט. לינקס פון אים, אין איין שורה מיט גיטעלען און מיט דער אויסלענדישער שוועסטער, איז דער נאָרוואָס געקומענער איידעם געווען אָנגעבויגן איבערן מת, און אַקעגן איז מיט אַ פאַרקרימטן פּנים געשטאַנען אברהמל דער רב און געקוקט צו אים אַזוי מאָדנע; ער האָט געוואָלט, אַז ער, וועלוול, זאָל זעהן, אַז ער איז טאַקע באמת ר׳ גדליהס אַ גוטער פריינט געווען, און אַז פון זיינע רבנישע אויגן גיסן זיך איצט טרערן.

מיטן גרויען טאָגליכט האָט מען די מיטה מיטן מת פון שטוב אַרויסגעטראָגן. שמאָל און קורץ איז אָטדי מיטה געווען און אויסגעזעהן האָט זי, ווי אַ קינדערשע. מ׳איז מיט איר געלאָפן, ווי מיט עפּעס אַ זאַך, וואָס מ׳באַדאַרף וואָס גיכער פון מענשן באַהאַלטן. געטראָגן האָבן זי אויף די אַקסלען דער רב מיטן דיין, ביידע שוחטים, דער איידעם און נאָך עפּעס אַ פּשוטער יונגערמאַן, וואָס פלעגט ביי ר׳ גדליהן אין מיל אַלע וואָך צוויי פורלאַך מעל קויפן. עמיצער האָט אים, וועלוולען, נעהענטער צו דער מיטה צוגערוקט און אָוועקגעשטופּט דעם פּשוטן יונגנמאַן:
»לאָז, לאָז, ס׳איז וועלוול בורנעס.«

און וועלוול האָט זיין אַקסל אונטערגערוקט און האָט צוזאַמען מיטן אײדעם געטראָגן ווייט, ווייט ביזן בית־עולם. ווען ער האָט די מיטה אָפּגעלאָזט, איז ער שוין אַזוי צעטומלט און פאַרנעפּלט געווען. דער פּשוטער יונגערמאַן האָט זיך געפילט צו אים נאָהענט, דערפאַר וואָס ער האָט אים זיין אָרט ביי דער מיטה אָפּגעטרעטן, צוגעגאַנגען צו אים און געזאָגט:

»גרינג, ר׳ גדליה, אַ? אויסגעדאַרט...«

און ער האָט דעם יונגנמאַן אין פּנים געקוקט און זיך נישט געקענט דערמאָנען, וויאַזוי מ׳רופט אים, און וואו ער האָט אים געזעהן.

II.

גיטעלע מיט ר׳ גדליהס שוועסטער זיינען דאָרטן אין שטוב שבעה אָפּגעזעסן, און אַברהמל דער רב האָט אַהין פון גאַס צוויי מאָל אין טאָג אַ מנין געשלעפּט. ער האָט קיין איינציגן מענשן נישט דורכגעלאָזט:

»נישקשה... ר׳ גדליה האָט ביי אייך פאַרדינט.«

יידן האָבן געפאָלגט און זיינען געגאַנגען אַהין צו מנין, געזעהן ווי אין שטוב איז פּוסט און שטיל, און ווי דאָרטן אין זאַל זיצט גיטעלע לעבן ר׳ גדליהס שוועסטער אויף דער ערד, קוקט אַראָפּ אויף דער פּאָדלאָגע און שוויגט.

ר׳ גדליהס שוועסטער האָט געוואָלט, אַז גיטעלע זאָל מיט איר פאָרן צו איר קיין אויסלאַנד. ווען קיינער איז דאָ אין שטוב נישט געווען, האָט זי זיצנדיג לעבן גיטעלען אויף דער ערד, געטענהט פאָרן קרוב דעם קאַסיר און פאַר אברהמל דעם רב:

»כ׳מיין, ווען האָט זי דאָ, גיטעלע?... כ׳מיין, וואָס וועט זי דאָ זיצן?«

»און אויף אַ שטיקל צייט... אויף אַ שטיקל צייט מעג זי דאָך, לכל הפּחות, צו מיר צופאָרן.«

דער רב מיטן קאַסיר האָבן דערויף וואָס צו זאָגן נישט געהאַט, און די שוועסטער אַליין האָט שוין אין דער ערנסטקייט פון איר אייגענעם קול נישט געגלויבט. גיטעלע האָט איר קאָפּ נישט אויפגעהויבן, און אין חדר איז געווען שטיל, און אַ פּוסטקייט פון נאָך אַלעמען האָט זיך געקלאַפּט צו די ווענט און צום באַלקן און דערמאָנט, אַז ר׳ גדליה איז שוין טויט, און אַז גיטעלע האָט שוין אײַנ־ערגעץ קיין אָרט נישט.

מ׳האָט געזוכט אַ קונה אויף ר׳ גדליהס שטוב און נישט געפונען. די מעבל האָט מען אויספאַרקויפט הינטנאַרום, אָהן גיטעלעס וויסן, און אַ סטאָליער האָט מען שוין אײנם טאָג פון אַוועקפאָרן געדונגען און אים געהייסן פונ־דרויסן מיט ברעטלאַך די פענסטער פאַרשלאָגן.

געזעגענען זיך זיינען געקומען אברהמל דער רב, דער געוועזענער קאַסיר מיט זיין ווייב, ליבקע די רביצין, און נאָך עפּעס אַן אַלטע קרעכצנדיגע יידענע, אַן אַלמנה, וואָס פלעגט ביי גיטעלען נעמען אַלע פרייטאָג אַ חלה צוליב אַן אָרעמען שוסטער, אַ מטופל. זי האָט איצט מער ווי תמיד געהאַלטן אין איין זיפצן, אָטדי יידענע, און איבער עפּעס נישט אויפגעהערט דערציילן וועגן איר עלטערער געשטאָרבענער טאָכטער:

»האָט זי זיך געהאַלטן אין איין בעטן ביים רבונו של עולם: רבונו של עולם, וואָס טויג דיר מיין טאָכטער? נעם בעסער מיך...«

גיטעלע איז געווען צופיל אָנגעפּעלצט און צופיל פאַר־בונדן, אַזוי אַז מ׳האָט איר פּנים נישט אַרויסגעזעהן. זי האָט אויסגעזעהן, ווי פאַרשטיינערט, געזעסן אויף איין אָרט און נישט גערעדט. פון שטוב איז זי אַרויסגעגאַנגען

צולעצט. נאָר בשעת זי האָט זיך אויפן שליטן געוואָלט אַרויפזעצן, איז מיט איר עפּעס געשעהן. דער קאָפּ האָט זיך איר פאַרדרייט, און געדוכט האָט זיך, אַז זי פאַלט אום. מ׳האָט זי געוואָלט אונטערהאַלטן און אויפן שליטן אַוועקזעצן, נאָר זי האָט זיך נישט געלאָזט און זיך באַ־פרייט, אַרויפגעגאַנגען נאָכאַמאָל אויף די טרעפּלאַך און געגעבן אַ קוש די מזוזה.

און אין שטאָט האָט מען נאָך דערציילט, אַז וועלוול בורנעס איז אין יענעם טאָג אויפן וואָקזאַל געווען, אַז ער איז דאָרטן צו גיטעלען צוגעגאַנגען און איר געזאָגט:

»זייט געזונט, האָט ער איר געזאָגט.«

און זי, גיטעלע, האָט זיך אויפגעשטעלט פונם בענקל, וואָס אין צווייטן קלאַס, און האָט אים געענטפערט:

»גאָט קאָן אים נאָך העלפן, האָט זי אים געענטפערט.«

אינם לעצטן וואַרעמען שבת, וואָס פאַר פסח, זיינען אַ שטיק פינף אָרטיגע שניידעריונגען געגאַנגען מיט דער פרישׂ אויסגעטרעטענער סטעזשקע, וואָס אַראָפּ דעם שטעטל. זיי זיינען געווען צופרידן פון דער בלאָטע, וואָס טריקנט, און פון דער פסחדיגער רוה, וואָס איז שוין נאָהענט, זיך געוועריטלט און נישט דורכגעלאָזט פונ־ווייטנס קיין איינציגע אויסגערוהטע דינסטמיידל.

ס׳איז זיי געפעלן געוואָרן דער גאַניק פון ר׳ גדליהס פאַרלאָזטער שטוב, האָבן זיי זיך אויף אים געשטעלט וואַרעמען קעגן דער זון, זיך סוף־כל־סוף גענומען ראַנגלען און אומגערן אויסגעזעצט אַ פּאָר שויבן פון די פאָרנטיגע פענסטער.

דאָס האָט דערזעהן אַן עלטערער ייד, אַ שטאָטבעל־הבית, וואָס איז פאַרביי צו מנחה געגאַנגען. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און האָט אויף די שניידעריונגען אָנגעשריען:

»אראָפּט, שקצים, פון גאַניק... אַ רוח אין אייערע ביינער, קיין דרך־ארץ האָט עס נישט.«

די שניידערריונגען האָבן געפּאָלגט און זײַנען פון גאַניק אראָפּ. און די שויבן זײַנען שוין אַזוי אויסגעשלאָגן געבליבן און האָבן בלינדערהייט דערמאָנט אָן פאַרשטאָט פון ווייטן כרך און אָן ר׳ גדליהס טאָכטער, וואָס איז אַהער נאָכן פאָטערס טויט אפילו אַ קוק טאָן נישט אראָפּגעקומען. יידן האָבן אויף איר געקוקט, אויף אָטדער שטוב, וואָס שטייט פּוסט און האָט קיין יורש נישט:

»טאָקע געשטאָרבן ר׳ גדליה, אַ? נישטאָ.«

און אברהמל דער רב האָט ערגעץ קהלשע געלט דערטאַפּט און דערפאַר געבויט אַ שטיבל אויף זײַן קבר. שטאָטבעלי־בתים האָבן געפּונען, אַז ס׳איז קרום. האָט ער זיך מיט זיי געקריגט און איז געבליבן בײַ זײַנעם:

»נישקשה, נישקשה... שיין אַזוי: ר׳ גדליה האָט געלאָזט קהל דרייצנהונדערט רובל, און קהל שטעלט אים אַ שטיבל אויפן קבר; איינס מיטן צווייטן קער זיך נישט אָן.«

ער איז דענסטמאָל גאַנצע טעג פון שטוב נישט אויסגעגאַנגען און האָט געלערנט משניות. ווען די שטיבל איז אויפן קבר פאַרטיק געוואָרן, האָט ער שוין געהאַלטן בײַ אַ סיום, אַרויסגעגאַנגען אויפן בית־עולם מיט אַ פּאָר מנינים יידן און האָט אויף ר׳ גדליהס קבר די לעצטע פּרקים מסיים געווען און קדיש אָפּגעזאָגט. אין דער אַלטער אַסאַטענער קלויז האָט זיך אין יענעם פריהמאָרגן לענגער, ווי אַלעמאָל, די צוועלפאַזייגערדיגע שעה געצויגן, און אברהמל דער רב איז דאָרטן מיט די צוריקגעקומענע פּאָר מנינים יידן געשטאַנען. מ׳האָט געהאַט פאַרחלשטע הערצער און גענומען אַ קאָפּ בראָנפן פאַר ר׳ גדליהס עליית־נשמה.

אין קלויז איז געווען וואָכעדיג און שטיל. דער ערשטער פּסחדיגער שטויב איז געלעגן אויף די שטענדערס און אויף די בענק, און דער שמש האָט שוין געהאַט געגעסן אָנבייסן ערגעצוואו ביי זיך אינדערהיים. מ'האָט געשמועסט וועגן דעם ווייסן העמד, וואָס ר' גדליה האָט זיך געהייסן אָנטאָן פאַרן טויט:

»איז אַ סברה, אַז די העמד איז אים געבליבן בירושה פון זיינעם אַן עלטערעלטערזיידן.«

דער רב האָט געהאַלטן דעם קעלישעק בראָנפן אין האַנט און האָט דערציילט דעם עולם וועגן ר' גדליהן ז"ל:

»איז דאָס געווען... שוין גאָר ביים לעצט איז דאָס געוועןּ טוט ער צו מיר אַ זאָג: אברהמל, טוט ער מיר אַ זאָג, — וואָס ווייסטו?... נאָר איינער, ווען איך פיל, אַז איך לאָז עמיצן איבער נאָך זיך, וואָלט איך געגאַנגען אַהין, ווי צום טאַנץ.«

דער עולם האָט געהערט און געשוויגן, און נאָר איינער אַ ייד, אַ פּועל בטל, אַן איבערגעשראָקענער, אַן אויסגעדאַרטער און אַ חניפהניק, האָט זיך צוגערוקט צו עמיצן הינטנאַרום און נאַריש געשמייכלט פונם אויסגעטרונקענעם קעלישעק בראָנפן. ער האָט געוואָלט מרמז זיין אויף די בחורים, וואָס מירל האָט פון תמיד אָן איבערן שטעטל נאָכגעשלעפּט נאָך זיך, און אויף דעם, וואָס זי איז נאָך זיין טויט אַהער נישט אַראָפּגעקומען, און האָט אַ שכל אויפגעטאָן:

»ר' גדליה האָט זי, אפנים, געקענט, די טאָכטער זיינע, אַ? ער האָט, אַפּנים, געוואוסט, ווער זי איז.«

אָקאָרשט אויף די אַנדערע טעג פּסח זיינען פון דער גובערניעשטאָט צו טאַראַבייען אין דאָרף די קינדער געקומען, און העלערס חבר, דער פּאָליטעכניק, איז אויך מיט זיי געווען. ער האָט זיך דאָרטן באַגעגנט מיט דער

אַקושאָרקע שאַץ , וואָס האָט שוין ביי דער צוקערפאַבריק געוואוינט, און האָט איר אין העלערס נאָמען דערציילט, אין וואָס מירלס חולאת איז באַשטאַנען דאָרטן אין שטאָט, בשעת ר׳ גדליה איז דאָ אויפן טויטנבעט געלעגן.

ביי אברהם משה בורנעס אין שטוב איז מען דענסטמאָל געוואָר געוואָרן, אַז מירל וואוינט שוין נישט מיטן מאַן נאָר באַזונדער, אין איין האָטעל מיט דער אַקושאָרקעס באַקאַנטן, הערצן; אַז זי איז עפּעס יאָ געגעט און נישט געגעט; אַז זי לאָזט צו זיך קיינעם פון איר מאַנס קרובים נישט צו, אַחוץ איינעם אַ געשוועסטערקינד זיינעם, וואָס איז נאָך אַ בחור און האָט, זאָגט מען, שטאַרקרייכע געשעפטן. אין אַ זונטיקדיגן ביטאָג האָט מען דאָרטן אין עסצימער געהאַט אָנגעהייבן וועגן דעם צו ריידן:

»וואָס האָט מען, וואָס צו קלערן? וועלוול מעג אַוודאי דאַנקען און לויבן גאט, וואָס ער איז ניצול געוואָרן.«

נאָר וועלוול איז פּלוצים אָנגעקומען אַהין פונם פאָטערס קאַבינעט, איז מען מיטאַמאָל שטיל געבליבן, זיך דערפילט שלעכט און אים אין פּנים נישט געקענט קוקן. ביידע מיידלאַך האָבן זיך איינציגווייז פון עסצימער אַרויסגעגליטשט, און נאָר די מוטער האָט זיך דאָרטן באַקוועמער און מיט אַלע פיר אויף דער קאַנאַפּע אַרויפגעזעצט.

ס׳איז געוואָרן שטיל.

»ווענלוול, האָט די מוטער געפרעגט, ווען וועט שוין אַמאָל נעמען אַן עק, ווענלוול?... ווען וועט שוין אַמאָל קומען די גוטע שעה?«

ווענלוול האָט זיך צו איר מיט אַ פאַרקרימטן פּנים אַ בייג געטאָן:

»אַ?...«

און באַלד האָט ער זיך ברוגזדיג אַוועקגעדרייט צום פענסטער און גענומען אַרויסקוקן אינדרויסן. ער האָט נישט

געוואוסט, וואָס מ׳וויל פון אים און וואָס מען דולט אים דעם קאָפּ, און האָט געקוקט צו דער שטוב פון ר׳ גדליהס קרוב, דעם קאַסיר, און צום מעבל, וואָס מ׳טראָגט פונדאָרטן אַרויס און מ׳לייגט אַרויף אויף די צוויי גרויסע אָנ־געלאָדענע פורן:

»אָט פאָרט שוין ר׳ גדליהס קרוב אויך אין קרייזשטאָט אַרויס, און קיינער וועט שוין דאָ אין שטעטל נישט בלייבן...«

טעג וועלן זיך שוין דאָ אין שטעטל ציהען אַזעלכע לאַנגע, הייסע און זומערדיג נודנע. אין שטעטל וועט זיין פוסט, און קיין דרך־ארץ וועט שוין נישט זיין, פאַר וועמען דאָ צו האָבן. און ער, וועלוול בורנעס... יאָ, די נייע דרייהונדערט דעסיאַטין שווארצע ערד, וואָס מ׳לייגט אים פאָר אַרום מיראַטאָווס טייך:

»ער וואָלט זיי באַדאַרפט נעמען אין אַרענדע, אָטדי נייע דרייהונדערט דעסיאַטין.«

III.

פונם קרומען סטודענט ליפּקיסן איז באַלד נאָך שבועות אָנגעקומען אַ בריוו:

ער האָט זיך געמאַכט אַן אָפּעראַציע אויפן פוס, און די אָפּעראַציע איז געלונגען.

פרייטאָגצונאַכטס נאָכן דאַוונען האָט מען וועגן דעם גערעדט אין אַסאַטענער קלויז:

»וואָס זשע, ס׳איז אַ נייס?... נאָר די אָדערן זיינען ביי אים געוועזן צונויפגעצויגן, און ס׳איז אַ סברה, ער זאָל אָנהייבן גיין גלייך, ווי אַלע מענשן.«

מ׳איז דאָרטן אויך געשטאַנען אַרום אַ מזרח־בעל־הבית, וואָס איז אָקאָרשט פאַרנאַכט פון גובערניעשטאָט אָנ־

געקומען, און געהערט, ווי ער דערציילט וועגן די זיידענאָווסקיס, וואָס וואוינען דאָרטן אין פאָרשטאָט, און וועגן זייערן אַ קרוב, מיט וועמען ער אַליין האָט דאָרטן גערעדט:

»זי וואוינט נאָך אַלץ אין האָטעל, מירל, און ס׳איז אַ ליגן, וואָס מ׳זאָגט, אַז דער מאַן אירער האָט זי כלומרשט געגט.«

און נאָכדעם האָט זיך שוין דאָ אין שטעטל אַזוי לאַנג־ווייליג די זומערדיגע וואָך געצויגן, און געקומען איז איינער אַ פרייטאָג, אַ פּאַרנער און אַ נודנער, ווי די איינציגע אויסגעליידיגטע גויישע פור, וואָס איז פון גאַנץ פריה אין פוסטן מאַרק פאַרבליבן.

אַרום צוועלף אַזייגער בייטאָג האָט זיך נאָך געדענקט, וויפיל ווייבער האָבן זיך מיט זונאויפגאַנג אַרום עטליכע פורן מיט גרינס געריסן, און דורך אָפענע טיר און פענ־סטער האָבן זיך נאָך פונערגעץ אַרויסגעשפּאַרט גיכע פאַרשפּעטיגטע קלעפּ, וואָס פאַלן אויפן פישברעטל, און זיינען אויסגעמישט געוואָרן מיט די ווערטער, וואָס איין שכנה האָט צו דער צווייטער אין שטוב אַרייַנגעשריען. אַ ייד אַ קרעמער האָט עמיצן אויפגיך אַ גמילות־חסד אָפּ־געטראָגן, און דער פּראָוויזאָרגעהילף סאַפּיאַן האָט זיך פונ־ערגעץ צו זיך אין אַפּטייק אומגעקערט, נישט געקענט פאַרליַידן דעם רויך, וואָס שלאָגט שווער און נידעריג פון די קוימענס, און איז געווען ברוגז אויפן שטעטל:

»ווייסט זיי דער רוח, מיט וואָספאַר אַן אומריינעם מיסט זיי הייצן דאָרטן אויף טשאָלנט.«

פלוצים האָבן זיך דערהערט קלאַנגען פון אַ פּאָר פרעמדע וועגלעקער, און אַ פרישגעקומענער וואָקזאַלבעל־עגלה האָט זיך מיטאַמאָל געטאָן אַ לאָז אַראָפּ איבערן שטעטל, איבערגעשראָקן אַ האָן מיט עטליכע הינער, זיך פאַר־

קערעווועט און איז שטיין געבליבן פאַר די טרעפּלאַך פון אברהמל דעם רבס שטוב.

ס'איז געווען אַזוי מאָדנע:

אויף דער פור איז איינעאַליין געזעסן מירל הורוויץ, דער קאָפּ מיטן שטרויענעם היטעלע אין ווייסן טול פאַר־בונדן, און אַליין האָט זי צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ און פריינטליך געשמייכלט צו דער אַקעגנקומענדיגער רביצן ליבקע.

ליבקע די רביצן האָט זי געחנפעט נאָר לפנים:

»וואָספאַר אַ שאלה?... די מיידעלע אירע, חנקען, וועט זי איבערנעמען צו זיך אין שלאָפצימער, און מירל וועט קענען זיין טאַקע דאָרטן אין חנקעס חדר.«

און זי איז מיט איר האַנט ביי האַנט אין שטוב אַריינ־געגאַנגען, נישט אויפגעהערט צו שמייכלען און האָט עס אָנגענומען פאַר אַן אמת:

»יאָ, זי האָט פריהער געוואוסט, אַז זי וועט דאָ קענען וואוינען אַ פּאָר וואָכן, יעדנפאַלס נישט מער ווי אַ פּאָר וואָכן.«

שבת ביי טאָג האָבן זיך אויסגעפּוצטע מיידלאַך פונם שפּאַציר אומגעקערט, אָנגעלייגט וועג און בכיוון דורכ־געגאַנגען די זייטיגע הינטערגעסל, וואָס שפּיגלט זיך איינגאַנצן אין אברהמל דעם רבס שטוב.

אין געסל איז געווען אויפגעראַמט און שטיל. הייזער האָבן פון זיך שבתדיגע שאָטנס אָפּגעוואָרפן און זיך איבערגענומען:

»מיין שאָטן איז גרעסער.«

»און מיינער נאָך גרעסער.«

דורך דער אָפענער טיר האָט זיך אַרויסגעשפּאַרט דער נאַריש ברענענדיגער ניגון, מיט וועלכן אברהמל דער רב

האָט געלערנט. אויף די טרעפּלאַך האָט אין רויטן פּאַריק געגענעצט ליבקע די רביצן, געהאַט אַ פאַרשלאָפענעם פּנים און, ניט אומקוקנדיג זיך, גערעדט אין שטוב אַריין צו איר עלפיאָריגער מיידעלע:

»חנקע, ווייז נאָר אַהער די אויבסן, חנקע! דאָרטן אין שראַנק אין אַ טעלער, חנקע!«

און לעבן איר איז געזעסן מירל, געקוקט אומעטיג אויפן געסל, און דער קאָפּ איז ביי איר אויף די הענט געווען אונטערגעשפּאַרט.

»יאָ, האָט זי געזאָגט, איר, מירלען, טוט שוין געוויס באַנג, וואָס אפילו ער, זייער געוועזענער קאַסיר, דער קרוב, האָט זיך שוין אויך פונדאַנען אין קרייזשטאָט אַרויסגעקליבן.«

אין שטעטל האָט מען געוואוסט, אַז עפּעס אַ סקאַנדאַל איז דאָרטן אין קאָרידאָר פון האָטעל צווישן איר מיט איר מאַן פאָרגעקומען, און פון דער גובערניעשטאָט האָט זי געמוזט אַנטלויפן.

ער, נתן העלער, מיט וועמען זי האָט זיך אַמאָל דאָ אין שטעטל אַרומגעשלעפּט, האָט שוין צו יענער צייט זיין גאַנצע ירושה ביים קאָפּיקעבלעטל געהאַט געפּטרט. ער האָט שוין פאַר זעכציג רובל אַ חודש געדינט ערגעץ אין דער היגער געגנט און האָט שוין ווידער גערעדט אויף איר אַלדאָס בייז. איינמאָל האָט ער דאָרטן דעם פאָטאָ־גראַף רויזענבוים דערטאַפּט און האָט אים באַוויזן שוין גאָר אַ מיאוסן צעטעלע, וואָס מירל האָט אים ווינטער דורך אַ שטאָטשליח צוגעשיקט. און דער פאָטאָגראַף רויזענבוים, אַ קרעפּטיג דאַרער יונג מיט אַן אָפּגעברענט פאַרגוויישטן פּנים און מיט אַ ברייט אויסגענייהטער העמד, האָט זיך נאָכדעם אַהער אַהיים אומגעקערט און האָט דאָ

אַלע פאַרנאַכט געקיצלט דעם אָנגעברוגזטן סאַפּיאַנען אונטער ביידע פאַכוועס.

»מ'קען דאָך נישט וויסן, פון וועמען מירל האָט גע־טראָגן... סאַפּיאַנטשיק!..«

איינמאָל, אינמיטן העלן טאָג, איז צו איר פּלוצים פון דער גובערניעשטאָט מאָנטשיק אַראָפּגעקומען און האָט זיך דאָ אָפּגעזאַמט נישט מער ווי פון איין צוג צום צווייטן.

אין שטעטל איז מען באַלד געוואָר געוואָרן, אַז כאָטש ער, מאָנטשיק אַליין, איז שוין צו מירלען לחלוטין נישט גלייכגילטיג, איז ער דאָך איצט אַהער אַראָפּגעקומען נישט צוליב זיך, נאָר צוליב איר מאַן, זיין געשוועסטערקינד, וואָס בעט, זי זאָל זיך צו אים אומקערן; אַז ער, מאָנטשיק, איז אַ רייכער בחור, און אַז בכלל:

»ער איז, זאָגט מען, בכלל, אַ לייטישער מענש, אָטדער מאָנטשיק.«

ליבקע די רביצן איז געשטאַנען הינטער דער טיר, בשעת מאָנטשיק האָט מיט מירלען אין אַ באַזונדער חדר גערעדט. זי האָט געהערט, ווי מירל האָט אים דאָרטן קאַטעגאָריש געענטפערט.

»ס'וועט קיינמאָל נישט זיין... איר הערט, מאָנטשיק?.. קיינמאָל!«

און נאָכדעם זיינען זיי שוין ביידע געזעסן אין עס־צימער. מאָנטשיק איז געווען פאַרטראַגן, געקוקט פאַר זיך מיט גרויסע אויסגעגלאָטשטע אויגן און האָט עטליכע מאָל מיט דער האַנט אַוועקגעמאַכט:

»מער רעדט ער נישט... קיין איינציק וואָרט וועט ער וועגן דעם מער נישט זאָגן.«

ביי מירלען אין די אויגן האָט געברענט דער אומעטיגער, טיף טרוימענדיגער פייערל; איר פּנים איז געווען פאַר־

פלאַמט, און געביסן האָט זי די אונטערשטע ליפּ. זי האָט זיך פּלוצים דערמאָנט, אַז מאָנטשיק איז אַכטצן שעה מיט דער באַן געפאָרן, נישט געגלויבט, אַז ער איז נישט הונגעריג, און גענומען שמייכלען, און אַליין דאָ ביים טיש פונזיינעטוועגן אייער געפּרעגלט.

ליבקע די רביצן האָט שוין טאַקע דענסטמאָל דערוויזן, אַז זי קען נאָך מיט וועלטליכע מענשן פאַרברענגען. זי איז געזעסן לייטיש ביים טיש און האָט געפרעגט ביי מאָנטשיקן אויפן לשון, וואָס מ׳רעדט אין וואַרשע:

»זיי זיינען גאָר קיין בעלן נישט אויסקוקן אונזער שטעטל?«

און מאָנטשיק האָט זיך צעטראָגענערהייט פון בענקל אויפגעכאַפּט און האָט אויף מירלען אַ קוק געטאָן:

»יאָ, געוויס... דאָס ערשטע מאָל אין לעבן זעהט ער דאָך איצט אַ יידעשע שטעטל.«

אין שטעטל איז מען געשטאַנען ביי די טירן און גע־קוקט, ווי ער מיט מירלען גייעןביידע איבער דער גאַס: ער — אין אַ נייעם ליכטיגן אָנצוג מיט גרויסשטעטיגע בלאַנקווייסע קראַגן און מאַנזשעטן, און זי — אין אַ לייכטן, ווייסן און גלאַט אויפגענייהטן קלייד און אָהן אַ שאַרף אויפן קאָפּ. זי האָט אים פונווייטנס אָנגעוויזן אויף אברהם משה בורנעסעס וואוינונג, אים צוגעפירט צו איר פאָטערס פוסטער שטוב און אים באַוויזן:

»אָטדאָס איז געוועזן מיין צימער.«

אויפן גאַניק האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט און האָבן ביידע דורך די אויסגעשלאָגענע שויבן אינווייניג די קעפּ אַריינ־געדוקט. מירל האָט אויפגעהויבן ביידע הענט אַרויף צו־ליב אַ קעמעלע, וואָס האָט זיך פון אירע האָר אָנגעהייבן אַרויסגליטשן. דער קעמל איז דאָך אויף דער ערד אַראָפּ־

געפאַלן, און ווען מאָנטשיק האָט אים איר דערלאַנגט, האָט זי אים אַזוי פאַמעליך פון זיין האַנט גענומען; זיי זיינען אַ ווײַלע אַזוי געשטאַנען און שמייכלדיג איינער דעם צווייטן אין פנים געקוקט.

ס'האָט אָנגעהייבן נאַכט צו ווערן, און זי האָט זיך מיט אים נאָך אַלץ צווישן די געסלאַך אַרומגעפירט. ס'איז געוואָרן קיל. מאָנטשיק האָט געזאָגט:

»ס'איז מאָדנע אומעטיג... פון אינגאַנצן, פון אינגאַנצן איז שוין אַזוי אומעטיג, און דאָך... ווער ווייס? אפשר איז שוין צוליב דער איצטיגער מינוט אַליין געווען כדאי, וואָס ער, מאָנטשיק, לעבט שוין זעקסאונצוואַנציג יאָר אויף דער וועלט.«

און מירל האָט אויף אים אַ קוק געטאָן און האָט אים אויסגעשטרעקט די קאַלטע פינגער פון איר לינקער האַנט, ער זאָל זיי אַ דריק טאָן.

ס'איז שוין געווען אינגאַנצן פינסטער און זומערדיג קיל. איבערן רבס הינטערגעסל איז אַרויסגעשוואומען אַ יונגע לבנה, אַ פרישע, אַ קיילעכדיגע און אַ בלאַסע. מיידלאַך האָבן דאָרטן מער, ווי אַלע אָוונט, אַרומגעשפּאַצירט, און דער וואָקזאַלבעל־עגלה איז שוין דאָרטן פאַרן רבס אָפענער טיר געשטאַנען, יענער זעלבער וואָקזאַלבעל־עגלה, מיט וועמען מאָנטשיק איז אָקאָרשט צוריק מיט עטליכע שעה אַהער אין שטאָט געקומען. און די רביצן האָט נאָך דאָרטן אין שטוב דעם לאָמפּ אויפן פענסטער אַוועקגעשטעלט און האָט דערמיט נאָך גרעסער דעם יום־טוב אין געסל געמאַכט.

מירל האָט אויפגיך מאָנטשיקס האַנטרענצל פאַרפּאַקט.

»מאָנטשיק, טוט אַ קוק... ס'איז, דוכט זיך, אַייער האַנטאַך, מאָנטשיק?«

מאָנטשיק איז געווען צעטראָגן און האָט קוים געהערט, וואָס מ'רעדט צו אים. פון דער תּלמוד־תּורה זיינען צו אים צוויי יונגעלייט נאָך אַ נדבה געקומען. האָט ער פינף גילדענע מטבעות אַרויסגענומען און האָט אַ פּאָר פּרעגנ־דיגע אויגן אויף מירלען אָנגעשטעלט. ער האָט געמיינט, אַז ס'איז קאַרג.

מירל האָט אים אויפגיך פון שטוב אַרויסבאַגלייט און מורא געהאַט, ער זאָל דעם צוג נישט אָנווערן.

»ער האָט נישט באַדאַרפט אַהער קומען, האָט זי גע־זאָגט, איר טוט ער איצט אַזוי מאָדנע ווייִ, מאָנטשיק, אָטדאָ ביים האַרץ טוט ער איר ווייִ. נאָך אַביסל, און זי וועט זיין פעֶהיג צו טאָן אַ נאַרעשקייט און וועט אים אַוועקפאָרן נישט לאָזן.«

זי האָט אים פאַר ביידע הענט נעהענטער צו דער פור צוגעפירט, געבליבן דאָרטן שטיין מיט ליבקע דער רביצן און געקוקט, ווי דער בעל־עגלה צעשמייסט מיטאַמאָל די פערד, פאַרקערעוועט מיטאַמאָל, ווי אויף איבערצוקערן, און שמייסט געשווינט אַוועק מיטן וועג צום וואָקזאַל.

»מאָרגן, האָט זי געזאָגט, וועט ער שוין זיין איב־דערהיים. אַזויפיל געשעפטן האָט ער דאָרטן... גלייכער אַזוי.«

און זי האָט נאָך אַ ווײַלע געקוקט אַהין, וואו די פור איז פאַרשוואונדן, און, אפנים, געטראַכט וועגן דעם, וואָס ס'איז גלייכער אַזוי.

אויפן דריטן טאָג נאָך מאָנטשיקס אַוועקפאָרן זיינען איר פון פאַרשטאָט מיטאַמאָל צוויי טעלעגראַמעס אָנגעקומען. די טעלעגראַמעס האָבן פאַרחתמעטערהייט דערציילט וועגן דעם, וואָס מאָנטשיק איז שוין ווידער ביי זיך איב־דערהיים, געדענקט דאָרטן לאַנג דעם טאָג, וואָס ער האָט מיט איר דאָ פאַרבראַכט, און אַרבעט שוין ווידער אין די

בעֶנק און אויף דער בירזשע; וועגן דעם, וואָס שמואליק איז שוין דאָרטן, ביי אים אינדערהיים, געוועגן און אויס־געהערט דעם קאַטעגאָרישן ענטפער, וואָס זי האָט אים דורך מאָנטשיקן איבערגעגעבן. ליבקע די רביצן האָט שוין אַזוי שטאַרק געוואָלט וויסן, וואָס אין אָטדי טעלע־גראַמעס שטייט. און מירל האָט נאָר אַ קוק געגעבן, פונ־וואַנען די טעלעגראַמעס גייען, און האָט זיי פאַרחתמעטער־הייט צוריק דעם פאָסטטרעגער אָפּגעגעבן:

»זאָל מען ענטפערן, האָט זי אים געזאָגט, אַז זי האָט זיי נישט געוואָלט אָפּנעמען, די טעלעגראַמעס; פּשוט, אַז זי האָט זיי נישט געוואָלט אָפּנעמען.«

און אַליין איז זי נאָך דאָ אין שטעטל געבליבן און האָט געגעסן קעסט ביי דער רביצן ליבקען. מ׳האָט איר נאָכ־געקוקט, בשעת זי איז אַלע טאָג אין פּאָסט געגאַנגען און האָט עמיצן פונדאָרטן פיל טעלעגראַמעס מיט בריוו גע־שיקט. עפּעס אַ מענש, וואָס האָט אינערגעץ קיין היים נישט. און אַ שם האָט זי שוין אויך דעם אמתן אַדאנק נתן העלער, וואָס הערט נישט אויף צו ריידן אויף איר איבער דער גאַנצער געגנט. סאַפּיאַן דער פּראָוויזאָרגעהילף האָט זי געזעהן דורכגיין, בשעת ער איז געשטאַנען ביי זיך אין אַפּטייק און האָט מיט אַן ערנסטן פּנים אָנגעטאָן פּאַפּירלאַך אויף די באַשטעלטע רעצעפּטן; ער האָט וועגן איר געריידט פּאַר אַ קונה אַן אינטעליגענט:

»אָט זאָל מען זיין אַזויפיל גוט און זי אָנקוקן... ליידיג־גייערס מעגן זיך אַראָפּנעמען אַ מוסר. און בכלל, עמי־צער קען אים בכלל זאָגן, צוליב וואָס אַזאַ פאַרשוין דרייט זיך נאָך אַרום אויף דער וועלט?«

און פּשוטע יידן, אָהן היטלען, האָבן געהערט און גע־שוויגן: זיי האָבן אַ ווײַלע פאַרגעסן אָן די קינדער, וואָס זיינען ביי זיי אינדערהיים חרוב, און געהאַט דרך־ארץ

פאַר אים, סאַפּיאַנען, וואָס פאַרשפרייט אַרום זיך דעם אפּטייקריח, באַטראַכט ערנסט די רעצעפּטן, איידער ער לאָזט זיי פון די הענט אַרויס, און קען קיין ליידיגגייערס נישט פאַרליידן.

IV.

מירל האָט אויף אירע טעלעגראַמעס און בריוו קיין ענטפער נישט באַקומען.

זי האָט איינעאַליין אַרומגעבלאָנקעט איבערן שטעטל און איז געוואָרן אומעטיגער און געפאַלענער פון טאָג צו טאָג.

מענשן האָבן זיך דאָ פון איר אָפּן דערוויטערט, קיין כבוד איז זי דאָ דאָך שוין קיינעם נישט געווען; און זי האָט עס געוואוסט און האָט וועגן דעם קיינמאָל נישט גערעדט. נאָר איינמאָל אינאָוונט, ווען זי האָט זיך אַ שטאַרק אומעטיגע לעֶנגער, ווי אַלעמאָל, איבער דער פאָרנטיגער גאַס אַרומגעדרייט, האָט זי אָפּגעשטעלט אברהם משה בורנעסעסביידע מיידלאַך, זיך ביי זיי נאָכגעפרעגט אויף יעדן פון זייער משפחה און געמאַכט מיט זיי אַ שמועס וועגן וועלוולען, וואָס האָט איבער איר אויפגעהערט פון זיין פולוואַריק אַהיים צו קומען:

»ס'איז שוין פשוט שווער צו פאַרשטיין, פאַרוואָס וועלוול באַהאַלט זיך אויס פון איר. סייוויסיי ווייס זי, אַז ער איז איר דער בעסטער גוטער פריינט, זי ווייס אפילו, אַז ער איז בכיוון געפאָרן אויפן וואָקזאַל, זיך מיט איר געזעגענען.«

און אַ צווייטן מאָל האָט זי זיך מיט בורנעסעס מיידלאַך באגעגנט, זיך מיט זיי פריינטליך געגריסט און געפרעגט:

»זיי וואָלטן נישט חשק געהאַט באַשטעלן אויפמאָרגן אַ בעל־עגלה און זיך דורכפאָרן אַזוי זיך, אַ וויאָרסט אכט — צעהן פון שטעטל?«

געווען איז דאָס אין אַ הייסן זונטאָג אַרום דריי אַזייגער בייטאָג, ווען וועלוולס מוטער איז נאָרוואָס צוליב איר אַסטמאַפעלער קיין אויסלאַנד געווען אָפּגעפאָרן, און לעבן בורנעסעס גאַניק איז נאָך געשטאַנען די פור פון פולוואַריק, וואָס וועלוול איז אין איר צוריק מיט אַ פּאָר שעה געקומען, זיך מיט דער מוטער געזעגענען.

שטייט זיך דענסטמאָל אַזוי אברהם משה בורנעסעס שטוב מיט דורכויס אָפענע פענסטער, קוקט עטוואָס אומעטיג אויף די יונגע בוימלאַך, וואָס וואַקסן פאַר איר אין איין שורה, און טרייסט זיך:

»ביי יעדן אויפגעקומענעם גביר זיינען שוין, אַפנים, יונג און קליין די בוימלאַך, וואָס פאַר די פענסטער.«

אין די חדרים איז שטיל און קיל. ס׳הערט זיך, ווי נאָגנדיג און שטיל ס׳רוישן אינדרויסן די בלעטלאַך, און ס׳פילט זיך, אַז די בעל־הביתטע איז נאָרוואָס אויף אַ היפשער צייט אַוועקגעפאָרן; אַז די שטוב וועלן איצט פירן ביידע מיידלאַך, וואָס געדענקען נישט, וואוהין זיי לייגן אַוועק די שליסעלאַך, און דערפאַר וועט דאָ שוין זיין פרייליכער און פרייער, ווי תמיד, און געסט וועלן זיך ביי די קינדער ביז שפעט אינדערנאַכט פאַרזיצן, און אַז אַ קליין קינד וועט זיך עפּעס איינשפאַרן און וועט וויינען, וועט שוין נישט זיין, ווער ס׳זאָל אויף דעם אָנשרייען, און מ׳וועט דעם מוזן געבן פינף קאָפּיקעס, ס׳זאל שווייגן.

ביי זיך אין קאַבינעט איז אברהם משה בורנעס אַרומגעגאַנגען, געבלאָזן פאַפּיראָסנרויך, געהאַט, ווי שטענדיג, אַ פאַרקנייטשטן שטערן מיט אַן עם־הארציש אומעטיגן

פנים. און אַקעגן אים לעבן שרייבטיש איז געשטאַנען וועלוול, געהאַלטן דעם פּלאַן פון די נייע דרייהונדערט דעסיאַטין ערד, וואָס ער האָט נישטלאַנג אָפּגעדונגען, און זיך מיישב געווען, וואָס אויף אָטדער נייער ערד צו פאַרזייען:

»אָטדאָ אַראָפּ ביי דער בערע, וואָלט אפשר גלייכער געווען צו פאַרזייען פּראָסע?«

פלוצים קומט אַריין די עלטערע מיידל און דערציילט, אַז מירל איז דאָ אין שטוב און זיצט דאָרטן, אין דער קליינער זאַל. די מיידל פילט זיך אַזוי שולדיג און פאַר־ענטפערט זיך:

»אַ משל... ווי האָט מען געקענט זיין אַזוי גראָב?... אַז יענע הייבט אָן אַריינצוקוקן פונדרויסן דורך די אָפענע פענסטער און פרעגט: מ׳קען צו אייך אַריינגיין? פרעגט זי.«

די מיידל איז באַלד צוריק אין זאַל אַוועק און איבער־געלאָזט דאָ דעם פאָטער מיטן זון אין אַזאַ מיאוסער לאַגע, אַז זיי האָבן איינער דעם צווייטן אין פנים אַריין נישט געקענט קוקן. ס׳האָט זיך געדוכט: אָט־אָט עפנט מירל די טיר און שטעלט אַהער אין קאַבינעט אַ פוס אַריין. וועלוול איז געווען בלאַס און האָט געעטעמט מיט אַזעלכע גיכע און קורצע אָטעמס, גלייך ער האָט נאָרוואָס באַוויזן אַ קונץ און האָט מיטאַמאָל צעהן פּוד משׂא אויפגעהויבן. ער האָט געקוקט דעם פאָטער אין פנים אַריין און גע־וואַרט, וואָס ער וועט טאָן, נאָר דעם פאָטערס פנים איז שוין געווען אַזוי פאַרשוואַרצט, פאַררויכערט און פאַר־שטאָלט, קיין שינוי האָט מען שוין אויף אים קיינמאָל באַמערקן נישט געקענט. ער האָט נאָר נאָכמער דעם עם־האַרצישן שטערן פאַרקנייטשט און מער רויך פונם מויל געבלאָזן; סוף־כל־סוף האָט ער, דער פאָטער, זיך

פּאַמעליך און אָהן ווערטער דורך דער הינטערטיר פון שטוב אַרויסגערוקט, זיך דאָרטן אויפגעזעצט אויף וועלוולס געשפּאַנטער פור און געהייסן דעם פורמאַן פאָרן אין ציגלפאַבריק, וואו ער האָט געשעפט געהאַט.

נאָך אים האָט זיך דורך דערזעלבער הינטערטיר אַרויס־גערוקט וועלוול און אַוועקגעשפּאַנט מיט די הינטערגעסלאַך אין מאָנאָפּאָל, וואו ער האָט געלט באַדאַרפט אויסבייטן.

אין זאַל איז מען דערווייל געזעסן און גערעדט וועגן דעם, וואָס אַ גראַמאָפאָן זינגט אַביסל אונטער דער נאָז און דערעסט באַלד, אַז מ׳קען שטאַרבן; וועגן דעם, וואָס דער קליינער זיאַמקע ווייס, ווער טאָלסטאָי איז, נאָר ער שעמט זיך איצט און וויל ניט זאָגן, און וועגן דעם, וואָס די פאַראָרעמטע פריצה פון דאָרף פריטשעפּאַ, אַ פערציג־יאָריגע מויד, איז שוין ווידעראַמאָל פונזינען אַראָפּ; זי האָט זיך פאַר די לעצטע געלט אַן אַווטאָמאָביל געקויפט און זאָגט, אַז ס׳וועט זי נעמען דעם היגן גראַפס בן יחיד.

אַחוץ מירלען מיט וועלוולס שוועסטער איז דאָ אויף די סאַמעטענע שטולן געזעסן דער יונגער קרוב, דער עקסטערן, וואָס לערנט מיט די קינדער העבּרעאיש, דער אַלמנה פון איינפאָרהויזס פרעמדע קרובה, אַ מיידל, וואָס לערנט אויף צאָנדאָקטער און זעהט אויס נישט קיין שטאַרק גרויסער בר־הבנה, און געשטאַנען איז די גאַנצע צייט שווייגנדיג ביידערזייט דער יונגער נישטלאַנג אַראָפּגע־בראַכטער סטודענט, וואָס האָט געשטאַמט פון די טיף־רוסישע גובערניעס און האָט דאָך קליינערהייט ערגעץ אין אַ ישיבה געלערנט. מירלען האָט ער, דער סטודענט, איצט דעם ערשטן מאָל פונאַנדערגעזעהן. ער האָט שוין אָבער געוואוסט אַלץ, וואָס מיט איר האָט פּאַסירט, און נישט קענענדיג זי אין פּנים, זיך אָפּטמאָל געקריגט פאַר

איר מיט ביידע בורנעסעס מיידלאַך און מיטן פּראָוויזאָר־געהילף סאַפּיאַן:

»וואָס דערציילן זיי באָבעמעשיות? ווערליג זיי אַליין מאָלן אים אויס מירלען, שטעלט זיך אים פּאָר, אַז זי איז אינטערעסאַנט, און אַז ס'מוז אין איר עפּעס זיין.«

איצט האָט אויף אים געווירקט איר יונגער, עטוואָס מידער פּנים, און גלייכגילטיג איז ער שוין נישט געווען צו איר שמייכל, צו דעם, וואָס, זיצנדיג אויפן רויט־סאַמעטענעם דיוואַן, האַלט זי דעם קאָפּ הויך אַרונטער־געוואָרפן, און צו איר קול, וואָס קלינגט מיט אָפּגעשוואַכטע טענער פון אַ מענשן, וואָס האָט פיל איבערגעלעבט און איז נאָך אַלץ געבליבן אין עפּעס פאַרעקשנט און רעכנט זיך נישט מיט קיינעמס מיינונג. ער האָט טאַקע דערפאַר די גאַנצע צייט געשוויגן און געטראַכט וועגן איר, ווי אַ חתן. אַלעמאָל האָט ער פאַרגעסן, אַז דער יונגער קרוב, דער עקסטערן, רויכערט נישט, און איז אַלעמאָל צוגע־גאַנגען צו אים מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט און מיט אַ מינע פון אַ בעטלער:

»גיט מיר, זייט מוחל, אַ פּאַפּיראָס.«

ווענוולס עלטערע שוועסטער האָט די ערשטע דער־הערט, ווי די פור פאָרט אָפּ פון שטוב, זיך פאַרגעסן, אויסגעצויגן דעם האַלז, ווי אַ הון, בשעת ס'דוכט זיך איר, אַז עמיצער גייט איר נאָך אויף די שפּיצפינגער, און נאַריש אָנגעשטרענגט די אויערן. און מירל האָט גע־וואוסט, אַז אין קאַבינעט איז שוין קיינער נישטאָ, און צוליב עפּעס ביים קרוב, דעם עקסטערן, אַ בליישטיפט מיט אַ שטיקל פּאַפּיר געבעטן.

זי האָט, דוכט זיך, מיט אָטדעם שרייבגעצייג גאָרנישט געטאָן, געהאַלטן דעם בליישטיפט אין איין האַנט און די שטיקל פּאַפּיר אין דער צווייטער האַנט, געשמייכלט און

זיך אַוועקגיין געגרייט. און דאָך האָט נאָכדעם וועלוול אין טאַש פון זיין פאָרכאַלאַט אָטדי שטיקל פּאַפּיר געפונען. ס'איז דערויף מיט מירלס האַנט געווען אָנגעשריבן:

«Ты хороший.»[1]

ער האָט עס געלייענט איבערן גאַנצן וועג אַהיים, עס עטליכע טעג אַרומגעטראָגן אין זיין טייסטער צווישן די אַסיגנאַציעס און עס צומלעצט באַהאַלטן אין אַ באַזונדער שופלעדל, וואָס ביי אים אין פייערקאַסע.

מירלען האָט זיך פּאָרט איינגעגעבן דאָ אין שטעטל איר פּלאַן דורכצופירן.

אין איינעם אַ פריהמאָרגן האָט זי אומגעריכט באַקומען דעם ענטפער, אויף וועלכן זי האָט די גאַנצע צייט געוואַרט, און איז מיט אים אַזוי צופרידן געווען, גייענדיג מיטן ענטפער צוריק פון פּאָסט, האָט זי אָפּגעשטעלט אינמיטן גאַס דעם פּראָוויזאָרגעהילף סאַפּיאַנען, אים געזאָגט, אַז צו זיין פּנים פּאַסן זעהר די נייע ביינערנע ברילן, און זיך געשוואוירן, אַז ער באַדאַרף חתונה האָבן:

»זאָל איר סאַפּיאַן גלויבן, אַז זי מיינט עס באמת: אַ פּראָפעסיע האָט ער, וואָס וועט ער זיך אזוי איינעראַליין אַרומוואַלגערן?«

ביי סאַפּיאַנען האָבן פון זיך אַליין אָנגעהייבן נערוועז אונטערשפּרינגען די לינקע זייט נאָז מיט די ליפּן. ער האָט וועגן חתונה האָבן אַ באַזונדער מיינונג געהאַט, און טאַקע וועגן דעם האָט ער געוואָלט אָנהייבן צו ריידן. נאָר זי האָט אים באַלד איבערגעשלאָגן און זיך דערפרעגט, ווען ס'פאַלט אויס דער ביינצנטער:

»זי דאַרף עס זעהר נויטיג וויסן... אין איצטיגן חודש דער ביינצנטער.«

[1] דו ביסט אַ גוטער.

V.

דער נײַנצנטער איז אויסגעפאַלן פונקט אום ראש־חודש אב, און פאַרשטאַרקט האָט זיך אין אים די היץ פון די צופיל ליכטיגע זומערשעהן.

אויפן שטעטל איז די מרה־שחורה פון די נאָהענטע נײַן טעג געלעגן, זײַנען מאַנסבילן געשלאָפן בײַטאָג, כּדי זיי זאָלן זי נישט פילן, און הענער האָבן געקרייט בטעות, צי גלאַטאַזוי פון פוסטקייט. און אַ יידענע האָט נישט געוואוסט, וואָס דאָס איז אָטדער אומעטיגער געפיל, וואָס לאָזט זי רוהיג איר זאָק נישט אַרבעטן און טרייבט זי מיט אים פון איר אייגענעם פידאַשעק צום פידאַשעק פון איר שכנה.

אָקאָרשט אַרום דריי אַזייגער בײַטאָג האָט זיך אַ וואָקזאַלבעל־עגלה מיט זײַן פור לעבן אַײַנפאָרהויז, וואָס אין אָנהייב מאַרק, אָפּגעשטעלט, און אַראָפּגעקראָכן איז פון איר אַ וואוקסיגער יונגערמאַן, אַ גלוח, ביי וועמען דער האַלז איז מיט וואַטע און מיט פיל ווילקלשנורן פאַרבונדן געווען.

מ׳האָט זיך אין אים אַײַנגעקוקט און אים דערקענט:

»דאָס איז געווען הערץ, דער אַקושאָרקעס באַקאַנטער, הערץ.«

מירלען האָט זיך טאַקע סוף־כּל־סוף אַײַנגעגעבן, ער זאָל אַהער אַראָפּקומען.

פון די אַרומיגע הייזער האָט מען געקוקט צו איר אַהין, צום גאַניק פון רבס שטוב, וואו זי האָט זיך לעבן ליבקע דער רביצן גענודעט. מ׳האָט פון איר ליצנות געמאַכט:

»זי האָט אָבער געוואוסט, ווען אים אַראָפּצוברענגען... פונקט צו תּשעה־באבצו האָט זי אים געוואוסט אַראָפּ־צוברענגען.«

און זי איז נאָך ערגעץ געוואָר געוואָרן, אַז ביי הערצן איז אַנגינע. זי האָט דאָ אינם רבס הינטערגעסל דעם אָרטיקן פעלדשער אָפּגעשטעלט און האָט אים וועגן חולה דערציילט:

„ער איז שוין געוויס אַזאַ מענטש, וואָס קען גיכער שטאַרבן, איידער זיך מודה זיין, אַז אים טוט עפּעס וויי. נאָר ווען דער פעלדשער גייט איצט צו אים אומגערופן אַריין, וואָלט ער זיך שוין אַוודאי געלאָזט צום האַלז עפּעס טאָן."

דער פעלדשער האָט געפאָלגט און איז אין איינפאָרהויז אַוועקגעגאַנגען.

און זי האָט זיך אומגעקערט צום גאַניק פון רבס שטוב און זיך דאָרטן לעבן ליבקע דער רביצן געגנודעט. זי האָט געהאַט אַן אומעטיקן פּנים און האָט זיך געקלאָגט פאַר דער רביצן אויפן טאָג, וואָס ציהט זיך אומגעוואוינלעך לאַנג:

„תמיד, ווען דער שטובשאָטן דערגרייכט דעם וועג פון מיטן געסל, האַלט שוין דער זייגער אַרום זעקס, און איצט... עפּעס אַ מין לאַנגער טאָג, ס'איז נאָך, דוכט זיך, דעם גאַנצן זומער אַזאַ לאַנגער טאָג נישט געווען."

שפּעטער, ווען אָטדער שטובשאָטן האָט זיך מיט די שאָטנס פון די אַרומיקע הייזער אָנגעהייבן פלעכטן, האָט זי דעם גאַניק פאַרלאָזן און איז אַוועקגעגאַנגען מיטן וועג, וואָס פירט אַרויף צו דער פּאָסט. דאָרטן האָט זי באַגעגנט אברהם משה בורענסעס ביידע מיידלאַך, וואָס האָבן מיט זייער לערער, דעם סטודענט, אַרומגעשפּאַצירט. זי האָט זיך אַקעגן זיי מיט איר אומעטיקן פּנים אָפּגעשטעלט, זיך דערפרעגט וועגן קורצן וועג, וואָס פירט מיט די פעלדער צו דער רעלסנשנור, און וועגן עפּעס אַ פאַרמעגליכער מיידל, אַ יתומה פון היגן קאַנט, וואָס האָט שוין

יאָרנלאַנג אַ חתן, און האָט נאָך ביז היינט פאַר אים נישט חתונה געהאַט:

»זיי געדענקען נישט? אַמאָל פלעגט מען וועגן אָטדער מיידל פיל מעשׂיות דערציילן.«

ביידע בורנעסעס מיידלאַך האָבן, קוקנדיג אויף איר, אינזינען געהאַט זייער עלטערן ברודער, וואָס איז איבער איר פאַרזעסן, און האָבן געוואוסט, אַז הערץ איז איצט אַראָפּגעקומען צוליב איר. זיי האָבן געענטפערט: „ניין, זיי געדענקען נישט“:

»זיי האָבן, דוכט זיך, קיינמאָל וועגן אַזאַ מין מיידל נישט געהערט.«

דער סטודענט איז געווען צופיל אויפגערעגט פון אָטדער אומגעריכטער באַגעגעניש און איז געווען גרייט זיך דורכגיין מיט מירלען אויפן גרויסשטאָטיגן שטייגער אַהין און צוריק איבער דער גאַס; ער האָט צוליב דעם אָנגעהייבן ווייטער דעמזעלבן שמועס פירן:

»יעדנפאַלס... די מעשה מיטן מיידל מוז שיין, יעדנ־פאַלס, זיין אינטערעסאַנט.«

נאָר מירל האָט עס ווי ניט אַיינגעהערט און זיך באַלד מיט די מיידלאַך אָפּגעזעגנט. זי איז אַוועקגעגאַנגען אַרויס דעם שטעטל און האָט זיך דאָרטן דעם גאַנצן פאַרנאַכט איינעאַליין אַרומגעדרייט.

און אינאָוונט, ווען אין די הייזער פון שטעטל האָט מען זיך צו די געגרייטע טישן געזעצט, און אַ מענשנס פּנים איז שוין אויף דער פינסטערער און פוסטער גאַס שווער געווען צו דערקענען, האָט זי זיך דאָך אַריינגעכאַפּט אין איינפאָרהויז, וואָס אין אָנהייב מאַרק, און איז דאָרטן אַ היפּשע צייט ביי הערצן אין חדר געבליבן.

די רויטע פאָרהענגלאַך, וואָס אויף הערצס באַלויכטענעם פענסטער, זיינען געוועזן אַראָפּגעלאָזט, און אינדרויסן האָט זיך קיינער נישט אַרומגעדרייט, אַחוץ דער מיידל, דער צאָנדאָקטאָרין, וועמען די אַלמנה פון אַיינפאָרהויז האָט אָן אייגענע מומע אָנגעקערט. ס'האָט זיך איר געוואָלט וויסן, וועגן וואָס הערץ און מירל ריידן דאָרטן, איז זי שטילערהייט אַריינגעגאַנגען אין צווייטן פּוסטן חדר, זיך אָפּגעשטעלט לעבן שפּאַלט, וואָס צווישן די אויסגעקרימטע און צעלעכצטע פּאָר טירן און האָט געהערט, ווי זיי טרעטן זיך דאָרטן אָן אויף די אַלטע וואונדן:

»הערץ, האָט דאָרטן מירל געזאָגט, כ'האָב דאָ אויף דיר אַזויפיל געוואַרט; קיינער האָט נאָך געוויס קיינמאָל אויף דיר אַזויפיל נישט געוואַרט.«

אין חדר איז געווען שטיל. הערץ איז געווען ברוגז און האָט נישט געענטפערט.

»הערץ, האָט מירל ווייטער געזאָגט, איך פאַרשטיי שוין די לעצטע צייט אַזוי ווינציג, וואָס מיט מיר טוט זיך; איך ווייס נישט, פאַרוואָס איך האָב וועגן דיר אַזויפיל געטראַכט, איך ווייס שוין אַפילו ניט, צוליב וואָס איך בין אַהער אין שטעטל אַראָפּגעקומען.«

זי האָט זיך פאַרטראַכט און האָט צוגעגעבן:

»איר האָט זיך געדוכט, אַז דאָ אין שטעטל וועט איר זיין בעסער. איר דוכט זיך נאָך אַלץ, אַז "ערגעצוואו" וועט איר זיין בעסער.«

הערץ האָט געקלונגען מיט אַ גלאָז און מיט אַ לעפעלע און האָט זיך צוליבן האַלז פאַרקאָכט באָרוואַסער פון זודיגן סאַמאָוואַר.

»גוט, האָט ער איר איבערגעשלאָגן, אָבער נאָך וואָס האָט זי זיך באַדאַרפט איינעקשנען, ער זאָל אַראָפּקומען צו איר דווקא אַהער אין שטעטל, וואו אַלע קענען זי און וואו

פון אַלע הייזער שטעלט מען אויס אויף אים די אויגן? דאָ ביידערזייט געפינט זיך די אַקושאָרקע שאַץ··· ער אַליין פילט זיך איצט, ווי עפעס אַ נאַרעשער קליינשטעטל־דיגער חתן, ער האָט פאַר דעם אַלץ צו דאַנקען אַזאַ וויכטיגער נאַרעשקייט, ווי אירע בת־יחידהקאַפּריזן·«

מירל האָט אים נישט געענטפערט; איר קול האָט נאָר נאָך מידער צו קלינגען אָנגעהייבן, און געדוכט האָט זיך, אַז זי איז געקומען צו אים בעטן אַ נדבה:

»הערץ, מיר דוכט זיך נאָך אַלץ, אַז דו ווייסט עפּעס מער פון מיר·«

איר דוכט זיך נאָך בכלל, אַז ערגעצוואו זיינען נאָך פאַרהאַן אַזעלכע איינציגע, וואָס ווייסן „עפּעס" און האַלטן „עס" בסוד··· זאָל איר הערץ מוחל זיין, וואָס זי האָט אים אַהער אַרויסגערופן··· איר איז שוין געבליבן אין לעבן אַזוי ווינציג, אַחוץ דעם, וואָס איר דוכט זיך· און איצט זיצט זי דאָ אין שטעטל··· זי נודעט זיך און טראַכט וועגן דעם· גאַנצע פאַרנאַכטן זיצט זי לעבן ליבקע דער רביצן אויפן גאַניק און קוקט קיין מערב צום ברענענדיג רויטן הימלעק· און איינמאָל פאַרנאַכט האָט זיך איר שוין געדוכט, אַז פונ־דאָרטן, פונם רויטן עק הימל, קוקט צו איר אַרויס אַ צווייטע פייערדיגע מירל און ווינקט צו איר פונדערווייט: »קיינער, ווינקט זי צו איר, ווייס נישט, צוליב וואָס ס׳בלאָנזשעט אַרום מירל הורוויץ· און איך, מירל, וואָס איך ברען אין פייערדיגן עק הימל אויפן האָריזאָנט, כ׳האָב שוין אַמאָל אויך אַרומגעבלאָנזשעט און האָב אויך נישט געוואוסט, צוליב וואָס·«

הערץ האָט נישט געוואוסט, וואָס זי וויל, און דער איראָנישער פּנים האָט ביי אים קוים קוים געשמייכלט· די גאַנצע צייט, וואָס זי האָט גערעדט, האָט ער אַזוי גע־

שמייכלט. ער איז פון דעם שמועס נישט צופרידן געווען און האָט איר צום סוף די רייד איבערגעשלאָגן:

»יאָ, אָבער נאָך וואָס טויג שוין דעם ערשטן אָוונט ריידן וועגן אַזעלכע הויכע זאַכן?«

אָט קען ער איר דערציילן, ווי צו אים אין האָטעל איז איינמאָל געקומען מיט אַ וויזיט איר מאַנס געשוועסטער־קינד מאָנטשיק... אין אַ שוואַרצן סורדעט איז ער צו אים געקומען. יאָ, און דער מאַן אַליין:

»אים האָט מען אין האָטעל דערציילט, אַז דער מאַן אירער האָט זיך אויף אים צוויי מאָל נאָכגעפרעגט.«

דענסטמאָל האָט מירל אויף אים אַ קוק געטאָן און שוין מער גאָרנישט ניט געזאָגט. אַזוי באַליידיגט האָבן זי שוין זיינע לעצטע ווערטער. איר פּנים איז געוואָרן בלאַס, און זי האָט אים קיין „גוטע נאַכט" נישט געזאָגט. אין פינס־טערן הויז פון אַיינפאָר האָט זי זיך נאָך אָפּגעשטעלט און זיך וועגן עפּעס באַשליסן נישט געקענט. נאָר צוריק האָט זי זיך טאַקע נישט אומגעקערט. זי האָט נאָר אויף זיך דעם שאַרף צורעכטגעמאַכט און איז באַלד פאַרשוואונדן אין פינסטערן דרויסן.

ווען די מיידל, וואָס לערנט אויף צאָנדאָקטער, איז אין הויז אַרויס, איז שוין הערץ געשטאַנען ביי דער געעפנ־טער טיר פון זיין באַלויכטענעם חדר און האָט געבעטן טינט און פעדער מיט נאָך אַ לאָמפּ קעראָסין. די מיידל איז זיך אינדרויסן פאַרביי דעם אַיינפאָרהויז דורכגעגאַנגען און זיך אַיינגעקוקט אין דער גאַס. ס'איז געווען אַ פינס־טערע און קילע נאַכט; די שטעטל איז געשלאָפן, און מירל איז שוין דאָרטן נישט געווען. אומעגליך איז געווען צו וויסן, וואוהין זי איז אַוועק: לינקס, צו דער רביצן ליבקעס שטוב, צי גאָר רעכטס, מיטן וועג, וואָס פירט צו דער פּאָסט און צו די פעלדער אַרויס דער שטעטל.

שפּעט נאָך האַלבער נאַכט האָט ליבקע די רביצן איינ־דערפינסטער דעם קאָפּ פונם קישן אויפגעהויבן, זיך אַ ביסל צוגעבויגן צום צווייטן בעט, וואו איר מאַן איז געשלאָפן, און אים גענומען וועקן מיט אַ פאַרדומפּענעם און שלעפעריגן קול:

»אברהמל?!... אברהמל?!... שלאָפסט, אברהמל?«

אין דער גאַנצער שטוב איז געווען אַזוי אומעטיג, פינסטער און שטיל. די נאַכט האָט זי אַרומגענומען פון אַלע פיר עקן, זיך געצויגן אַרום און אַרום איבערן גאַנצן אויסגעלאָשענעם שטעטל, און ווייטער — איבער די אַרומיגע פעלדער, וואו דער אומעט פון די שלאָפנדיגע האָט זיך שטיל אָן דער ערד געקלאַפּט.

דער רב האָט זיך אַ קליינעם וואָרף געטאָן און זיך אויפגעכאַפּט מיט אַ פאַרשלאָפענער שרעק און מיט אַ שטילן האַלבדערוואָרגענעם וואָרט:

»אַ?!...«

און נאָכדעם זיינען זיי שוין ביידע האַלבוואַכנדיגע אין די בעטן געלעגן, געהויבן די קעפּ אינדערפינסטער און געהערט, ווי מירל וויינט דאָרטן קעגנאיבער דער וואַנט מיט דער געשלאָסענער טיר. איר קול איז געווען אַן איינגעהאַלטענער, אַ נאָגנדיגער און אַ האַלבדערוואָרגענער. אַלעמאָל האָט ער זיך געשטאַרקט מיט אַ נייצוגעקומענעם שטראָם פון וויינענדיגן כליפּען און דערמאָנט אָן אירע קינדערשע בת־יחידהיאָרן. דענסטמאָל האָט זיך געהערט, ווי אונטער איר טרייסלענדיגן קערפּער סקריפּעט די בעט, און געדוכט האָט זיך, אַז עמיצער שטייט דאָרטן אָנגעבויגן איבער איר קאָפּ, וואַרגט זי פאַרן האַלז און דערמאָנט איר:

»האָסט עס אומגעבראַכט דיין לעבן... און פאַרפאַלן איז דאָס שוין, אויפאייביג פאַרפאַלן...«

פאַרשלאָפּענערהייט האָט זיך די רביצן אויפן בעט אויפ־געזעצט און האָט אויף זיך דעם טשיפּעק צורעכטגעמאַכט·

»זי איז ביי אים געווען, האָט זי צום אײַנפאַרהויז אויף הערצן מרמז געווען, אַ גאַנצן אָוונט איז זי ביי אים געווען·«

און נאָכדעם האָט זי שטילערהייט אַ לאָדן געעפנט און געזעהן:

אויפן שטעטל רוקט זיך שוין דער גרויער אָנהייב טאָג; אין אַלע הייזער שלאָפט מען, און נאָר דאָרטן אין אָנהייב מאַרק, לייכט זיך נאָך אַלץ אין הערצס צימער, וואָס אין אײַנפאָרהויז, און די רויטע פאָרהענגלאַך זיינען אַראָפּ־געלאָזן און פאַרשטעלן אים מיט זיין ביינאַכטיגער שריי־בערשער אַרבעט·

VI.

אין דער נאַכט, וואָס פאַר ערב תשעה באָב, האָט געגאָסן אַ לאַנגער רעגלמעסיגער רעגן· ער האָט געקלאַפּט אין פאַרשלאָפענע דעכער און זיי דערוועקן נישט געקענט, גע־נעצט אַן אײַנזאַמע פויערשע פור, וואָס האָט זיך פאַמעליך איבערן בלאָטיגן שטעטל געשלעפּט און איר אָנגעוויזן אַהין, צום אײַנציגן אומרוהיג באַלויכטענעם פענסטער, וואָס גייט אַרויס פונם רבס נאַסן הינטערגעסל·

מיט מירלען איז דענסטמאָל ווידער עפּעס אומרוהיגעס פאָרגעקומען, און די רביצן איז דערפאַר שלעכט גע־שלאָפן ביי זיך אין שלאָפצימער און האָט געדענקט, אַז אין שטעטל גאַפט מען שוין, וואָס זיי דערלאָזן עס, אָטדאָס, וואָס, וואוינענדיג ביי אַ רב אין שטוב, האַלט זי זיך אַ בחור דאָ אין אַײַנפאָרהויז· זי האָט נישט געוואוסט, פאַרוואָס אָטדי צרות קומען איר, און האָט אַלעמאָל גע־

עפנט די אויגן און אָפּגעזיפּצט צו איר מאַן אויף אַ קול,
כדי מירל זאָל עס ביי זיך אין חדר דערהערן:

„אַזאַ מין אָנשיקעניש ... און וויאַזוי זאָגט מען טאַקע יענעם: נעם פּאָר אַוועק?"

דער פריהמאָרגן איז נאָכדעם געווען אַ הייסער, אַ פּאַרנער און אַ נודנער. ס'האָבן צוזאַמען מיט אַ שטיקל גלאָז צופיל געבלישטשעט אַקעגן דער זון די נאַסע רעגנגריבלאַך, וואָס צווישן די צוגעדאַרטע הרודעס, און די אָפּגעשווענקטע הייזער האָבן זיך געשווינט צו תשעה־באבצו געטריקנט און נישט געוואוסט, צי דער רעגן וועט זיי שוין מער נישט נעצן.

קעגנאיבער דער געשלאָסענער טיר פון מירלס חדר האָבן זיך נאָך אַלץ די ביינאַכטיגע אומרוהיגע טריט געהערט.

אַרום עלף אַזייגער איז זי פונדאָרטן אויף גיך אַרויסגעגאַנגען און זיך אַוועקגעלאָזן גלייך צום איינפאָרהויז, וואו אויף הערצן האָט שוין די באַשטעלטע פור געוואַרט. אונטער די אויגן איז ביי איר געווען שטאַרק בלוי, ווי אונטערגעשלאָגן, און די פּלייצעס האָבן דערמאָנט, אַז די לאַגע אירע דאָ אין שטעטל און אומעטום איז שוין אומבאַהילפיג און פאַרלאָרן, און עס מוז שוין אינגיכן נעמען אַן עק. זי האָט געקוקט גלייך אַהין צו דער פור, וואָס לעבן איינפאָרהויז, און דער מוח האָט ביי איר פון דער שלאָפלויזיגער נאַכט געאַרבעט צופיל אָנגעשטרענגט און צו גיך.

זי האָט אים נאָך עפּעס באַדאַרפט דערמאָנען, הערצן.

אָבער אויסגלייכנדיג זיך מיט דער פאָרנטיגער וואָנט פון אברהם משה בורנעסעס שטוב, האָט זי פּלוצים דערויף חרטה געקראָגן און זיך אָפּגעשטעלט:

»סיוויסיי איז עס שוין געווען נישט מער, ווי נאַרע־שער פּיזעם, אָטדאָס, וואָס זי האָט זיך די גאַנצע צייט געוואָלט אָפּנאַרן, אַז זי וועט קענען זיין מיט אים ערגעצ־וואו אין אויסלאַנד.«

לעבן גאַניק פון בורנעסעס שטוב האָט זי דערזעהן וועל־וולס קלענערע שוועסטער און זיך צו איר אויסגעדרייט:

»ברכה קען איר נישט זאָגן, דער וויפילטער אין חודש ס'איז היינט?... זי, מירל, איז זיך שוין באמת צופיל דאָ אין שטעטל פאַרזעסן.«

זי האָט דער צעשראָקענער מיידל איבערגעלאָזט אַן אָנדענק פון אַ פאַסטנדיג אויסגעמאַטערטן פנים מיט בלויע אונטערגעשלאָגענע אויגן, אַוועקגעשפּאַנט אויפגיך איבער די צוגעטריקנטע הרודעס אין פּאָסט צו עמיצן אַ טעלע־גראַם פאַרזאָרגן, און שוין פונהינטער די פּלייצעס געהערט, ווי די פור רוקט זיך מיטאַמאָל פון אָרט אָפּ, און ווי דער בעל־עגלה צעשמייסט אין געשמאַקער איילעניש זיינע פערד:

»וויאָ!... אויף קינות צוריק אַהיים.«

ביים רב אין עסצימער האָט אויף איר געוואַרט ליבקע די רביצן און זי אָפּגעשטעלט:

»יאָ... זי מיט אַברהמלען האָבן איר דאָ געוואָלט זאָגן... אוודאי איז ביי זיי די גאַנצע צייט אָנגעלייגט געווען, האָבן זיי איר געוואָלט זאָגן...«

ביי דער רביצן זיינען די הענט געווען נאַריש צונויפ־געלייגט אויפן בויך, און אירע אויגן האָבן דערביי מאָדנע געפינקלט. מירל האָט נישט געוואָלט הערן, וואָס זי זאָגט:

»זי ווייסט, זי ווייסט... מאָרגן וועט זי, מירל, דאָ שוין נישט זיין.«

און באַלד איז זי צו זיך אין חדר אַריין, פאַרקייטלט

נאָך זיך די טיר און פונאינווייניג צוגעשלאָסן דעם דרויסנדיגן לאָדן·

זי האָט באַדאַרפט איינשלאָפן כאָטש אויף אַ פּאָר שעה· נייטיג האָט זי עס באַדאַרפט· אַז ניט — האָט זיך שוין צופיל געשפּאָלטן דער קאָפּ· און דער מוח האָט שוין צופיל געדאַרט און געוואָלט וויסן· וואָס זי וועט טאָן אין עטליכע שעה אַרום· ס׳איז געווען איבעריג וועגן דעם צו קלערן· אויב דאָ אין חדר האָט געשטערט צו שלאָפן דער שמאָלער פּאַס פון דעם נודנע בריהענדיגן זונענשיין· וואָס האָט דורכן צוגעטריקנטן לאָדן אויפצווייען די טונקלקייט געשפּאָלטן· האָט מען· ליגנדיג אין בעט· געקענט פון זיך געשווינט די קאָפּטל אַראָפּציהען· פאַרוואַרפן די גליהענדיג נאַקעטע הענט אַרויף צום ברענענדיגן קאָפּ און זיך אויסמאָלן· אַז דער אויסגאַנג פון אירע פוסטע פיראונצוואַנציג יאָר לעבן איז נאָך נישט אינגאַנצן פאַרלאָרן··· ס׳איז דערפון געוואָרן אַביסל גרינגער· און ס׳האָט אויף אַ רגע אויפ־געהערט צו אַרן דער מאָרגנדיגער טאָג מיט דעם· וואָס אין אים וועט זי שוין אינערגעץ קיין אָרט נישט האָבן· צווישען תּהו־ובהו פונאַנהייב שווערן שלאָף האָט זיך געדוכט· אַז ס׳איז שוין אַזוי ווייט און לאַנג· אָטדאָס· וואָס זי האָט אַמאָל דאָ אין שטעטל אַ טאַטן גדליה הורוויצן געהאַט· און דעם מידן דרימלענדיגן מוח האָט זיך שוין געמאָלט אַ האַלבפאַרגעסענער פּרייטאָג פאַרנאַכט פון זיבן· אַכט יאָר צוריק: אינדרויסן איז ראָז רויטליך און וואַרים· און ס׳זעצט זיך די זון· און אין שטוב ביים פענסטער שטייט גיטעלע· די מוטער אירע· שוין אויף שבת אָנ־געטאָן· זי קוקט צום וועג פון קרייזשטאָט· וואָס פירט אַהער אין שטעטל· און האָט ייסורים· ווי אַלע פרייטאָג:

»זעה נאָר: שוין אַזוי שפּעט· און מ׳זעהט אים נאָך נישט פאָרן· גדליהן!«

אינדערפריה, אינם ערשטן טאָג, וואָס נאָך תּשעה באָב, איז זי פון שטוב אַוועקגעגאַנגען און האָט זיך מער אינם רבס געסל נישט אומגעקערט.

בייטאָג האָט מען זי געזעהן זיך אַרומדרייען אויפן ליידיגן שפּאַצירפּלאַץ, וואָס לעבן דער פּאָסט, און אויפן וועג, וואָס אַרויס דעם שטעטל. זי האָט דאָרטן באַגעגנט דעם יונגנמאַן, וואָס פלעגט אַמאָל ביי ר׳ גדליהן אין מיל פּודנווייז מעל קויפן, און אים געבעטן, ער זאָל איר אין שטעטל אַ בעל־עגלה צום וואָקזאַל באַשטעלן און זאָל זאָגן ביים רב אין שטוב, מ׳זאָל אים אירע זאַכן אַרויסגעבן.

זי האָט זיך אַזוי געאיילט, בשעת דער בעל־עגלה איז צו איר שוין פאַר זונזעצן חוצן שטעטל אַרויסגעקומען. אָבער נאָך די ערשטע עטליכע וויאָרסט האָט זי אים שוין גאָרנישט ניט געזאָגט דערויף, וואָס ער פאַרקלענערט אַלץ מער דעם טרייב, און געהייסן האָט זי אים שוין נאָכדעם פאַרפאָרן נישט גלייך צום וואָקזאַל, נאָר אַביסל אינאַזייט, צום איינזאַמען יידישן איינפאָרהויז, וואָס לאַנגווייליגט זיך אונטער זיין רויטן דאַך אַביסל ווייטער פון די וואָקזאַל־דינערס פאַרוואַקסענע שטיבלאַך און וואַרט טאָג און נאַכט, אַז אַ חתן־כלה זאָלן זיך צונויפפאָרן.

מער ווי אַ וואָך צייט איז זי דאָרטן אָפּגעשטאַנען און האָט אויף עמיצן געוואַרט.

יידן פון שטעטל האָבן זי געזעהן, בשעת זי איז פיר מאָל אַ טאָג מיט איר אומעטיגן פּנים צום וואָקזאַל געקומען. זי האָט זיך אַרומגעדרייט איבער דער גאַנצער לענג פון שטייענדיגן צוג. זי האָט אין יעדן וואַגאָן אַריינגעקוקט, צו קיינעם אַ וואָרט נישט אויסגערעדט און זיך מיט איר אומעטיגן פּנים צוריק אין איינפאָרהויז אומגעקערט. איז מען געשטאַנען אין אַ רעדל אין עק פּלאַטפאָרם און איר נאָכגעקוקט אין די פּלייצעס:

»טאַקע, נעבעך, געפאַלן מירל, אַ?«

זי איז סוף כל סוף אַוועקגעפאָרן פונדאַנען איינעאַליין מיטן צוג, וואָס פירט צו דער גרענעץ.

מ'האָט וועגן דעם איבערגעבן אין שטאָט, און ס'איז נישט געווען צו וויסן, וואוהין זי האָט זיך אַוועקגעלאָזן.

VII.

איינמאָל אין אַ וואָכעדיגן דאָנערשטאָג, ווען איר געביין איז שוין לאַנג אויפן וואָקזאַל נישט געווען, איז וועלוול בורנעס אַהין, נאָכן אָפּגיין פון די צוגן, פון זיין פולוואַריק געקומען און איז פאַרפאָרן גלייך אינם אַיינפאָרהויז, וואָס אונטערן גרויסן רויטן דאַך.

ער איז אונטערן פאַרכאַלאַט געווען אויסגעפוצט אין אַ נייעם שוואַרצן אָנצוג און אין ווייסע, נאָך ניט קיין געניצטע וועש, זיך געהייסן אַ צימער צוגרייטן און האָט די פור אַהיים אָפּגעשיקט:

»דער פורמאַן זאָל נאָך אים אַהער קומען מאָרגן צוועלף אַזייגער, ער הערט? נישט פריהער, ווי צוועלף אַזייגער.«

אין אַיינפאָרהויז זיינען אַלע חדרים געווען ליידיג, און קיין הייזער זיינען נאָהענט נישט געווען; האָט זיך אַ שטילע פוסטקייט אַרומאונאַרום צו אים אין צימער געצויגן, און די מינוטן זיינען געווען לענגער און פאַרטראַכטער, ווי אינדערהיים. ער איז דאָרטן געזעסן אויף דער ציצענער קאַנאַפּע, זיך אַרומגעדרייט איבער דער פרעמדער רויטער פאָדלאָגע, זיך אָפּגעשטעלט ביים פענסטער און אַרויסגעקוקט צו די גענז, וואָס פאַשען זיך דאָרטן אויפן גראָז.

ביי דער פּלאַטפאָרם איז ער געווען צוויי מאָל: פאַר־נאַכט, נאָכן אָפּגיין פון ביידע משאצוגן, און גאַנץ פריה, ווען דער גאַנצער פּוסטער וואָקזאַל איז נאָך געשלאָפן, און געבלישטשעט האָבן נאָך אַקעגן דער אויפגייענדיגער זון די רויטע אויג פונם ווייטליכן ווייס געפאַרבטן שלאַג־בוים מיטן ערשטן פּלאַטפאָרמעלאַמטערן, לעבן וועלכן מ'האָט נעכטן דעם לייטער פאַרגעסן.

ער האָט זיך אויך אַוועקגעלאָזן פון אַיינפאָרהויז מיט דער סטעזשקע, וואָס פירט צום גאָר נאָהענטן וועלדל, און איז דאָרטן געשטאַנען אויפן הויכן פּרישצורעכטגעמאַכטן גראָבן.

אין וועלדל איז געווען שטיל. די צווייגן האָבן אינ־דערהייך קוים גערוישט, און אַ בלעטל, אַן אָפּגע־פאַלן געלע, האָט זיך פון זיי צייטנווייז פאַמעליך מיט דער לופט אַראָפּגעלאָזן, און די שטילע בוימער האָבן עפּעס געוואוסט: זיי זיינען זיך אַזוי מיט זייערע וואוקסיגע אַרומגערייניגטע שטאַמען אַרום און אַרום געשטאַנען, געהערט דעם קוים מערקזאַמען גערויש פון זייערע אייגענע צווייגן און געטראַכט וועגן מירלען, וואָס האָט מער ווי אַ וואָך צייט אין נאָהענטן אַיינפאָרהויז געוואוינט:

»יאָ... זי איז דאָ אַמאָל ביי טאָג אַרומגעגאַנגען, מירל... זי האָט דאָ צו קיינעם נישט גערעדט, נאָר צווישן אונזערע יונגע בוימערשטאַמען, איז זי שוין אַמאָל, אָהן אַ שום באַדערפעניש, פאַמעליך אַרומגעגאַנגען.«

שפּעט צו אַלולצו האָט זיך דער אויסגעגלייכטער סטו־דענט ליפּקיס אַהיים אומגעקערט און איז נאָך אויפן וועג ביים בעל־עגלה געוואָר געוואָרן:

»עט, עט, עט! שוין אודאי אַ חודש, זינט זי איז שוין ביי אונז נישטאָ, מירל.«

ער איז ביי זיין מוטער אין שטוב אָפּגעשלאָפן די גאַנצע נאַכט, דעם פריהמאָרגן מיטן בייטאָג, וואָס נאָך איר, און שוין נישט געהאַט צוליב וואָס אויפצושטיין. ער האָט געשנאָרכעט געשמאַק, און - דער שטאַרק פאַרשלאָפענער מוח האָט דאָך געדענקט, אַז מירל איז שוין דאָ נישטאָ; אַז ער האָט זי אינזינען געהאַט, ווען מ׳האָט אים צו דער אָפּעראַציע כלאָראָפאָרמירט, די גאַנצע צייט, וואָס ער איז אויף זיין זומערדיגער קאָנדיציע צו די כוחות געקומען; און נאָכדעם, ווען ער איז שוין אַהער אַהיים געפאָרן און האָט זיך אַלעמאָל אַריינגעכאַפּט אין קאָרידאָר פון וואַגאָן, כדי נאָכאַמאָל צו באַקוקן דעם געזונטן פוס, וואָס ער ער פירט איר.

פאַרנאַכט האָט ער זיך שוין אַרומגעדרייט אין פוסטן שטעטל גלאַטאַזוי, מיט אַ שטימונג פון פאַרשפּעטיגטער אויסחתונה, און נישט געהאַט, וועמען צו דערציילן, ווי־אַזוי ער איז מירלען צוריק אַ גוטער פריינט געוואָרן, ווי־אַזוי ער פלעגט זומער מיטן מאָרגנשטערן צו זיינע מעדיצינישע לימודים אויפשטיין און צוזאַמען מיט דעם, וואָס אין בוך שטייט, חזרן:

»איך בין איר קיין שונא נישט, מירלען... קיין שונא נישט, קיין שונא נישט.«

ער האָט זיך אָפּגעשטעלט לעבן ר׳ גדליהס פאַרלאָזטער שטוב און זי באַטראַכט, דורכגעגאַנגען פאַמעליך דעם רבס ברייטע זייטגעסל און געקוקט פונוווייטנס אויפן רבס שטוב. ס׳איז געווען מאָדנע פריש און ניי אַרומצושפּאַצירן פאַמעליך און גלייך איבער דיזעלבע גאַסן, וואו ער האָט זעקסאונצוואַנציג יאָר כסדר בשעתן גיין מיט די קלובעס אין ביידע זייטן געוואָרפן, און וואו ער האָט ביי יעדן

שפּאַן זיך געבויגן מיטן גאַנצן גוף אין אַלכסון, ווי אַן אונטערשמש צו שמונה־עשרה.

די רביצן האָט אים דאָרטן דערזעהן פון איר גאַניק, וואו זי איז געזעסן, און האָט צו אים אַקעגן פּאַמעליך שפּאַנען אָנגעהייבן:

»אַזוי, אַזוי... וואָס זשע דען? געזונט, קיין עין הרע, ווי אַלע מענשן.«

זי האָט זיך מיט אים צעשמועסט וועגן דער אָפּע־ראַציע, וועגן זיין ברודער, וואָס מ'זאָגט, אַז ס'האָט אים אָנגעהייבן צו גיין גוט און ער ווערט אַ גביר, און וועגן דעם, וואָס איר מיידל חנקע האָט שוין אוודאי געמוזט פאַרגעסן, וואָס זי האָט ביי אים אַמאָל אַ קאָרג יאָר גע־לערנט. זי וואָלט אומיסטן אַ בעלן זיין, ער זאָל אַ קוק טאָן, ליפּקיס:

»זי קען נאָך עפּעס שרייבן דיקטאָווקע, חנקע?«

און ליפּקיס איז אַריינגעגאַנגען אין שטוב און געפּרובט, צי זי קען נאָך עפּעס, חנקע.

ס'איז געווען שטיל, און די רביצן איז שוין לעבן אים נישט געווען. חנקע איז געזעסן ביים טיש און געשריבן, ער איז אַרומגעגאַנגען, דיקטירנדיג פּאַמעליך, און האָט געקוקט אויפן באַלקן, אויף די ווענט פונם חדר, וואו ס'האָט זעקס וואָכן צייט געוואוינט מירל. אינם אָפענעם שראַנק האָבן זיך געוואַלגערט עטליכע זאַכן, וואָס זי האָט דאָ איבערגעלאָזט, און צווישן זיי — עפּעס אַ קליינער צונויפגעקנייטשטער און האַלבבאַשריבענער פּאַפּיר. ליפּקיס האָט דעם פּאַפּיר אַרויסגעשלעפּט און געזעהן, אַז ס'איז מירלס אַן אָנגעהייבענער און ניטפאַרענדיגטער בריוו. ס'איז אין אים געשטאַנען:

»פון דעם, וואָס איך האָב געטראַכט, מאָנטשיק, איז ווידער גאָרנישט ניט געוואָרן. שטענדיג ווערט גאָרנישט

פון דעם׳ וואָס איך טראַכט׳ הערץ איז בנוגע צו מיר אַזוי אומגערעכט׳ פריהער האָט עס מיך געאַרט: איך רייד צו אים וועגן דעם׳ וואָס מיר טוט וויי׳ און ער ענטפערט מיר וועגן עפעס אַ גאַנצן שיריים־דור׳ וואָס האָט שוין נישט קיין אָרט אין לעבן׳ נאָר איצט איז שוין דאָס אויך אַריבער׳ און מיר איז שווער וועגן דעם צו ריידן׳ דאָ׳ וואו איך בין׳ קען איך מער נישט בלייבן׳ איך ווייס נישט׳ וואוהין מ׳גייט׳ נאָר אַוועקגיין פונדאַנען מוז איך׳ ס׳פאַלן שוין געלע בלעטלעך פון די בוימער׳ און אויך אַזוי איז ביי מיר אין האַרץ׳ איך לעב איבער מיין האַרבסט׳ מאָנטשיק׳ פון מיין געבוירן אָן לעב איך אים איבער׳ און קיין פריהלינג האָב איך קיינמאָל נישט גע־האַט׳ עמיצער האָט אים פאַר מיר איבערגעלעבט׳ אָטדעם פריהלינג׳ און מיר ווערט דאָס שוין פון טאָג צו טאָג קלערער: נאָך אידער איך בין געבוירן געוואָרן׳ האָט עמיץ מיין פריהלינג איבערגעלעבט.«